

UNIVERZITET SINGIDUNUM

**Departman za
poslediplomske studije**

STUDIJSKI PROGRAM: POSLOVNA EKONOMIJA

MASTER RAD

**KAPITALNE TRANSAKCIJE SA INOSTRANSTVOM SA
POSEBNIM OSVRTOM NA MIKRO KREDITE**

Mentor:
Prof. dr Budimir Stakić

Kandidat:
Maja Karaica
400625/2011

Beograd, 2013.

S A D R Ź A J

UVODNA RAZMATRANJA	5
Prvi deo	
MEĐUNARODNO KRETANJE KAPITALA	10
1.1 Pojam i značaj međunarodnog kretanja kapitala.....	11
1.2 Oblici međunarodnog kretanja kapitala	12
1.2.1 Strane direktne investicije	12
1.2.1.1 Efekti stranih direktnih investicija po zemlji domaćina.....	14
1.2.1.2 Strane direktne investicije u Srbiji	16
1.2.2 Strane portfolio investicije (Tržište kapitala)	17
1.2.3 Međunarodno kretanje zajmovnog kapitala	18
1.2.4 Faktori međunarodnog finansiranja	20
1.2.5 Svetska iskustva međunarodnog kretanja kapitala	21
Drugi deo	
SRBIJA I STRANA ULAGANJA.....	22
2.1 Direktna ulaganja u domaću privredu.....	23
2.2 Podsticaj i zaštita stranih ulaganja u Srbiju	24
2.3 Podaci o prilivu stranih direktnih investicija u Srbiju	25
2.4 Uslovi stranog investiranja u Srbiji.....	27
2.4.1 Prednosti koje Srbija pruža stranim investicijama.....	27
2.4.2 Problemi sa kojima se susreću strani investitori u Srbiji	28
Treći deo	
KAPITALNE TRANSAKCIJE SA INOSTRANSTVOM.....	29
3.1 Direktne investicije rezidenata i nerezidenata	30
3.2 Ulaganja u nepokretnosti	32
3.3 Poslovi sa hartijama od vrednosti	32
3.4 Poslovi sa investicionim i dobrovoljnim penzijskim fondovima.....	33
3.5 Kreditni poslovi sa inostranstvom	34
3.5.1 Granica između redovnog izvoza/uvoza i izvoza/uvoza na kredit.....	35
3.5.2 Kupovina potraživanja rezidenata.....	36
3.5.3 Kreditiranje u devizama između rezidenata u Republici	36
3.5.4 Kreditiranje u dinarima između rezidenata i nerezidenata u Republici	36
3.5.5 Izračunavanje stepena zaduženosti zemlje.....	37

3.6 Depozitni poslovi rezidenata u inostranstvu	38
3.6.1 Depozitni poslovi nerezidenata u Republici	38
3.6.2 Prenos sredstava sa računa u inostranstvo	38
3.7 Plaćanja po osnovu ugovora o osiguranju	38
3.8 Jednostrani prenosi sredstava plaćanja – lični i fizički prenosi	39
3.8.1 Lični prenos sredstava plaćanja	39
3.8.2 Fizički prenos sredstava plaćanja.....	39
Četvrti deo	
MIKROKREDITIRANJE MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA	41
4.1 Pojam malih i srednjih preduzeća	42
4.2 Definicija mikro privrednih subjekata i preduzetnika	43
4.3 Kreditne linije u Srbiji – opšta kretanja	44
4.4 Karakteristike mikrokreditiranja	45
4.5 Postupak apliciranja za mikro kredit.....	46
Peti deo	
MALA I SREDNJA PREDUZEĆA U SRBIJI.....	47
5.1 Razvijenost sektora malih i srednjih preduzeća u našoj zemlji	48
5.2 Uticaj ekonomske krize na poslovanje MSP	49
5.3 Konkurentnost MSP.....	50
5.4 Efikasnost poslovanja MSP	51
5.5 Ključni problemi u poslovanju MSP.....	52
Šesti deo	
PROCEDURA ODOBRAVANJA KREDITA.....	53
6.1 Proces podnošenja zahteva za odobrenje plasmana.....	54
6.1.1 Potrebna dokumentacija za formiranje dosijea i obradu podnetog zahteva.....	54
6.2 Prijem i obrada zahteva za odobrenje plasmana	58
6.3 Kreditna analiza i sačinjavanje Predloga Kreditnom odboru	59
6.4 Sačinjavanje i potpisivanje Ugovora o kreditu i pribavljanje instrumenata obezbeđenja ..	60
6.4.1 Isplata sredstava korisniku kredita.....	60
6.4.2 Izmena uslova plasmana u korišćenju.....	60
6.5 Monitoring poslovanja klijenta	61
6.5.1 Redovni i vanredni monitoring.....	61

Sedmi deo

EVROPSKI FOND ZA JUGOISTOČNU EVROPU – EFSE I KOMERCIJALNA BANKA	63
4.1 Evropski fond za jugoistočnu Evropu - EFSE	64
4.2 Saradnja EFSE i Komercijalne banke A.D. Beograd	66
4.2.1 Komercijalna banka a.d. Beograd.....	67
4.2.2 Opšti uslovi iz EFSE kreditne linije.....	68
4.2.3 Dodatni uslovi za odobrenje kredita iz EFSE kreditne linije.....	68
4.2.4 Posebni uslovi	69
4.2.5 Obezbeđenje kredita.....	69
4.2.6 Ograničenja za odobavanje kredita.....	69
Prilog.....	71
Zaključak.....	88
Literatura.....	90

UVODNA RAZMATRANJA

Uvod

Međunarodno poslovanje sastoji od transakcija koje se obavljaju preko nacionalnih granica da bi se ostvarili ciljevi pojedinaca, kompanija i organizacija, kao na primer, kreditni poslovi sa inostranstvom su krediti i zajmovi između rezidenta i nerezidenta zaključeni u devizama. Ove transakcije se realizuju u različitim oblicima i često su međusobno povezane. Osnovni oblik međunarodnog kretanja kapitala su prvo bili uvoz i izvoz robe i usluga, da bi se, zatim kasnije pojavile direktne investicije u preduzeća u inostranstvu, poslovna saradnja kroz licenciranje, zajmove, kredite i dr. Ulaganja Evropskog Fonda za jugoistočnu Evropu (u daljem tekstu: EFSE) odnose se na dugoročni pristup finansijskim paketima pomoći lokalnim finansijskim institucijama kako bi se omogućilo dalje kreditiranje preduzetnika, mikro i malih preduzeća u Srbiji i domaćinstava sa ograničenom mogućnošću pristupa finansijskim uslugama, posebno u ruralnim predelima.

Nekada su kreditne linije bile dostupne uglavnom velikim privrednim subjektima, a danas sve češće i mikro, mala i srednja preduzeća, pa čak i preduzetnici postaju korisnici ovakvog vida finansiranja. Dinamiku priliva i odliva finansijskih sredstava u uslovima relativne nelikvidnosti vrlo je teško planirati, pa potencijalna neusklađenost finansijskih tokova predstavlja dodatno opterećenje i dodatni rizik u poslovanju. Da bi se izbegli takvi rizici i olakšalo poslovanje, privredna društva mogu da koriste tzv. bankarske kreditne linije koje sadrže kombinaciju više različitih kreditnih proizvoda. Najčešći bankarski proizvodi obuhvaćeni kreditnom linijom su: krediti za likvidnost, krediti za obrtna sredstva, investicije i slično.

Naš problem istraživanja u ovom radu predstavlja strategija za razvoj kapitalnih transakcija malih i srednjih preduzeća sa inostranstvom kao posebna naučna disciplina unutar same ekonomije, preduzetnika kao ličnosti i pokretača razvoja privrede, upravljanje malim i srednjim preduzećima i njihove potrebe za poslovnim uslugama.

Predmet istraživanja

Predmet našeg istraživanja jesu kapitalne transakcije sa inostranstvom sa posebnim osvrtom na mikro kredite.

Uži predmet istraživanja predstavlja razvoj, funkciju i efekte kapitalnih transakcija sa inostranstvom sa pažnjom usmerenom na EFSE kreditnu liniju, koja je sve više prisutna u poslovanju.

Ciljevi istraživanja

Cilj istraživanja jeste da se utvrdi uticaj kapitalnih transakcija sa inostranstvom na mikro kredite.

Naučni cilj našeg istraživanja jesu kapitalne transakcije sa inostranstvom putem EFSE kreditnih linija, kao i upoznavanje sa svim prednostima i nedostacima ovakvog načina kreditiranja u savremenoj bankarskoj praksi. Cilj je, takođe, i dostizanje određenog stepena saznanja iz ove oblasti, koje će privrednim subjektima i preduzetnicima pomoći da reše eventualne probleme u vidu nedostataka sredstava za finansiranje tekućeg poslovanja, kao i investicija u određenom obimu.

Društveni cilj istraživačkog rada je obezbeđenje naučnih saznanja na osnovu kojih se mogu preduzimati određene mere u cilju praktične primene ovakvog načina kreditiranja. Primenjivanje kreditnih linija na adekvatan način u procesu finansiranja, mogu biti ključna za kvalitetnije i efikasnije funkcionisanje poslovanja.

Hipoteze istraživanja

Generalna hipoteza

Adekvatna primena kredita u saradnji sa međunarodnim finansijskim institucijama, kao jednim od najznačajnijih učesnika finansiranja trgovine, obezbeđuje bankama konkurentnu tržišnu poziciju, dugoročnu poslovnu egzistenciju i naravno, zagarantovani uspeh na finansijskom tržištu.

Generalna hipoteza operacionalizuje se putem sledećih posebnih hipoteza:

- ❖ Proces primene i odobravanja kredita putem novog, savremenog načina bankarskog poslovanja u svetu i u Republici Srbiji određen je izvesnim brojem zakonskih odredbi koje determinišu način i pravac bankarskog poslovanja
- ❖ Ekonomski procesi u Republici Srbiji, kao i osavremenjivanje bankarskog sistema određuju tempo praćenja svetskih trendova i kretanja savremenog bankarstva

Metode istraživanja

Pristup istraživanju našeg rada jeste dijalektički. Prikupljanje podataka, koji su korišćeni u našem radu, vršeno je putem opštih osnovnih metoda:

❖ Osnovne analitičke metode, i to:

- Analize,
- Apstrakcije i
- Dedukcije

❖ Osnovne sintetičke metode poput:

- Sinteze,
- Konkretizacije i
- Generalizacije

❖ Opšte naučnih metoda:

- Hipotetičko - deduktivne
- Uporedne i
- Statističke metode

Prilikom prikupljanja podataka primenjena je metoda analize sadržaja dokumenata, tj. na osnovu rezultata ranijih istraživanja i adekvatne literature.

Primenom ovih metoda, moguće je validno ostvarenje naučnog i društvenog cilja istraživanja.

Polazeći od postavljenih ciljeva istraživanja proistekla je i struktura našeg rada.

Struktura rada

U prvom delu rada, objašnjen je pojam i značaj međunarodnog poslovanja, kao i upoznavanje sa stranim direktnim investicijama, tržištom kapitala, ali i međunarodnim kretanjem zajmovnog kapitala.

U drugom delu rada, pažnja je usmerena na privredu naše zemlje i direktna strana ulaganja, potom na podsticaj i zaštitu stranih ulaganja u uslovima stranog investiranja.

Treći deo rada, odnosi se na kapitalne transakcije sa inostranstvom. Pored toga, možemo videti direktne investicije rezidenata i nerezidenata, ulaganja u nepokretnosti, poslovi sa hartijama od vrednosti, poslovi sa investicionim i dobrovoljnim penzijskim fondovima, kreditni poslovi sa inostranstvom, depozitni poslovi i plaćanja po osnovu ugovora o osiguranju.

U četvrtom delu rada, pažnja je posvećena pojmu malih i srednjih preduzeća i preduzetnika, kao i mikro kreditima – definiciji, karakteristikama mikrokreditiranja i primena istih u praksi.

Peti deo rada, posebnu pažnju posvećuje razvoju i problemima u razvoju preduzetnika, mikro i malih privrednih subjekata u našoj zemlji, zatim daje statističke pokazatelje konkurentnosti malih i srednjih preduzeća i efikasnosti poslovanja.

U šestom delu rada, detaljno je objašnjena procedura odobravanja mikro kredita, od trenutka podnošenja zahteva za odobrenje plasmana, preko kreditne analize i sačinjavanja predloga Kreditnom odboru banke, sve do donošenja Odluke o odobrenju plasmana i potpisivanju Ugovora o kreditu, kao i isplate sredstava korisniku.

Sedmi deo rada, govori o ciljevima Evropskog fonda za jugoistočnu Evropu – EFSE, poslovanju Komercijalne banke a.d. Beograd, kao i o njihovoj međusobnoj saradnji i potpisanom Ugovoru o odobrenju kredita.

U cilju zaokruživanja ove tematike, u *Prilogu*, su dati ogledni primeri Predloga stručne službe Banke za odobrenje plasmana, Osnovnog izveštaja o klijentu, Krajnjeg izveštaja o riziku na okruženje, kao i Odluke o odobrenju kredita. Takođe, izneta su i *Zaključna razmatranja*, kao i spisak korišćene literature u našem istraživanju.

Prvi deo
MEĐUNARODNO KRETANJE KAPITALA

1.1 Pojam i značaj međunarodnog kretanja kapitala

Pod međunarodnim kretanjem kapitala podrazumevamo transfer realnih i finansijskih sredstava iz jedne zemlje u drugu, bez kontra transfera za određeno vreme, a u cilju ostvarivanja ekonomskih i političkih interesa učesnika u tom transferu.¹

Na osnovu ove definicije dolazimo do zaključka da se međunarodno poslovanje sastoji od transakcija koje se obavljaju preko nacionalnih granica da bi se ostvarili ciljevi pojedinaca, kompanija i organizacija. Ove transakcije se realizuju u različitim oblicima i često su međusobno povezane. Osnovni oblik međunarodnog kretanja kapitala su prvo bili uvoz i izvoz robe i usluga, da bi se, zatim kasnije pojavile direktne investicije u preduzeća u inostranstvu, poslovna saradnja kroz licenciranje, franšizing i ugovori o menadžmentu.

Međunarodnom ekonomijom danas više upravljaju ulaganja kapitala nego trgovina. Inostrane investicije rastu brže od svetske trgovine.²

Suštinski motivi međunarodnog investiranja su prvenstveno efikasnost tržišta kapitala, racionalnost investiranja i promptna likvidnost. Do smanjenja priliva kapitala određene zemlje dolazi na osnovu političkih i valutnih rizika i naročito nelikvidnosti zemlje. Pored gore pomenutih suštinskih motiva međunarodnog investiranja, takođe utiču i profiti, kamate, dividende i devizni kurs. Kapital, kod opredeljenja u koji želi investirati, uzima u obzir najčešće sledeća tri pokazatelja: rentabilnost, likvidnost i sigurnost.

Pomoću liberalizacije međunarodnog kretanja kapitala povećava se svetska proizvodnja, efikasnost i konkurentnost i na taj način se obeshrabruju špekulanti koji štete svetskoj privredi.

Privatni kapital se plasira prema ekonomskim interesima (motivima), a javni kapital na osnovu širih društveno političkih interesa. Kod privatnih tokova kapitala prioritet je ostvarivanje visokih profita koji su vezani za nivo stope rasta u zemlji plasmana, potom proširenje tržišta plasmana, jeftina radna snaga, zaobilazjenje carinskih barijera, snabdevanje sirovinama i drugi.

Investicije su osnovno gorivo ekonomskog razvoja – što znači da priliv kapitala u zemlje u razvoju i zemlje u tranziciji (u kojoj se nalazi i naša zemlja), motivisan je potrebom za svežim kapitalom, bez čije aktivne potrebe nije moguće pokrenuti razvojni proces. Na osnovu ovoga shvatamo da strani kapital može pokrenuti razvoj, ali na dugu stazu, razvoj mora biti oslonjen na domaću štednju i investicije, jer je strani kapital dug koji se mora vraćati. Ukoliko se pravilno investira strani kapital pozitivno utiče na osnovne ekonomske pokazatelje, kao što su: privredni rast, zaposlenost, inflaciju i platni bilans.

¹ Unković M., „Savremena međunarodna trgovina“, Beogradska knjiga, Beograd, 2004., str. 98

² Unković M., Stakić B., „Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009., str. 334

Na osnovu definicije, uticaj na stopu inflacije je pozitivan, jer pozitivno utiče na prilivanje povećanih robnih fondova iz inostranstva, kao i na platni bilans i zemalja korisnica (povećavaju uvoz koji će se tek kasnije otplaćivati), a i zemalja plasmana kapitala (povećava ekonomiju i donosi zarade na plasirani kapital). Navedeni efekti pozitivno deluju samo ako se kapital korisno investira u razvoj, u protivnom predstavlja samo stavku potrošnje koja će se kasnije otplaćivati iz domaće proizvodnje, što je posebno problem kod zemalja nekonvertibilne valute. U negativne primere korišćenja stranog kapitala spada naša zemlja, naročito posle 2000-te godine.

Izvoz kapitala predstavlja poslednju fazu liberalizacije deviznog tržišta koja je vezana za transferabilnost i konvertibilnost domaće valute koju je teško dostići. Polazište izvoza kapitala je ukupan godišnji bruto društveni proizvod koji podrazumeva visok stepen razvijenosti zemlje.³

1.2 Oblici međunarodnog kretanja kapitala

Glavni investitori međunarodnog kapitala su multinacionalne kompanije, komercijalne banke, države i investicioni fondovi. Prema davaocu sredstava kapital se deli na:

- privatni kapital – Plasiraju ga multinacionalne kompanije i banke
- javni kapital – Plasiraju ga države, državni fondovi i međunarodne finansijske institucije

Kapital se između zemalja kreće u tri osnovna oblika:

- ❖ Strane direktne investicije
- ❖ Strane portfolio investicije (tržište kapitala)
- ❖ Zajmovi i krediti

U nastavku rada govorićemo detaljnije o oblicima međunarodnog kretanja kapitala.

1.2.1 Strane direktne investicije

Strane direktne investicije predstavljaju najpoželjniji oblik stranih ulaganja kapitala koji obezbeđuje stranom investitoru sticanje prava svojine, kontrole i upravljanja po osnovu uloženog kapitala. Ove investicije imaju za svrhu stvaranje nekog permanentnog ekonomskog i pravnog interesa i to tako aktivnog interesa u kome je sadržana težnja investitora da kroz kontrolu i upravljanje uloženim kapitalom ostvaruje profit.

Ovo su preduzetničke investicije, za koje nije nužno da uticaj investitora bude potpun i apsolutan, već je dovoljno da stepen kontrole i upravljanja bude takav da može da utiče na poslovnu politiku preduzeća i drugog pravnog lica u koji je uloženi kapital.

UNCTAD definiše strane direktne investicije kao investicije koje podrazumevaju dugoročan odnos i trajni interes, kao i kontrolu entiteta rezidenta jedne privrede (stranog

³ Stakić B., „Međunarodne finansijske institucije“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., str. 214

direktnog investitora ili matične kompanije) u kompaniju rezidenta druge privrede u odnosu na onu iz koje je strani direktni investitor.

Pored UNCTAD-a, strane direktne investicije statistički prate i definišu i druge međunarodne organizacije kao što su: Međunarodni monetarni fond, Svetska banka, Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (u daljem tekstu: OECD). Na osnovu njihovih definicija, došli smo do zaključka da ne postoji suštinskih razlika, a kao relevantan kriterijum za ostvarivanje kontrole nad poslovanjem preduzeća utvrđuju prag od najmanje 10%.

Principi OECD-a za strana ulaganja počivaju na pretpostavci da države imaju pravnu i regulatornu strukturu i da regulatori tržišta hartija od vrednosti imaju sredstva i sposobnosti da sprovedu zakone i odluke, u praksi, na tržištu kapitala. Sami principi OECD-a odnose se na nekoliko ključnih oblasti: prava akcionara, ravnopravan tretman akcionara, uticaj nosilaca interesa (stakeholder-a) u korporativnoj kontroli, dostupnost informacija i poslovna transparentnost, odgovornost upravnih odbora.⁴

Kao komponente stranih direktnih investicija navode se:

- Vlasnički kapital – Predstavlja kupovinu akcija ili udela u kompaniji od strane stranog investitora
- Reinvestirane zarade – Predstavlja deo zarada stranog investitora koje nisu raspoređene kao dividenda, već je to profit koji se ponovo investira
- Pozajmljivanje – Predstavlja međukompanijske zajmove i međukompanijske dužničke transakcije između matične kompanije i filijala

Karakteristike stranih direktnih investicija kao oblika međunarodnog poslovnog finansiranja su:

- matična kompanija se pojavljuje u ulozi finansijera koji ulaže u filijalu u inostranstvu
- uspostavlja se dugoročni odnos između finansijera i filijale u inostranstvu
- matična kompanija, finansijer, ostvaruje značajan stepen kontrole i upravljanja preduzećem u inostranstvu. Smatra se da je imovinsko vlasništvo od najmanje 10% ili više dovoljno da investitor utiče na upravljanjem preduzećem⁵

Direktne investicije u inostranstvu mogu se ostvariti u različitim vidovima. Najčešći vid je osnivanje filijale matične kompanije u drugoj zemlji koja je u potpunom vlasništvu investitora ili kupovinom kompanije, odnosno dela kompanije. Osnivanje nove kompanije u inostranstvu se definiše kao „*greenfield*“ investicija, dok se investiranje u postojeću kompaniju ostvaruje putem spajanja (*mergere*) i kupovine (*acquisition*), s tim što je značaj ovog drugog modela tzv. M&A (*merger and acquisition*) vremenom sve veći.

Poseban vid direktnih investicija je zajedničko poslovno ulaganje (*joint venture*) u kojima učestvuju partneri iz različitih zemalja koji ulažu sredstva sa ciljem zajedničkog rada, snošenja rizika i podele ostvarenog profita.

⁴ Perić P., „Kapitalna ulaganja i projektno finansiranje“, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2010., str. 33

⁵ Stakić B., „Međunarodne finansijske institucije“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., str. 225

Zajedničko poslovno ulaganje se realizuje na bazi ugovora i nije nužno povezano sa ulaganjem u određeno preduzeće jednog od partnera ili formiranjem zajedničke kompanije, odnosno može se realizovati i u nekorporativnoj formi. Specifičnu kategoriju međunarodnog kretanja kapitala čini ekonomska pomoć koja je u početku podrazumevala bespovratna davanja, tj. poklon da bi se kasnije u ovu kategoriju uključili i zajmovi koji se odobravaju pod povoljnijim uslovima od tržišnih, u pogledu rokova otplate, perioda počeka i kamate.

Najsigurnije se vlasništvo obezbeđuje kada ulagač poseduje preko 50% vlasništva kapitala u preduzeću u inostranstvu u koje ulaže. Međutim, praksa je izmenila ove procenete. US Department of Commerce smatra da je dovoljno i 25% vlasništva (akcija), ako su ostali vlasnici usitnjeni i nepovezani, a po pravilima OECD-a, dovoljno je samo 10%.

1.2.1.1 Efekti stranih direktnih investicija po zemlju domaćina

U nastavku rada fokusiraćemo se upravo na pozitivne i negativne efekte stranih direktnih investicija na zemlje domaćina.

Pozitivni efekti

U eri svetske ekonomske krize najjasnije se uočava značaj stranih direktnih investicija kao pokretača privrednog razvoja zemalja u razvoju i država u tranziciji. Navedene zemlje karakteriše nestašica kapitala koji se upravo smatra osnovnim generatorom ekonomskog prosperiteta. Strane direktne investicije, za razliku od zajmovnog kapitala, ne iziskuju vraćanje glavnice i kamata, a doprinose stabilizaciji inflacije, rastu bruto domaćeg proizvoda i poboljšanju stanja platnog bilansa. Angažovanjem lokalne radne snage u filijalama smanjuje se stopa nezaposlenosti i povećava raspoloživi dohodak stanovništva. Obračunom i naplatom poreza i doprinosa na zarade novozaposlenih radnika ostvaruje se bolji priliv u zdravstvene i penzione fondove, kao i u budžete lokalnih zajednica.

Strane direktne investicije podrazumevaju pokretanje potpuno novog biznisa u inostranstvu. Da bi se postigao odnosni cilj nužan je transfer tehnologija u zemlju domaćina.⁶ Reč je o tehničkim znanjima, ali i veštinama iz oblasti menadžmenta i marketinga. Posledično, pospešuje se način poslovanja celokupne nacionalne ekonomije, budući da domaći ekonomski subjekti nastoje, pod pritiskom konkurencije, da se ugledaju na novog tržišnog rivala. U krajnjoj instanci, raste konkurentnost celokupne privrede.

Novoizgrađeni kapaciteti svakako obezbeđuju i bolje snabdevanje domaćeg tržišta. Viškovi se izvoze, pa se na taj način poboljšava imidž zemlje domaćina. Takođe, države sa malim i nedovoljno razvijenim tržištima nisu u mogućnosti da pokrenu proizvodnju koju obeležavaju znatni fiksni troškovi, budući da se ne ostvaruju efekti ekonomije obima. Strane direktne investicije upravo omogućavaju zemlji domaćinu da se njena privreda (o)proba u industrijama sa većim nivoom proizvodnje i visokim fiksnim troškovima.

⁶ Kritičari stranih direktnih investicija često ističu da se na ovaj način zapravo kreira tehnološka zavisnost domaće ekonomije od inostranstva.

Negativni efekti

Države krajnje destinacije inostranog kapitala moraju voditi računa i o negativnim posledicama procesa internacionalizacije poslovanja. Antiglobalisti kao argument protiv priliva stranih direktnih investicija navode beskrupuloznu eksploataciju radne snage. Transnacionalne kompanije koje se bave radno-intenzivnim delatnostima, po pravilu, odlučuju se da plasiraju kapital u državama sa najnižim nadnicama u kojima nije uređeno ili se, pak ne primenjuje radno pravo.

Pod uticajem stranog kapitala, naročito kad su u pitanju direktne investicije, privreda se razvija prema potrebama i investicijama stranaca, a ne vodi se računa o nacionalnim ciljevima ekonomskog i društvenog razvoja.⁷ Zbog navedene bojazni, kreatori ekonomske politike dužni su da adekvatnim odlukama spreče deformisanje domaće privredne strukture i da aktivnosti multinacionalne kompanije usmere u pravcu ostvarivanja nacionalnih makroekonomskih ciljeva.

Poseban izazov za državnu upravu i druga vladina tela biće obezbeđivanje transparentnosti tržišta. Odnosno, problem posebno dolazi do izražaja u nedovoljno razvijenim zemljama u kojima strane, ekonomski moćne kompanije u početnim godinama poslovanja mogu dampiškim cenama eliminisati konkurenciju, a potom iskorišćavati dominantan položaj na tržištu. Od formiranja monopolske tržišne strukture niko neće imati koristi sem transnacionalnih kompanija (potrošačima/korisnicima smanjuje se mogućnost izbora, dolazi do rasta nivoa cena i sl.).

Najradikalniji kritičari navode da strane direktne investicije čak ugrožavaju suverenitet države, budući da nerezidenti raspolažu značajnim informacijama koje mogu biti (zlo)upotrebljene.

Jedan od velikih problema svakako je transfer profita iz filijale u matičnu kompaniju. Na ovaj način dolazi do prelivanja akumulacije zemlje domaćina u inostranstvo. Zakonskom i drugom regulativom države nastoje da spreče navedenu pojavu, ali transnacionalnim kompanijama stoje na raspolaganju brojni mehanizmi koji olako zaobilaze pravne restrikcije (na primer, transferne cene). Transferom profita narušava se bilans plaćanja, pa inicijalni pozitivni efekat koji nastaje prilivom kapitala ponekad biva u potpunosti neutralisan.

Jedan od ključnih motiva stranih kompanija za poslovanje van nacionalnih granica svakako je eksploatacija prirodnih resursa zemlje domaćina. Najčešće su u pitanju neobnovljivi izvori, pa vlade moraju biti veoma obazrive pri definisanju koncesionih ugovora. Sličan način razmišljanja moguće je primeniti kada je reč o korišćenju infrastrukture u čijoj izgradnji inostrana preduzeća nisu učestvovala, a pri tom je u značajnoj meri koriste (na primer, lokalni kolovozi).

Činjenica jeste da strani kapital ima važnu ulogu za unapređivanje ekonomskog rasta. Međutim, kreatori ekonomske politike moraju biti svesni da prekomerni izdaci u oblasti javne potrošnje mogu sprečavati ostvarivanje pozitivnih efekata stranih direktnih investicija.

⁷ Jovanović Gavrilović P., „Međunarodno poslovno finansiranje”, Ekonomski fakultet, Beograd, 2004., str. 161

Navedeni zaključak treba da predstavlja upozorenje za Vladu Srbije, budući da se upravo naša država suočava sa problemom prekomerne javne potrošnje.⁸

1.2.1.2 Strane direktne investicije u Srbiji

U periodu 2001-2011. godine ukupne strane direktne investicije (u daljem tekstu: SDI) u Srbiji iznosile su oko 17 milijardi evra (ili oko 15 milijardi neto), od čega je oko 40% investirano u procesu privatizacije privrede i sektora finansija. Navedeni iznos ni izdaleka nije bilo dovoljan za vidljiv oporavak privrede, posebno industrije, jer je oko 35% ukupnog priliva SDI bilo usmereno u sektore nerazmenljivih dobara i usluga, a samo oko 15% ukupnih SDI bile su tzv. grinfild investicije.

Srbija se posle promena u 2000. godini i posle decenije izolacije, hiperinflacije i sankcija, politički i ekonomski orijentisala ka evropskim integracijama. Bankarski sistem početkom posmatranog perioda bio je paralisiran zbog gubitaka, duga po osnovu devizne štednje građana, a privreda je bila prezadužena i sa zastarelom tehnologijom i opremom. U takvom stanju privrede i finansija, velika očekivanja i velike nade polagane su, u tom početnom periodu, u ekonomsku pomoć Evropske Unije (EU) i u strani kapital, posebno u strane direktne investicije iz zapadnih zemalja, decenijama značajnih ekonomskih partnera Srbije.

Zbog pretežno unutrašnjih činilaca i pogrešne koncepcije razvoja, očekivanja od učinka SDI samo su delimično ispunjena. Model privrednog oporavka bio je zasnovan na privlačenju stranih direktnih investicija kroz privatizaciju, koja nije dala očekivane rezultate. Od 2010. godine SDI su snažno podržane i bespovratnim finansijskim podsticajima iz budžeta, ali i mnogim pogodnostima i podsticajima lokalnih vlasti. Uprkos tome, strani investitori imaju primedbe zbog nedovoljno jasnih propisa, korupcije i problema sa nejasnim svojinskim statusom nekretnina, odnosno na poslovno okruženje u celini, kao jedan od odlučujućih činilaca koji utiču na donošenje odluka o SDI. U Srbiju su, ipak došli neki kredibilni i uspešni strani investitori koji su veoma pozitivno uticali na opštu poslovnu klimu i privlačenje novih investicija.

Tabela 1. Direktne investicije u Srbiji i susednim zemljama u periodu krize

Zemlja / Country	U milionima EUR / In millions EUR				Po stanovniku / Per Capita EUR
	2009.	2010.	2011.	Ukupno	
Albanija / Albania	706	831	650	2.187	679,2
BiH / BiH	177	174	250	601	156,4
Bugarska / Bulgaria	2.413	1.779	1.064	5.256	709,6
Hrvatska / Croatia	2.096	281	1.200	3.577	806,5
Makedonija / Macedonia	145	159	210	514	249,5
Crna Gora / Montenegro	1.099	574	300	1.973	3182,3
Rumunija / Romania	3.490	2.219	1.917	7.626	400,5
Srbija / Serbia	1.305	830,5	1.827	3.132	430,8

Podaci: Za Srbiju – Narodna banka Srbije, a za susedne zemlje Bečki institut za međunarodne ekonomske odnose

⁸Bubnjević D., "Efekti stranih direktnih investicija po zemlju domaćina", Škola biznisa 4/ 2009.

U poređenju sa drugim zemljama u tranziciji (uključujući i neke bivše jugoslovenske republike) Srbija ima dugu tradiciju stranih ulaganja u privredu, posebno u formi tzv. zajedničkih ugovornih ulaganja (Joint Venture Agreements) u sektor preduzeća koja su prvi put omogućena Zakonom o stranim ulaganjima iz 1967. godine.⁹

1.2.2 Strane portfolio investicije (Tržište kapitala)

Sa razvojem finansijskih tržišta i finansijskih instrumenata, investitorima je omogućeno da diverzifikuju svoj rizik ulaganjem u više različitih hartija od vrednosti, na finansijskom tržištu. Portfolio investicije (portfolio investments) su oblik ulaganja kapitala kod koga se ulaganje vrši u akcije, obveznice, bonove i uopšte efekte izdate od strane inostranih vlada, njenih organa i drugih institucija, inostranih banaka ili kompanija koje su izdate radi prikupljanja sredstava na nekom međunarodnom tržištu kapitala.

Vlasnici kapitala kupovinom *obveznica*¹⁰ stiču pravo da u određenom roku dobiju nazad uložena sredstva, zajedno sa odgovarajućom kamatom. Ovde vlasnici kapitala ne mogu da utiču na način krajnje upotrebe uložених sredstava, pošto o tome odlučuje emitent obveznica koji za to i snosi sav poslovni rizik. Emitent obveznica je dužan da, bez obzira na ostvareni poslovni efekat na bazi korišćenja putem emisije dobijenih sredstava, vrati ova sredstva sa pripadajućom kamatom koja može biti fiksna ili, što je u poslednje vreme mnogo češće, promenljiva i koja se formira dodavanjem određene marže (spread) na baznu kamatnu stopu (obično LIBOR ili prime rate).

Pored obveznica na tržištu kapitala učestvuju i *akcije*¹¹. Na akcijama je moguća veća zarada nego na obveznicama, ali je sigurnost kod obveznica veća. To nam govori da je moguća zarada veća kod akcija, ali je zato i rizik veći. Primer: na akcijama se za jedan dan može zaraditi ili izgubiti i 50% njihove vrednosti, dok se godišnja kamatna stopa na obveznice najčešće kreće do 7%. Ovaj primer nas dovodi do krilatice koja je nastala 1884. godine na Srpskoj berzi: “*Ko hoće dobro da jede neka ulaže u akcije, a ko hoće mirno da spava neka ulaže u obveznice*”.

Portfolio investicije mogu biti i u vidu ulaganja kapitala u određenu inostranu kompaniju, s tim da takvo ulaganje ne daje pravo upravljanja i kontrole nad njim ili je tako ograničeno da bitno ne utiče na poslovanje kompanije u koje je izvršeno ulaganje. Pravo kontrole i pravo upravljanja osnovni su element u definisanju razlike između portfolio i direktnih investicija.

⁹ „Strane direktne investicije u Srbiji 2001- 2011“, Pregled RS 1/2012

¹⁰ *Obveznica* je obligaciona – pravna hartija od vrednosti u kojoj se izdavalac obavezuje da će licu na kog obveznica glasi, ili po njegovoj naredbi, ili donosiocu, biti isplaćen nominalni iznos naveden u obveznici i odgovarajuća kamata. Izdavaoci mogu biti preduzeća, banke, građani i država.

¹¹ *Akcije* su hartije od vrednosti izdate u seriji koje glase na deo kapitala akcionarskog društva i daju pravo na upravljanje i sticanje dividendi. Vlasništvo akcionara se evidentira u knjizi članova i u nacionalnom registru.

Koja je razlika između direktnih stranih investicija i portfolio investicija?

Portfolio investicije se razlikuju od direktnih investicija po tome što je kod njih, po pravilu, rok investiranja kraći, kao i da se kod portfolio investicija kao investitori javljaju uglavnom finansijske institucije, institucionalni investitori ili pojedinci, prvenstveno zainteresovani za dobit po osnovu kamate ili dividende bez intencije da neposredno učestvuju u upravljanju poslovanjem kompanijom ili poduhvatom u koji su uložili kapital. U ovom kontekstu bi trebalo pomenuti i tzv. ne vlasničke (direktne) investicije (non-equity investments) putem kojih strani direktni investitor može da stekne efektivni glas u upravljanju poslovanjem druge kompanije, bez kupovine akcija ili udela, a to su ugovori o upravljanju, ugovori po sistemu “ključ u ruke”, franšizing, licenciranje, sporazumi o podeli proizvodnje i mnogi drugi.

Razvoj tržišta kapitala je direktno povezan sa odnosom štednje i investicija, stopom inflacije, kamatom i deviznim kursom. Bez konvertibilne i stabilne nacionalne valute nije moguć razvoj pravog tržišta kapitala.

Tržište kapitala:

- obezbeđuje po tržišnim uslovima nedostajući kapital za privredni razvoj
- ostvaruje optimalnu alokaciju sredstava i suficitima pokriva deficite u kapitalu preduzeća, građana i države
- utvrđuje realnu cenu kapitala, odnosno realne kamatne stope

Za razvoj tržišta kapitala potrebni su:

- približno uravnotežena ponuda i tražnja novca i konvertibilna valuta
- transparentna i stabilna ekonomska politika
- stabilan politički sistem, dinamičan i stabilan privredni razvoj
- efikasna, konzistentna i transparentna pravna regulativa i sudska zaštita vlasnika
- odgovarajući obim i struktura kvalitetnih finansijskih instrumenata¹²

Upravljanje međunarodnim portfolijom hartija od vrednosti je veoma složen i odgovoran posao i zato se ono, po pravilu prepušta specijalistima za tu oblast, koji raspolažu potrebnim informacijama i znanjem, kao i specijalizovanim investicionim i konsultantskim firmama.¹³

1.2.3 Međunarodno kretanje zajmovnog kapitala

Kretanje zajmovnog kapitala dugo je predstavljalo dominantan oblik kretanja međunarodnog kapitala. Uglavnom se odvijalo u pravcu od razvijenijih zemalja ka zemljama u razvoju. Zemlje sa suficitom u pogledu finansijskih sredstava činile su najveći deo ponude kapitala na međunarodnom tržištu kapitala, dok su zemlje sa deficitom u pogledu finansijskih sredstava činile najveći deo tražnje za kapitalom. Sa razvojem finansijskih tržišta dolazi do opadanja učešća zajmovnog kapitala u ukupnom kretanju kapitala. Međunarodni krediti i zajmovi su tradicionalan i značajan vid međunarodnog kretanja kapitala. Zajmovni kapital predstavlja takav oblik korišćenja kapitala u kome se korisnik kapitala javlja u ulozi dužnika, a

¹² Stakić B., „Međunarodne finansijske institucije“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., str. 229-230

¹³ Kapor P., „Međunarodne poslovne finansije“, Megatrend, Beograd, 2010., str. 149

vlasnik kapitala u ulozi poverioca. Ovaj kreditni odnos može se ostvariti u neposrednom kontaktu između vlasnika kapitala - poverioca i korisnika kapitala – dužnika, u kom slučaju se govori o direktnom ili neposrednom kreditnom odnosu, ili posredno preko bankarsko-finansijskog posrednika, u tom slučaju se radi o posrednom kreditnom odnosu.¹⁴

Zajmovni kapital koji se plasira preko tržišta kapitala na duže rokove nosi veći stepen rizika, a samim tim ima i veću cenu koštanja. Zaštita od standardnih rizika (kreditni rizik, kursni rizik, rizik kamatne stope) ostvaruje se obično ugovaranjem promenljivih kamatnih stopa, kao i putem terminskih i opcionih poslova. Veća cena koštanja zajmovnog kapitala uslovljena je visokim troškovima u vezi sa:

- emisijom i plasmanom hartija od vrednosti zajmovnog karaktera,
- visokim troškovima utvrđivanja kreditnog boniteta zajmoprimca,
- troškovima u vezi sa odobravanjem, kontrolom korišćenja i naplatom kredita, kao i
- visokim troškovima unovčavanja potraživanja iz ovih kredita u upravljanju imovinom koja služi kao realno pokriće za naplatu kredita

Za međunarodno kretanje zajmovnog kapitala bitno je međunarodno finansijsko tržište preko koga se vrši plasman i angažuju se slobodna finansijska sredstva. Organizovani deo tog tržišta čine komercijalne banke i druge finansijske institucije koje se bave kreditiranjem i kupovinom i prodajom hartija od vrednosti. Komercijalne privatne banke pretežno odobravaju kratkoročne i srednjoročne, a u određenoj meri i dugoročne kredite prevashodno zajmoprimcima sa visokim bonitetom.

Velike svetske banke igrale su značajnu ulogu u finansiranju svetskog privrednog razvoja, a posebno kada su u pitanju manje razvijene zemlje. U tome su banke bile relativno oprezne sve do sedamdesetih godina prošlog veka, ali kada su veliki suficiti zemalja izvoznica nafte obezbedili znatan priliv svežeg novca, koji se preko Evrotržišta našao u fondovima velikih svetskih banaka, one su počele da vode ekspanzivnu politiku kreditiranja, koja je bila potpomognuta tada relativno niskim (ali fluktuirajućim) kamatnim stopama, što je pogodovalo mnogim zemljama u razvoju, ali i razvijenim zemljama, da putem bankarskih kredita finansiraju svoju platnobilansnu neravnotežu.

Međutim, krajem sedamdesetih godina dolazi do rasta nivoa kamatnih stopa i kursa USD, što je enormno povećalo obaveze zemalja dužnika i dovelo do krize spoljnih dugova koja je kulminirala 1982. godine, sa serijom reprograma i otpisa dugova koji su pogodili bilanse banaka. Od tada su svetske banke postale mnogo opreznije u odobravanju novih kredita i relativan značaj bankarskih kredita kao eksternog vida finansiranja zemalja u razvoju je opao, čak i kod onih koje spadaju u kategoriju novoindustrijalizovanih zemalja u razvoju, pogotovo posle Azijske krize 1997-1998. godine. Poseban oblik međunarodnih zajmova su međunarodni javni zajmovi koji mogu biti bilateralni, na bazi međudržavnih sporazuma, i multilateralni, koje odobravaju međunarodne finansijske organizacije.

¹⁴ Ristić Ž. , *“Tržište kapitala - teorija i praksa”*, Privredni pregled, Beograd, 1990, str. 41.

1.2.4 Faktori međunarodnog finansiranja

Kapital brzo menja zemlje i privredne delatnosti, locirajući se prema najvećoj zaradi i sigurnosti. Oko 75% ukupnih tokova međunarodnog kapitala plasirano je u razvijene zemlje, a 90% ukupnih međunarodnih plasmana kapitala potiče iz ovih zemalja. Oko 22% plasmana je u zemlje u razvoju, a samo 3% u zemlje u tranziciji. Visok nivo razvoja i privredna stabilnost u razvijenim zemljama, najviše je tome doprinela, pošto kapital ne trpi neizvesnost, a već plasirani kapital povlači se iz rizičnih područja. U trci za visokim profitima i sigurnosti najviše se kreće u krugu razvijenih zemalja i to prvenstveno u industrije visokog profita i sofisticirane usluge, dok se u zemljama u razvoju investira u tržište i sirovine preko potrebne prerađivačkoj industriji razvijenih zemalja. Globalno, na svetskom nivou, transnacionalne kompanije danas predstavljaju glavnog svetskog investitora, ali i korisnika inostranog kapitala.

Postoji veći broj faktora koji opredeljuju međunarodno kretanje kapitala, ali su među njima nesumnjivo najznačajnija sledeća tri:

- faktor međunarodne ponude kapitala
- faktor međunarodne potražnje kapitala i
- motivacioni faktor¹⁵

Potrebno je obratiti pažnju na činjenicu da za normalno funkcionisanje tržišta kapitala neophodno je imati razvijene odgovarajuće institucije.

Motivaciju subjekata koji donose odluke o obliku kretanja kapitala potrebno je poznavati, jer oni određuju opšte uslove poslovanja u svetskoj privredi. Subjekti su sledeći:

- pojedinci
- preduzeća
- banke
- druge finansijske institucije
- državni organi
- međunarodne organizacije i institucije, pre svega iz finansijske i ekonomske sfere.

Od svih navedenih subjekata najznačajniju ulogu imaju transnacionalne kompanije, banke i međunarodne finansijske institucije. Motiv je postizanje maksimalnog rezultata i to: profita, učešća na tržištu, uvećanje vrednosti kapitala, itd. i to uz minimalni rizik.

Dok su države više odlučivale o kretanju kapitala u XIX veku makroekonomski motiv u *ponudi kapitala* bio je zastupljen iz razloga što su metropole ulagale u svoje kolonije u cilju pribavljanja neophodnih sirovina koje su im bile potrebne za njihov razvoj. U današnje vreme to obavljaju neposredno transnacionalne kompanije koje čak i izvore finansiranja prikupljaju na lokalnom terenu.

¹⁵ Unkovic M., „Međunarodna ekonomija“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., str. 128

Na pitanje odnosa *ponude i tražnje kapitala* može se zaključiti da se kapital, kao nekad, ne smatra deficitarnim izvorom. Za projekte i stabilne zemlje ima ga na svetskom tržištu, ali po tržišnoj ekonomskoj ceni. Kretanje kapitala se samo delom vezuje za robne tokove, a u većini deluje samostalno i autonomnog je karaktera.¹⁶

1.2.5 Svetska iskustva međunarodnog kretanja kapitala

Kina je najbolji primer kako direktne investicije u inostranstvu mogu da budu mač sa dve oštrice, odnosno kako preterivanje u davanju povlastica stranim investitorima može da ugrozi domaću proizvodnju. Kina trenutno ima najveće stope privrednog rasta na svetu i ima najveći nivo direktnih investicija, pa je 2002. godine prestigla i SAD.

Međutim, u Kini se preteruje sa povlasticama stranim investitorima i na taj način diskriminiše sopstvena proizvodnja. Ovo će u dugom roku dovesti do raspada domaće industrije i Kina će izgubiti mnoge komparativne prednosti koje sada ima. Kina je dostigla dovoljan nivo razvoja, pa sada treba ukidati povlastice stranim investitorima i dovesti ih na nivo domaćih preduzeća kako bi se pojačala konkurencija. U suprotnom, previše investicija će uništiti Kinu. Dokaz je odnos domaćih investicija prema stranim investicijama koji je u ovoj zemlji četiri do pet puta manji od proseka zemalja u razvoju. Direktne investicije su dobre za ekonomiju i jedan od najzaslužnijih faktora zašto je Kina danas na nivou na kom se trenutno nalazi. Jedini problem je da sada treba prilagoditi pravni okvir i pravila igre postojećoj situaciji.

Za razliku od SAD i evropskih ključnih investitora, Velike Britanije i Nemačke, koje svoj kapital uglavnom plasiraju na relaciji razvijene zemlje (razvijene zemlje između 60 do 80%), Japan usmerava svoje direktne investicije prema zemljama u razvoju. U te svrhe koristi oko 60% svog izvoznog investicionog kapitala. Na ovaj način Japan želi da obezbedi jeftine sirovine, radnu snagu i da dislocira prljave tehnologije sa svojih područja, za šta su zemlje u razvoju bile najpovoljnije. U početku, Japan je svoj kapital usmeravao u grane koje mogu da pruže podršku regularnom izvozu japanske robe (distribucija, transport, servis), pa otuda tumačenje da su japanske investicije bile trade – orient.

Ipak, u poslednje vreme Japan je promenio svoju trade – orient strategiju, pa su japanske direktne investicije usmerene ka Evropi, SAD i dinamičnim zemljama Azije i idu u industrijske grane kao što su: automobilska industrija i elektronika, s ciljem opsluživanja lokalnog tržišta. Svojom novom investicionom strategijom Japan želi da izgradi regionalno integrisanu mrežu filijala koje su nezavisne i samodovoljne. Cilj Japana da izgradnjom takve mreže stekne status “insajdera” ili prisutnog člana u sva tri kraka – Evropa, SAD i Azija i tako obezbedi pristup tržištu.

¹⁶ Stakić B., „Međunarodne finansijske institucije“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., str. 233-234

Drugi deo
SRBIJA I STRANA ULAGANJA

2.1 Direktna ulaganja u domaću privredu

Na osnovu Zakona o stranim ulaganjima regulisane su direktne investicije u domaću privredu januara 2002. godine. Regulisanjem navedenog zakona uređuju se strana ulaganja u preduzeća i drugi oblici za obavljanje delatnosti radi sticanja dobiti u našoj zemlji. Strana ulaganja u banke, osiguravajuća društva i slobodne zone vrše se uz poštovanje propisa koji regulišu odnosne oblasti. Pri tom, misli se na Zakon o osiguranju, Zakon o bankama i Zakon o slobodnim zonama.

Zakon definiše stranog ulagača kao:

- strano pravno lice sa sedištem u inostranstvu
- strano fizičko lice
- državljane Srbije sa prebivalištem, odnosno boravištem u inostranstvu dužem od godinu dana

Zakon definiše strano ulaganje u našu zemlju, i to:

- ulaganje u naše preduzeće kojim strani ulagač stiče udeo (ako je u pitanju DOO) ili akcije (ako je u pitanju AD) u osnovnom kapitalu preduzeća
- sticanje svakog drugog imovinskog prava stranog ulagača kojim on ostvaruje svoje poslovne interese u našoj zemlji

Strani ulagač može sam ili sa drugim stranim ili domaćim ulagačima:

- osnovati preduzeće
- kupiti akcije ili udele u postojećem preduzeću

Na osnovu ugovora o osnivanju ili ugovora o ulaganju osnovni oblici stranog ulaganja zaključuju se u pisanoj formi, odnosno odlukom o osnivanju koji je sačinjen u pisanoj formi. Za korišćenje prirodnog dobra u opštoj upotrebi ili za obavljanje delatnosti od opšteg interesa stranom ulagaču može biti ustupljena dozvola (koncesija). Takođe, stranom ulagaču može se odobriti da izgradi, iskorišćava i transferiše postrojenje ili pogon određeni objekat, kao i objekte infrastrukture i komunikacija.

Ulog stranog ulagača može biti:

- u stranoj konvertibilnoj valuti
- stvarima
- pravima intelektualne svojine
- hartijama od vrednosti
- drugim imovinskim pravima
- u dinarima koji se, po propisima o deviznom poslovanju mogu transferisati (tzv. transferabilni dinari) u inostranstvo, uključujući i reinvestiranje dobiti.

Takođe, strani ulagač može konvertovati svoje potraživanje u udeo, odnosno akcije preduzeća – dužnika (konverzija duga u ulog).

Nenovčani ulozi moraju biti izraženi u novčanom obliku da bi se na osnovu njega ustanovio iznos uloga stranog ulagača i procenat učešća u ukupnom kapitalu, a time i u dobiti (gubitku) preduzeća.¹⁷

2.2 Podsticaj i zaštita stranih ulaganja u Srbiju

Na osnovu Zakona o stranim ulaganjima izvršena je maksimalna liberalizacija stranih ulaganja. Stranim investitorima je data puna sloboda ulaganja i nacionalni tretman, odnosno ista prava i obaveze kao i domaćim osnivačima preduzeća.

Stranim licima garantovana su sledeća prava:

- ❖ *Sloboda ulaganja* – Strani ulagač može osnovati, odnosno ulagati u preduzeća za obavljanje svih vrsta delatnosti radi isticanja dobiti, ukoliko zakonom nije drugačije predviđeno.
- ❖ *Nacionalni tretman* – Strani ulagač u pogledu svog uloga, shodno pravilima STO, uživa jednak položaj, prava i obaveze kao i domaća lica, ukoliko zakonom nije drugačije utvrđeno.
- ❖ *Pravna sigurnost* – Strani ulagač uživa punu pravnu sigurnost i pravnu zaštitu u pogledu prava stečenih ulaganjem.
- ❖ *Konverzija i sloboda plaćanja* – Strani ulagač može, u pogledu plaćanja vezanog za strano ulaganje, slobodno konvertovati domaću valutu u stranu konvertibilnu valutu, zatim slobodno vršiti plaćanje u međunarodnim poslovnim odnosima, a može stranu valutu držati na deviznom računu kod banke i tim sredstvima slobodno raspolagati.
- ❖ *Pravo na vođenje poslovnih knjiga* – preduzeće sa stranim ulogom, pored obaveze vođenja poslovnih knjiga i sačinjavanjem finansijskih izveštaja u skladu sa domaćim propisima ima pravo vođenja poslovnih knjiga i sačinjavanja finansijskih izveštaja u skladu sa međunarodnim prihvaćenim računovodstvenim i finansijskim standardima.
- ❖ *Pravo na transfer dobiti* – Strani ulagač može, po izmirenju obaveza u skladu sa domaćim propisima, slobodno i bez odlaganja, u konvertibilnoj valuti, transferisati u inostranstvo sva finansijska i druga sredstva u vezi sa stranim ulaganjem (profit, dividenda, naknade po osnovu eksproprijacije i dr.).
- ❖ *Povoljniji tretman* – Na strana ulaganja na teritoriji naše zemlje primenjuje se naše pravo. Ukoliko međunarodni ili bilateralni sporazum, čije su članice država stranog ulagača i naša zemlja, predviđa tretman koji je za stranog ulagača ili njegovo ulaganje povoljniji od tretmana predviđenog Zakonom o stranim ulaganjima, primenjuje se tretman predviđen takvim sporazumom.¹⁸

¹⁷ Zakon o stranim ulaganjima, Sl. glasnik RS, br. 3/02 i 1/03 i 5/03

¹⁸ Stakić B., „Međunarodne finansijske institucije“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., str. 238

Zakon je uveo niz podsticaja za strana ulaganja, a to su:

- ❖ *Sloboda uvoza* – Uvoz stvari koje predstavljaju ulog stranog ulagača je slobodan, pod uslovom da zadovoljava propise koji regulišu zaštitu životne sredine.
- ❖ *Poreske i carinske olakšice* – Strani ulagač i preduzeće sa stranim ulogom uživaju poreske i carinske olakšice u skladu sa zakonskim propisima.
- ❖ *Carinska oslobođenja* – Uvoz opreme po osnovu uloga stranog ulagača, osim putničkih motornih vozila i automata za zabavu i igre na sreću, oslobođen je plaćanja carina i drugih uvoznih dažbina. Carinsko oslobađanje može koristiti i preduzeće sa stranim ulogom do visine novčanog dela stranog uloga u roku od dve godine od dana registracije stranog ulaganja.
- ❖ *Sticanje svojine na nepokretnostima* – Strano fizičko i pravno lice, u svojstvu stranog ulagača, može sticati svojinu na nepokretnostima u skladu sa odgovarajućim zakonom.
- ❖ *Pojednostavljena procedura registracije* – Strana ulaganja registruju se u skladu sa zakonom koji reguliše položaj privrednih društava.

Strani ulagač u oblastima i područjima – proizvodnja i promet oružja kao i ulaganja u zabranjenim zonama – moraju pribaviti saglasnost organa nadležnog za poslove odbrane, radi registracije stranog ulaganja u nadležnom sudu.

2.3 Podaci o prilivu stranih direktnih investicija u Srbiju

Podaci u tabeli 2. su prepuni ograničenja i tako će biti dok se ne formira uredna statistika po zemljama ulaganja iz Srbije i ulaganja u Srbiju.

Tabela je sačinjena od različitih saopštenja o prilivu stranih direktnih investicija sa portala NBS. Pokušaj da se napravi uredna vremenska serija za zemlje poput Španije, Danske, Hong Konga ili Kine, zahteva preračun arhivskih saopštenja iz evra u dolare, što povećava proizvoljnost podataka kakvi već jesu u priloženoj tabeli.

U 2011. godini neto priliv stranih direktnih investicija izneo je 2,5 milijardi dolara i samo je u 2006. godini (kada su privatizovani Mobi 063 i Hemofarm) evidentirana veća vrednost neto priliva stranih direktnih investicija.

Kumulativna vrednost neto priliva iznela je 17,7 milijardi dolara, ali bruto vrednost možemo proceniti na 25 do 30 milijardi dolara. Da bi se došlo do pune vrednosti investicija neophodno je da se saberu svi podaci iz Agencije za privredne registre (APR) o registrovanom kapitalu u preduzećima sa stranim vlasništvom.

Kapitalne transakcije sa inostranstvom sa posebnim osvrtom na mikro kredite

Tabela 2. Srbija-Strana direktna ulaganja u novcu -neto, po godinama i zemljama (u hiljadama USD)

	Zemlja	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	UKUPNO
1	Austrija	183	1.421	33.876	93.747	146.104	201.189	520.356	1.161.096	475.613	322.112	192.839	214.869	3.363.405
2	Holandija	0	102	2.248	598.963	102.008	92.113	-214.119	-27.958	510.400	242.459	264.324	334.527	1.905.067
3	Grčka	334	1.280	12.496	62.268	52.968	249.536	923.698	336.401	48.456	65.902	32.980	13.832	1.800.150
4	Nemačka	6.152	9.788	82.801	75.708	51.985	187.320	905.824	69.530	88.882	55.590	44.138	106.385	1.684.103
5	Luksemburg	0	128	3.619	4.108	2.387	108.885	8.843	241.537	76.147	8.101	8.692	1.129.019	1.391.466
6	Norveška	0	2	74	280	0	29	1.546.993	3.187	6.135	-741	2.022	1.324	1.559.305
7	Italija	2.006	594	7.553	21.325	10.149	18.316	52.752	155.363	485.884	239.274	54.813	177.886	1.225.916
8	Ruska Federacija	736	3.581	2.556	3.359	538	14.324	15.992	488	12.629	535.290	9.295	103.046	701.833
9	Francuska	0	81	87.489	7.838	24.022	62.347	159.085	84.391	78.345	9.560	23.191	157.863	694.232
10	Slovenija	33	11.254	9.561	29.036	15.706	183.563	201.241	92.856	112.189	48.569	108.269	-150.550	661.727
11	Ostale	476	129	4.664	13.098	182.000	21.175	118.913	109.317	36.122	-56.246	70.983	41.613	542.244
12	Švajcarska	35	86	2.913	12.559	29.401	56.990	-15.421	96.157	122.563	85.208	66.224	66.314	523.029
13	Mađarska	0	275	1.167	4.224	16.567	24.677	244.045	31.494	31.030	23.424	20.758	93.884	491.545
14	Velika Britanija	0	1.225	6.618	20.631	79.620	63.330	135.915	-26.584	14.536	74.065	76.388	-8.576	437.169
15	Hrvatska	0	1.096	5.243	34.446	10.806	40.484	25.240	35.944	143.148	27.480	49.498	6.831	380.216
16	SAD	343	1.906	18.099	15.068	18.187	22.257	-29.612	31.825	55.336	17.504	77.048	35.604	263.565
17	Crna Gora	0	0	0	0	0	0	12.946	209.288	73.900	-5.599	-81.265	7.808	217.077
18	Bugarska	0	0	133	129	9.910	655	54.270	46.916	21.884	2.219	13.141	1.101	150.358
19	Slovačka	3	10	10	18.342	0	25.447	19.325	3.084	1.471	35.551	42.546	-6.709	139.080
20	Belgija	0	0	344	1.925	2.523	12.407	6.464	24.038	16.246	3.509	4.589	6.953	78.998
21	Kipar	762	2.045	41.717	31.581	16.310	71.551	-387.154	137.427	7.275	37.179	60.259	59.145	78.097
22	Španija												70.053	70.053
23	Letonija	0	0	5	15.330	17.082	6.441	10.527	3.535	739	1.381	105	2.382	57.528
24	Izrael	0	0	260	207	3.052	14.294	4.544	26.510	-712	-215	2.240	310	50.490
25	Hong Kong												18.033	18.033
26	Danska												7.952	7.952
27	Kina												6.969	6.969
28	Lihtenštajn	0	216	57	2.162	2.974	-41.316	-17.538	-2.937	5.106	334	1.069	13.872	-36.001
29	BiH	189	169	2.951	5.056	2.104	4.692	-16.750	-838.608	-60.804	-550	-26.765	-13.612	-941.928
	UKUPNO	11.252	35.388	326.454	1.071.410	796.403	1.440.706	4.286.379	2.004.297	2.362.520	1.771.360	1.117.380	2.498.128	17.721.677

Izvor: Narodna banka Srbije¹⁹

¹⁹ Podatke o stranim direktnim ulaganjima u novcu NBS dobija od poslovnih banaka, što znači da podatke o stranim ulaganjima u novcu, dobijamo po zemljama plaćanja, a ne po zemljama ulaganja

2.4 Uslovi stranog investiranja u Srbiji

Prednosti tržišta Srbije u odnosu na neka druga u svetu je da ovde postoje kvalitetniji ljudski resursi koji su rezultat kvalitetnog obrazovanja, poznavanje jezika i u mnogim slučajevima i stečenog iskustva na radu u inostranstvu. Za moderno poslovanje jedan od najvažnijih činilaca je ljudski faktor.

U Srbiji ljudi su otvoreni, komunikativni, vredni, što su inače neophodni preduslovi za uspešno internacionalno poslovanje.

2.4.1 Prednosti koje Srbija pruža stranim investicijama

Najčešće pominjane prednosti koje Srbija pruža stranim ulagačima su:

- strateško pozicioniranje na tržištima Evrope i Azije i Bliskog Istoka
- Dug Free pristup slobodnoj trgovinskoj zoni u Jugoistočnoj Evropi sa 60 miliona potrošača
- jedina zemlja van ZND-a koja je potpisala sporazum o slobodnoj trgovini sa Ruskom federacijom
- Srbija još uvek nije članica EU
- veća fleksibilnost i prednosti za investiranje
- najniža poreska stopa na profit preduzeća u Evropi
- obrazovana jeftina radna snaga
- najveći procenat stanovnika koji govore engleski jezik u Jugoistočnoj i Centralnoj Evropi
- stabilna privreda
- zdrava monetarna politika i brza primena ključnih makroekonomskih zakona
- pojednostavljeni propisi o spoljnoj trgovini i stranom ulaganju

Međutim, pored gore pomenutih mogućnosti za uspešno investiranje, Srbija je i dalje nesigurno tržište. Reforme su još uvek u toku, postoji puno nelogičnih zakona, dok nedostaje mnoštvo potrebnih zakona, pogotovo u poreskom sistemu. Ova nesigurnost kreira dosta konfuzija u poslovnom okruženju. Trenutna politička nestabilnost pokazuje da je Srbija riskantno područje za strane investije.

Da bi Srbija postala interesantna za strane investicije najvažnije je omogućiti investitorima da u svoju ulogu budu sigurni. Šta vredi mogućnost visokog profita ako postoji visoka šansa da izgubite čak i svoj početni kapital.

Prema merenjima revizorske kuće Ernst and Young, u hijerarhiji investicionog odvrćanja na prvom mestu je politička nestabilnost, a zatim slede problemi pravnog sistema, devizna ograničenja i nerazvijano komercijalno – finansijska infrastruktura.

2.4.2 Problemi sa kojima se susreću strani investitori u Srbiji

Osnovno ograničenje za ozbiljniji priliv stranih direktnih investicija je još prisutan visok nivo političkih i ekonomskih rizika u zemlji. Politički rizici su smanjeni nakon što je došlo do demokratizacije društva, ali su ostali problemi vezani za status Kosova. Ekonomski rizici su i dalje visoki iz razloga što proces tranzicije ima relativno mali napredak i na osnovu toga troškovi poslovanja su visoki.

Nedovoljna izgrađenost infrastrukture jeste najskuplji problem sa kojim se suočavamo. Očekivanje da će donacije, strani kapital i zajmovi ubrzati rešenje samo su delimično opravdani iz razloga što je priliv stranog oficijalnog kapitala sporiji nego što smo se nadali. Ovaj problem će biti najduže prisutan i ekonomski najteže rešiv.

Postoji još čitav niz problema: stanje u bankarskom sektoru, zastoj u procesu privatizacije. Jako je bitno uspostavljanje pravne države, zakonske regulative i zakonskog okvira u kome se ta regulativa sprovodi. Vlada Republike Srbije se ozbiljno suočava sa ovim problemom.

Uloga države u privlačenju stranih direktnih investicija potpuno se menja. Država sebe, pre svega, vidi u promovisanju potencijalnih investicionih mogućnosti zemlje i pružanju izvesnih olakšica stranim investitorima. Investicione olakšice su veoma popularne kod zemalja u tradiciji i sa njima se mora biti oprezan.

Za priliv stranih investicija jako je važan jedna tretman domaćih i stranih investitora. Moguće je da će se u narednom periodu investirati u privatizaciju postojećih objekata i nekih projekata, ali orijentisanih prema domaćem tržištu. Obezbediti priliv najteže će biti u izvezno orijentisane projekte. Ova vrsta investicija je najosetljivija na investicioni ambijent i one će svakako sa rezervom prići našem tržištu koje ima izvesne komparativne prednosti, ali ne tolike kao što se zamišlja.

Što je viši nivo korupcije, veći su rizici, veći su troškovi i strani kapital ne dolazi u tu zemlju ili dolazi, ali špekulativni kapital nije generator privrednog rasta ni blagostanja jednog društva.

Previše komplikovana administracija je poseban problem stranim investitorima. Očekuje se od Vlade da, između ostalog, organizuje birokratiju na taj način da za prikupljanje svih potrebnih papira za registraciju posla, potencijalni investitor treba da poseti samo jedan šalter.

Strani investitori insistiraju na što skorijem stvaranju zone slobodne trgovine. Takođe, investitori imaju preporuku da bi trebalo smanjiti i pojednostaviti poreze koja su ova preduzeća obavezna da plaćaju.²⁰

²⁰ Stakić B., Barać S., "Međunarodne finansije", Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., str. 79

Treći deo
KAPITALNE TRANSAKCIJE SA INOSTRANSTVOM

3.1 Direktne investicije rezidenata i nerezidenata

Jedna od bitnih karakteristika svetske privrede u poslednje tri decenije je povećani obim stranih ulaganja. Kapital se kretao u različitim formama, od direktnih stranih ulaganja do klasičnog pozajmljivanja na međunarodnom finansijskom tržištu.

Direktne strane investicije predstavljaju glavni oblik plasmana privatnog kapitala razvijenih zemalja u zemljama u razvoju. Pod direktnim stranim investicijama podrazumevamo takav oblik ulaganja kod koga ulagač obezbeđuje pravo svojine, kontrole i upravljanja nad firmom u koju su uložena sredstva radi ostvarivanja nekog dugoročnog ekonomskog interesa. Preko ovog oblika ulaganja strani ulagač obezbeđuje svoj aktivan odnos u radu i poslovanju firme u koju su sredstva uložena.

Direktne strane investicije nastaju prema statističkim konvencijama Međunarodnog Monetarnog Fonda kada rezidenti jedne zemlje postanu vlasnik 10% ili više nekog preduzeća u drugoj zemlji. Pod ulaganjem smatraju se i krediti sa rokom dospeća od pet godina ili dužem, ukoliko imaju prirodu podređenog potraživanja i tada se radi o subordiniranim kreditima.

Ugovorom o ulaganju zasnivaju se obligaciono-pravni odnosi između ulagača. Ugovor se zaključuje između subjekata koji pripadaju raznim državama, odnosno na koje se primenjuje različito zakonodavstvo. Reč je o obligacionim odnosima sa elementom inostranosti. Ugovor je pored zakona, osnovni izvor za identifikiranje i interpretiranje pravila kojima se razrešavaju sporovi do kojih dođe u periodu realizovanja poslova.

Zakon o spoljnotrgovinskom ulaganju glasi:

- ❖ *direktno ulaganje* je osnivanje privrednog društva, ogranka, predstavništva, kupovina udela ili akcija u kapitalu privrednog društva, dokapitalizacija privrednog društva i svaki drugi oblik ulaganja stranog lica u Republici Srbiji, odnosno domaćeg lica u drugoj državi ili carinskoj teritoriji
- ❖ *investicioni radovi* su projektovanje, građevinski i zanatski radovi, inženjerski radovi i svi ostali radovi i usluge na objektima koje vrši, odnosno pruža strano lice u Republici Srbiji, odnosno domaće lice u drugoj državi ili carinskoj teritoriji²¹

Plaćanje i prenos kapitala po osnovu direktnih investicija nerezidenata u Republici Srbiji vrši se slobodno (nakon izmirivanja poreskih i drugih obaveza) u skladu sa Zakonom o stranim ulaganjima.

²¹ Zakon o spoljnotrgovinskom poslovanju („Sl. glasnik RS“, br. 36/2009, 36/2011 – dr. zakon i 88/2011), član 2

Strani ulagač, u smislu ovog zakona, jeste:

- ❖ Strano pravno lice sa sedištem u inostranstvu;
- ❖ Strano fizičko lice;
- ❖ Državljanin Republike Srbije sa prebivalištem, odnosno boravištem u inostranstvu dužim od godinu dana²²

Kada postoji strani ulagač strana ulaganja:

- ❖ Ulaže u privredna društva u Srbiji osnivanjem privrednog društva ili dokapitalizacijom ili kupovinom akcija ili udela u postojećem privrednom društvu
- ❖ Ulaže reinvestiranjem svoje dobiti, bez iznošenja iz Srbije
- ❖ Stiče drugo imovinsko pravo u Srbiji (svojina, pravo intelektualne svojine i dr.)
- ❖ Ulaže u vidu koncesija

Strano ulaganje mora biti registrovano kod Agencije za privredne registre.

Ulozi stranih ulagača mogu biti u stranoj valuti, stvarima, pravima intelektualne svojine, hartijama od vrednosti i drugim imovinskim stvarima, a nenovčani ulozi moraju biti izraženi u novcu. Ulog stanog novca može biti izražen i u dinarima.

Na osnovu Zakona o stranim ulaganjima kao Garantovana prava stranih ulagača mogu biti:

- sloboda stranog ulaganja
- nacionalni tretman
- pravna sigurnost
- konverzija i sloboda plaćanja
- pravo na vođenje poslovnih knjiga, izrada finansijskih izveštaja i revizija
- pravo na transfer dobiti i imovine
- povoljniji tretman, ukoliko je to propisima dozvoljeno

U zakonu o stranim ulaganjima kao Podsticajima govori se o:

- sloboda uvoza
- poreske i carinske olakšice
- carinska oslobođenja

U Posebnim pravilima u Zakonu o stranim ulaganjima govori se o sledećem:

- zaštita životne sredine
- pravo manjinskog učešća u posebnim oblastima i područjima (proizvodnja i promet oružja, u posebnim zonama, pograničnim područjima i sl.)

²² Zakon o stranim ulaganjima (Sl. list SRJ“, br. 3/2002 i 5/2003 i „Sl. list SCG“), br. 1/2003-Ustavna povelja, član 7-19

U Posebnim poglavljima Zakon o stranim ulaganjima reguliše sledeća pravila:

- uvođenje i poslovanje jedinstvenog šaltera za strana ulaganja u opštinama i gradovima
- uvođenje i poslovanje jedinstvenog šaltera za ulaganja u opštem interesu uz formiranje projektnih timova²³

3.2 Ulaganja u nepokretnosti

Na osnovu zakona koji uređuje svojinsko pravne odnose, plaćanje radi sticanja na nepokretnostima rezidenata u inostranstvu i nerezidenata u Republici vrši se slobodno. O načinu izveštavanja po navedenim poslovima i propisivanje rokova odlučuje Narodna banka Srbije.

3.3 Poslovi sa hartijama od vrednosti

Pod hartijama od vrednosti se podrazumevaju pismene isprave koje sadrže pismenu obavezu izdavaoca hartija od vrednosti da će zakonitom imaću hartija od vrednosti ispuniti obavezu zabeleženu u toj ispravi. Izdavalac hartija od vrednosti ima, dakle, obavezu da izmiri samo onu obavezu na koju se pismeno obavezao. Od njega se ne može zahtevati ispunjenje obaveze koju je dao usmeno, a koja nije sadržana u pismenoj ispravi. Svaka hartija od vrednosti mora da poseduje određena svojstva odnosno mora da ispuni tri uslova :

- da je u pisanoj formi
- da je u toj ispravi sadržano neko građansko (najčešće imovinsko) pravo
- da je postojanje i ostvarenje imovinskog prava povezano sa postojanjem hartija od vrednosti

Kao ključni momenti identifikacije hartija od vrednosti ističu se:

- formalnost pravnog posla
- inkorporisanje odgovarajućeg imovinskog prava
- jedinstvo inkorporisanog imovinskog prava i same hartije

Hartijama od vrednosti može se trgovati pod sledećim uslovima:

- da su emitovane u skladu sa zakonom o hartijama od vrednosti;
- da emitent ima pozitivno mišljenje od ovlašćenog revizora o njegovom poslovanju;
- da protiv emitenta nije pokrenut postupak sanacije, stečaja ili likvidacije

Rezidenti – pravna lica, preduzetnici i fizička lica mogu vršiti plaćanje radi kupovine u inostranstvu vlasničkih hartija od vrednosti koje nisu direktne investicije, kao i dužničkih dugoročnih hartija od vrednosti čiji su izdavaoci države članice OECD i međunarodne finansijske organizacije.

²³ Zakon o stranim ulaganjima (Sl. list SRJ“, br. 3/2002 i 5/2003 i „Sl. list SCG“), br. 1/2003-Ustavna povelja, član 2

Članice OECD-a su: Australija, Austrija, Belgija, Češka, Danska, Finska, Francuska, Grčka, Holandija, Irska, Island, Italija, Japan, Južna Koreja, Kanada, Luksemburg, Mađarska, Meksiko, Nemačka, Norveška, Novi Zeland, Poljska, Portugal, SAD, Slovačka, Španija, Švajcarska, Švedska, Turska i Velika Britanija.

U međunarodne finansijske organizacije ubrajaju se, pre svega, MMF, Grupa Svetske banke (IBRD, IFC, IDA, MIGA), regionalne finansijske organizacije (EBRD, EIB, Afrička banka za razvoj, Azijska banka za razvoj, Interamerička banka za razvoj i dr.), kao i druge finansijske organizacije koje imaju status međunarodnih finansijskih organizacija.

Rezidenti – pravna lica, preduzetnici i fizička lica, mogu vršiti plaćanje radi kupovine i drugih dužničkih hartija od vrednosti u inostranstvu čiji stepen rizika (rejting) i zemlju izdavaoca može propisati Narodna banka Srbije. Rezidenti mogu vršiti plaćanje radi kupovine domaćih hartija od vrednosti koje glase na stranu valutu, a izdaju se u inostranstvu.

Nerezidenti mogu vršiti plaćanje radi kupovine u Republici dugoročnih dužničkih, kao i vlasničkih hartija od vrednosti u skladu sa zakonom koji uređuje tržište hartija od vrednosti.

Plaćanje radi kupovine stranih kratkoročnih hartija od vrednosti na stranom i domaćem tržištu vrši Narodna banka Srbije, a banke pod uslovima i na način koji propiše Narodna banka Srbije.

Ostali rezidenti, ne mogu vršiti plaćanje radi kupovine inostranih kratkoročnih hartija od vrednosti, a nerezidenti ne mogu vršiti plaćanje radi kupovine domaćih kratkoročnih hartija od vrednosti.

Plaćanje radi kupovine finansijskih derivata na organizovanom tržištu u inostranstvu mogu vršiti Narodna banka Srbije i banke. Narodna banka Srbije propisuje bankama uslove za vršenje ovih poslova, kao i način izveštavanja. Ostali rezidenti, mogu vršiti plaćanje radi kupovine finansijskih derivata u inostranstvu, pod uslovima i na način koji propiše Narodna banka Srbije.

3.4 Poslovi sa investicionim i dobrovoljnim penzijskim fondovima

U skladu sa odredbama Zakona koji uređuju poslove sa investicionim i dobrovoljnim penzijskim fondovima, rezidenti – društva za upravljanje investicionim i dobrovoljnim penzijskim fondovima mogu da vrše plaćanja radi ulaganja u inostranstvo.

U skladu sa odredbama Zakona koji uređuju poslove sa investicionim i dobrovoljnim penzijskim fondovima, nerezidenti mogu vršiti plaćanje radi ulaganja u investicione fondove i dobrovoljne penzijske fondove u Republici.²⁴

²⁴ Zakon o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima („Sl. Glasnik RS“; br. 85/2005 i 31/2011), član 3

3.5 Kreditni poslovi sa inostranstvom

Kreditni poslovi sa inostranstvom su krediti i zajmovi između rezidenta i nerezidenta zaključeni u devizama. Zajmovi su poslovi između rezidenta i nerezidenta, kojima rezident uzima od nerezidenta ili daje nerezidentu zajam.

Kreditni poslovi obuhvataju naročito:

- ❖ Komercijalne kredite
- ❖ Robne kredite
- ❖ Finansijske kredite
- ❖ Kratkoročne oročene bankarske depozite
- ❖ Kratkoročne bankarske kreditne linije

U smislu kreditnog odnosa sa inostranstvom, krediti su poslovi između: banke i nerezidenta, kojima banka uzima od nerezidenta kredit, odnosno daje nerezidentu kredit rezidenta i strane banke, kojima rezident uzima kredit.

Kreditnim poslovima sa inostranstvom smatraju se i:

- ❖ *Bankarske garancije*, koje banke daju u korist nerezidenta po kreditnim poslovima sa inostranstvom i kreditnim poslovima između dva nerezidenta u inostranstvu
- ❖ *Jemstva i druga sredstva obezbeđenja* koja u skladu sa ovim zakonom rezidenti - pravna lica daju u korist nerezidenta – kreditora po kreditnim poslovima sa inostranstvom i kreditnim poslovima između dva nerezidenta u inostranstvu

Kreditni posao sa inostranstvom je pravni posao zaključen između domaćeg i stranog lica kojim se pribavlja ili odobrava kredit (komercijalni, robni, finansijski i dr.).

Domaća lica, u smislu zakona, jesu banka, preduzeće i drugo pravno lice sa sedištem u RS i fizičko lice koje obavlja privrednu delatnost, a registrovano je kod nadležnog organa sa prebivalištem u RS. Lice, u ovom smislu, jeste pravno lice sa sedištem u inostranstvu i fizičko lice sa prebivalištem u inostranstvu.

Sredstva finansijskog kredita uzetog iz inostranstva mogu se koristiti za plaćanje uvoza robe i usluga i za finansiranje investicionih radova u inostranstvu.

Kreditni koje odobravaju međunarodne finansijske organizacije koriste se u skladu sa potvrđenim međunarodnim ugovorima, odnosno aktom o garanciji ili supergaranciji RS. Ugovor o kreditu koji se uzima u skladu s međunarodnim ugovorom kojim se utvrđuje obaveza garancije RS domaća lica ne može zaključiti pre nego što pribavi garanciju Republike na čijoj se teritoriji nalazi njegovo sedište.

Kreditne poslove sa inostranstvom mogu zaključiti domaća lica koja ispunjavaju uslove predviđene ovim zakonom. Narodna Banka Srbije zaključuje kreditne poslove sa inostranstvom, na način i u okviru svojih prava i dužnosti utvrđenih saveznim zakonom. Domaće lica zaključuje kreditne poslove sa inostranstvom u okviru projekcije platnog bilansa RS u skladu sa relevantnim zakonom.

3.5.1 Granica između redovnog izvoza/uvoza i izvoza/uvoza na kredit

Prema odredbama Zakona o deviznom poslovanju, granica između redovnog izvoza/uvoza i izvoza/uvoza na kredit je 180 dana. Plaćanje uvoza ili naplata izvoza sa ugovorenim rokom preko 180 dana smatra se kreditnim poslom i podleže evidentiranju kod Narodne banke Srbije.

Kreditni poslovi zaključuju se u pismenom obliku. Banke mogu zaključivati kreditne poslove sa inostranstvom u svoje ime i za svoj račun, u svoje iza tuđi račun i u tuđe ime i za tuđi račun.

Rezidenti – pravna lica mogu uzimati kredite iz inostranstva u svoje ime i za svoj račun, a rezidenti – pravna lica koja se smatraju povezanim društvima u skladu sa propisom koji uređuje osnivanje privrednih društava, mogu uzimati i u svoje ime, a i za tuđi račun.

Rezidenti pravna lica mogu u svoje ime i za svoj račun odobravati nerezidentima komercijalne i robne kredite, kao i finansijske kredite iz dobiti koju ostvare poslovanjem u inostranstvu i to pod uslovom da je nerezident – dužnik po kreditnom poslu u većinskom vlasništvu rezidenta.

Zakonom je izričito propisano da rezident – fizičko lice koje nije preduzetnik i rezident – ogranak stranog pravnog lica ne može zaključivati kreditne poslove sa inostranstvom.

Rezident koji zaključi ugovor, kao i rezident po čijem ovlašćenju i za čiji račun je ugovor zaključen, odnosno banka i rezident – pravno lice koje od tog rezidenta kupi potraživanje, odnosno preuzme dug prema nerezidentu po osnovu kreditnog posla sa inostranstvom, odgovoran je za izvršavanje iz zaključenog ugovora o kreditnom poslu sa inostranstvom.

Republika i Narodna banka Srbije ne garantuju za izvršenje obaveza po kreditnom poslu sa inostranstvom. Ugovor o kreditnom poslu sa inostranstvom je ništav, ako je zaključen suprotno zakonskim odredbama.²⁵

²⁵ Stakić B., Barać S., “Međunarodne finansije”, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., str. 212-213

3.5.2 Kupovina potraživanja rezidenata

Finansijski krediti uzeti iz inostranstva mogu se koristiti za plaćanje uvoza robe i usluga i za finansiranje izvođenja investicionih radova u inostranstvu, koje rezidenti zaključuju u okviru obavljanja svoje delatnosti, kao i za otplatu ranije korišćenih kredita iz inostranstva i to predstavlja *refinansiranje*.

Rezidenti – pravna lica mogu nerezidentima odobravati finansijske kredite iz dobiti koju rezidenti ostvare poslovanjem u inostranstvu i to pod uslovom da je nerezident – dužnik po kreditnom poslu u većinskom vlasništvu rezidenta.

Narodna banka Srbije propisuje način, rokove i obrasce za evidentiranje kreditnih poslova sa inostranstvom.

3.5.3 Kreditiranje u devizama između rezidenata u Republici

Rezidentu – pravnom licu i preduzetniku, banka može odobriti kredit u devizama za plaćanje uvoza robe i usluga iz inostranstva.

Rezidentu – fizičkom licu banka može odobriti kredit u devizama radi kupovine nepokretnosti u zemlji.

3.5.4 Kreditiranje u dinarima između rezidenata i nerezidenata u Republici

Banka može odobravati nerezidentu kredit u dinarima u Republici, na način i pod uslovima koje propiše Narodna banka Srbije. Banka nerezidentu – fizičkom licu može odobriti kredit u dinarima za sledeće namene:

- za plaćanja po osnovu kupovine robe i usluga – odobravanje sredstava na račun platne kartice, odnosno uplatom sredstava na račun prodavca
- za plaćanje po osnovu kupovine i zakupa nepokretnosti u Republici Srbiji – uplatom sredstava na račun prodavca, odnosno zakupodavca

Kredit se odobrava na osnovu pismenog ugovora koji banka zaključi sa tim nerezidentom, a koji naročito sadrži podatke o identitetu nerezidenta uključujući i njegov evidencioni broj koji dodeljuje nadležno ministarstvo, iznos odobrenog kredita, kao i uslove davanja, korišćenja i vraćanja tog kredita.

Banka nerezidentu – pravnom licu, koje ima predstavništvo u Republici Srbiji, može odobriti kredit u dinarima za plaćanja po osnovu kupovine opreme za potrebe tog predstavništva uplatom sredstava na račun prodavca. Kredit u dinarima se smatra odobrenim ukoliko domaća banka odobrava stranoj banci najduže u trajanju dva radna dana.

3.5.5 Izračunavanje stepena zaduženosti zemlje

Prema kriterijumima Svetske banke, *niska zaduženost* jedne zemlje je ako je njen ino-dug prema BDP (EDT/GDP) ispod 48%, a izvoz prema BDP (EDT/XG&S) ispod 132%.

Srednja zaduženost je kada je ino-dug prema BDP od 48.1% do 80%, a izvoz prema BDP od 132,1% do 220%.

Najzad, *visoka zaduženost* je kada je ino-dug prema BDP iznad 80%, a izvoz prema BDP iznad 220%.

Koriste se, takođe, još dva kriterijuma i to:

- ukupne dospele obaveze po spoljnjem dugu prema izvozu roba i usluga (TDS/XG&S)
- ukupne dospele obaveze prema bruto društvenom proizvodu (TDS/GDP) i to sve obračunato prema neto sadašnjoj vrednosti.

Visoka spoljna zaduženost je kada su: TDS/XG&S i TDS/GDP iznad 25% i 40%, respektivno; a srednja zaduženost kada ova dva indikatora imaju vrednosti ispod navedenih veličina.

Solventnost u otplati ino-dugova se u dugoročnom smislu postiže ukoliko je stopa prinosa na pozajmljeni ino-kapital jednaka ili veća u odnosu na troškove (iznos) otplate kredita. S druge strane, eksterna likvidnost se postiže kada je zemlja sposobna da prispele kamate i otplate plaća o roku dospeća i to tako da su prilivi deviznih sredstava veći od iznosa prispelih obaveza za plaćanje.

Prema kriterijumima Svetske banke, Srbija je srednje zadužena zemlja po prvom (EDT/GDP), a visoko zadužena zemlja po drugom kriterijumu (EDT/XG&S), a s obzirom na to da se oba kriterijuma uzimaju istovremeno, potrebni su veliki naponi da se povećanjem izvoza vratimo u zonu srednje zaduženih zemalja (po drugom kriterijumu SB).

Međunarodni monetarni fond koristi širu listu od 21 indikator vezano za merenje stepena zaduženosti na svim nivoima (na nivou zemlje, javnog sektora, finansijskog sektora i korporativnog sektora) i to: 6 indikatora solventnosti, 2 indikatora za likvidnost, 4 indikatora za javni sektor, 3 indikatora za finansijski sektor i 6 indikatora za korporativni sektor.

3.6 Depozitni poslovi rezidenata u inostranstvu

Banka, bez ograničenja, drži devize i na računima kod banaka u inostranstvu.

Rezidenti mogu držati devize na računu kod banke u inostranstvu pod uslovima i na način koji propiše Narodna banka Srbije.²⁶

3.6.1 Depozitni poslovi nerezidenata u Republici

Nerezident može na računu kod banke držati devize i dinare bez ograničenja.

Narodna banka Srbije propisuje uslove pod kojima banke mogu da otvaraju račune nerezidentima i način vođenja tih računa.

3.6.2 Prenos sredstava sa računa u inostranstvo

Nerezident, kao i rezident - ogranak stranog pravnog lica koji posluje preko nerezidentnog računa vrši prenos sa tog računa u inostranstvo pod uslovom da je prethodno izmirio poreske obaveze iz tog posla prema Republici.

Prenos sredstava u inostranstvo sa štednog deviznog i dinarskog računa nerezidenta kod banke vrši se slobodno. Strana banka koja drži sredstva na korespodentnom računu kod banke u Republici ne podleže unapred navedenoj obavezi (poreske i druge obaveze).

3.7 Plaćanja po osnovu ugovora o osiguranju

Rezidenti - društva za osiguranje mogu da vrše plaćanja radi deponovanja i ulaganja u inostranstvo, u skladu sa odredbama zakona koji uređuje poslove osiguranja.

Rezident može plaćati premije osiguranja na osnovu ugovora o osiguranju koji je zaključen sa nerezidentom - osiguravajućim društvom, pod uslovom da je takav ugovor dozvoljen zakonom koji uređuje poslove osiguranja.²⁷

²⁶ Stakić B., Barać S., "Međunarodne finansije", Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., str. 215

²⁷ Isto, str. 218

3.8 Jednostrani prenos sredstava plaćanja – lični i fizički prenos

Pitanja jednostranih prenosa sredstava plaćanja - ličnih i fizičkih regulisano je Odlukom o uslovima za lične i fizičke prenose sredstava plaćanja u inostranstvo i iz inostranstva, koju je donela Narodna banka Srbije sredinom 2006. godine.

Odlukom propisuju se bliži uslovi za lične prenose sredstava plaćanja iz Republike Srbije u inostranstvo i iz inostranstva u Republiku koji nemaju obeležja izvršenja posla, kao i za fizičke prenose sredstava plaćanja iz Republike i u Republiku. Odlukom uređuju se i prenos sredstava plaćanja iz Republike u inostranstvo po osnovu troškova potrebnih za izdržavanje porodice.

Lični prenos sredstava plaćanja obuhvata poklone i pomoć, nasleđstva, rente, sredstva za podmirenje duga useljenika u Republiku i sredstva koja iseljenici iznose, tj. prenose u inostranstvo.

Fizički prenos sredstava plaćanja obuhvata prenos gotovine u dinarima, u efektivnom stranom novcu, u čekovima i u hartijama od vrednosti u materijalizovanom obliku.

3.8.1 Lični prenos sredstava plaćanja

U inostranstvo preko banke rezident – fizičko lice može prenositi sledeća sredstva plaćanja:

- *po osnovu poklona*, dozvoljen je iznos do najviše 3.000 evra, na osnovu ugovora o poklonu koji je overio nadležni organ
- *po osnovu pomoći*, dozvoljen je iznos do najviše 500 evra mesečno po jednoj deviznoj štednoj knjižici, odnosno deviznom računu, na osnovu izjave o pružanju pomoći
- *po osnovu nasleđstva*, odobrava se nasleđeni iznos sredstava na osnovu pravosnažnog rešenja o nasleđivanju
- *U slučaju iseljenja u inostranstvo*, odobren je jednokratni iznos sredstava na deviznom računu, odnosno deviznoj štednoj knjižici, na osnovu dokaza o iseljenju iz Republike
- *U slučaju useljenja u Republiku*, odobren je iznos sredstava za podmirenje duga u matičnoj zemlji, na osnovu dokaza o postojanju duga, pod uslovom da je nadležnom organu u Republici podneo zahtev za prijavu boravka

3.8.2 Fizički prenos sredstava plaćanja

Rezident – fizičko lice i nerezident – fizičko lice dozvoljeno im je da iznose iz Republike, odnosno unose u Republiku dinare do iznosa dinarske protivvrednosti 5.000 evra po osobi. U posebnim slučajevima dinari u iznosu većem od 5.000 evra mogu se unositi u Republiku ako su kupljeni kod strane banke do iznosa iz potvrde te banke koja se pri ulasku u Republiku stavlja na uvid carinskom organu.

Takođe, rezident može iznositi iz Republike dinare radi testiranja automata za brojanje papirnih novčanica i kovanog novca ako za to ima odobrenje Narodne banke Srbije, koje ona izdaje na osnovu obrazloženog zahteva rezidenta uz koji se prilažu dokaz o korišćenju automata radi obavljanja registrovane delatnosti i garancija inostrane firme da će se primljeni dinari vratiti odmah posle obavljenog testiranja, a najkasnije u roku od tri meseca od dana njihovog prijema.

Četvrti deo
MIKROKREDITIRANJE MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA

4.1 Pojam malih i srednjih preduzeća

U literaturi postoji mnoštvo definicija preduzeća, a u ovom radu citiraće se sledeća: „Preduzeće se definiše kao osnovni subjekat tržišne privrede i predstavlja samostalnu organizaciju ekonomskih resursa koja transformišući uložene resurse u rezultate stvara vrednost u cilju ostvarenja profita.“²⁸

Mala i srednja preduzeća i preduzetnici (u daljem tekstu: MSPP) imaju značajnu ulogu u svim ekonomijama, a posebno u tranzicionim i zemljama u razvoju koje se nalaze pred velikim izazovima u pogledu rešavanja problema visoke nezaposlenosti i nejednake distribucije zarada. MSPP imaju veliki doprinos u povećanju dohotka kao i u kreiranju radnih mesta. Pored toga, igraju ključnu ulogu u razvoju preduzeća, potstiču inovativnost i razvoj novih tehnologija i ostvaruju direktan uticaj na nivo agregatne tražnje i investicija. Neophodno je usmeriti pažnju na to da MSPP utiče direktno na nivo ekonomskih performansi jedne privrede.

MSP zahvaljujući svojoj fleksibilnosti prilagođavaju se zahtevima potrošača kao i svim dinamičnim promenama poslovanja na globalnom tržištu.

Prema kruterijumu EU, mala i srednja preduzeća definišu se na sledeći način:

- Srednje preduzeće – je ono preduzeće koje ima 250 zaposlenih i nije deo nijedne veće organizacije ili lanca sa godišnjim obrtom manjim od 5 miliona evra, odnosno bilansom stanja koji je manji od 43 miliona evra (uz garanciju samostalnosti koja dozvoljava da koncerni poseduju maksimalno 25% kompanije)
- Malo preduzeće – je ono preduzeće koje ima do 50 radnika, godišnji obrt do 10 miliona evra i bilans stanja od 10 miliona evra
- Mikro preduzeće – je ono koje ima do 10 radnika i obrt manji od 2 miliona evra

Mikro preduzeća obuhvataju i preduzetnike koji kao fizička lica samostalno obavljaju delatnost.

Doprinos MSP raste i razvoj privrede postaje sve značajniji uz pomoć činjenice da produktivnost radne snage konstantno raste sa povećanjem veličine preduzeća. To je najviše izraženo u mogućnosti za kreiranje novih radnih mesta, povećanju efikasnosti, ali i ravnomernijoj distribuciji dohotka, i to predstavlja jedan od ključnih ciljeva ekonomskih politika razvijenih zemalja sveta.

MSP doprinose stvaranju konkurencije kao preduslova povećanja efikasnosti privrede. Što je veći broj MSP prisutan dovodi do snižavanja cena i unapređenja kvaliteta proizvoda i usluga.

²⁸ Paunović, B., „*Ekonomika preduzeća: preduzeće, okruženje i ulaganja*“, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2009, str. 87

MSP karakteriše i neujednačenost distribucije u različitim industrijskim granama, pa je tako najveći broj ovih preduzeća prisutan u radno intenzivnim i uslužnim delatnostima, odnosno u sferama trgovine, nekretnina, izdavanja i poslovnih aktivnosti.²⁹

4.2 Definicija mikro privrednih subjekata i preduzetnika

Pod mikro klijentima prema internoj segmentaciji banke, podrazumevaju se:

- ❖ Preduzetnici – obuhvataju sve aktivne preduzetnike koji su registrovani kod Agencije za privredne registre, bez obzira na visinu njihovih godišnjih prihoda i
- ❖ Mikro privredni subjekti – obuhvataju sva aktivna privredna društva koja su registrovana kod Agencije za privredne registre Republike Srbije, kao i drugi privredni subjekti koji su uredno registrovani kod nadležnog organa, u privatnoj svojini, koji su po poslednjem zvaničnom finansijskom izveštaju ostvarili ukupne godišnje prihode do 500.000 evra preračunato po srednjem kursu Narodne banke Srbije (u daljem tekstu: NBS) na dan sastavljanja finansijskog izveštaja, a kod kojih je izloženost banke, uključujući i izloženost kod povezanih lica i podneti zahtev, jednaka ili manja od 100.000 evra.

Iz grupe mikro privrednih subjekata isključuju se:

- Preduzeća u državnoj, društvenoj, zadružnoj ili mešovitoj svojini (npr. društvena preduzeća, preduzeća u većinskom vlasništvu države, javna preduzeća lokalnog nivoa i dr.) i nevladine organizacije koje su po poslednjem zvaničnom finansijskom izveštaju ostvarile ukupne godišnje prihode do 500.000 evra na dan sastavljanja finansijskog izveštaja po srednjem kursu NBS
- o Samouprava (gradovi i opštine), nerezidenti – pravna lica, finansijske organizacije, javna preduzeća republičkog nivoa, institucionalni investitori i državne institucije

Ovi privredni subjekti raspoređeni su u druge kategorije privrednih subjekata u skladu sa Odlukom o uslovima odobravanja plasmana privrednim subjektima, a njihovi zahtevi za angažovanje banke procesuiraju se u skladu sa Uputstvima o odobravanju, monitoringu i naplati plasmana drugih kategorija privrednih subjekata.

²⁹ Erić D. Dejan, Beraha A. Isidora, Đuričin O. Sonja, Kecman Đ. Nataša, Jakišić B. Božana, „Finansiranje malih i srednjih preduzeća u Srbiji”, Privredna komora Srbije, Beograd, 2012, str. 13

4.3 Kreditne linije u Srbiji – opšta kretanja

Kreditnu ponudu za MSPP na tržištu kapitala diktira bankarski sektor, s obzirom na njegovu dominantnu poziciju. Nova zakonska rešenja omogućice uspostavljanje investicionih fondova i fondova rizičnog kapitala, od naredne godine, čime će se stvoriti dodatni uslovi za finansiranje MSP. Sektoru MSPP dostupne su i kreditne linije koje se plasiraju pod povoljnijim uslovima u odnosu na komercijalnu ponudu, posredstvom fondova za razvoj Republike Srbije i AP Vojvodine i uz podršku garancijskih šema specijalizovanih fondova na republičkom i pokrajinskom nivou.

Značajan doprinos lakšem pristupu izvorima finansiranja MSPP daju međunarodne organizacije i vlade pojedinih stranih zemalja, kroz namenske, „meke“ kreditne linije, koje se realizuju na nacionalnim i regionalnim nivoima.

Komercijalna kreditna ponuda za MSPP

Komercijalnu kreditnu ponudu u Srbiji karakteriše rastući obim kreditnih plasmana banaka namenjenih privredi, uz zadržan relativno visok nivo kamatnih stopa i širenje asortimana proizvoda i usluga vodećih banaka.

Pored tradicionalnih kratkoročnih i dugoročnih kredita, u ponudi banaka pojavljuju se i mikrokreditne linije. Pri tome je, u pogledu namene kredita, uočljivo prilagođavanje banaka aktuelnim potrebama privrednih subjekata i okolnostima u kojima posluju.

Postepeno se povećava broj banaka koje uvode mikrokreditne linije. U ponudi su kratkoročni i dugoročni krediti za postojeća mala preduzeća i preduzetnike sa uobičajenim, limitiranim iznosom.³⁰

Mikrokreditiranje se pojavljuje sedemdesetih godina prošlog veka na prostoru Azije i uglavnom se vezuje za nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju. U podršci najsiriromašnijim i najugroženijim slojevima stanovništva, mikrokreditiranje je dalo veoma dobre rezultate.

Termin „mikrokreditiranje“ se često koristi u užem smislu i odnosi se na mikro kredit namenjen malim, neformalnim preduzetnicima. Mikrokreditiranje prvenstveno znači pružanje finansijskih usluga stanovništvu sa nižim prihodima, naročito siromašnom stanovništvu koje nastoji da pokrene sopstveni biznis i ekonomski se osamostali i ojača. Jedna od ključnih prepreka intenzivnijem korišćenju mikrofinansija odnosi se na nedovoljnu upoznanost MSP i preduzetnika sa ovim oblikom finansiranja.

Pored svoje osnovne uloge, pružanja finansijskih usluga siromašnima, mikrokreditiranje u savremenom svetu sve više postaje jedna od bitnijih poluga ekonomskog razvoja, sa značajnim

³⁰ Draga Kljajić, Milena Vasić, Dragana Lešević, Panče Areoski, „Kreditne linije: Mala i srednja preduzeća i preduzetnici u Srbiji”, Republička agencija za razvoj malih i srednjih preduzeća i preduzetništva, Beograd, 2006., str.7

društveno – ekonomskim efektima. Mikrokreditiranje je često jedini način da se finansijske usluge približe onima koji imaju ograničen, ili uopšte nemaju pristup tradicionalnim pružaocima finansijskih usluga.

Savremene forme mikrokreditiranja su nastale kao posledica nemogućnosti siromašnog, ali i seoskog stanovništva da pozajmljenim sredstvima finansira preduzetničke ideje, s obzirom da ne ispunjavaju stroge uslove za dobijanje bankarskih kredita.

U zemljama u razvoju, banke retko odobravaju mikro kredite da bi zadovoljile potrebe porodica s niskim primanjima. Ograničen pristup kreditima za pokretanje preduzetničkog posla pomenute kategorije stanovništva dovodi se u vezu sa praktičnim teškoćama sa kojima se susreću banke. Naime, banke zahtevaju od dužnika da imaju stabilne izvore primanja iz kojih mogu da se otplaćuju glavnica i kamata u skladu sa uslovima otplate. Međutim, prihodi samozaposlenih preduzetnika ili malih preduzeća obično su neredovni i nesigurni, pa su ovakvi klijenti za banke uglavnom visoko rizični. Pored toga, odobravanje velikog broja malih kredita značajno uvećava troškove banaka, zbog čega banke radije odobravaju veće iznose kredita manjem broju korisnika i tako minimiziraju svoje troškove. Kada je u pitanju obezbeđenje kredita, banke zahtevaju garancije i jemstva s jasnim vlasništvom, što mnoga mikro preduzeća, preduzetnici i početnici u poslu nemaju. Razlozi zbog kojih banke uglavnom nisu zainteresovane za mikrokreditiranje doveli su na tržištu do pojave organizacija koje kreditno podržavaju porodice sa niskim primanjima, preduzetnike početnike i mikro preduzeća.

4.4 Karakteristike mikrokreditiranja

Iskustva u realizaciji programa mikrokreditiranja u različitim zemljama govore u prilog rastućoj tražnji za ovim izvorom finansiranja. Razloge tome treba tražiti u činjenici da su pozajmice namenjene mikro i malim preduzećima veoma rizične za banke, iz razloga što se ova preduzeća suočavaju sa velikim brojem izazova, kao što su dinamične i kontinuirane promene na tržištu, visok stepen neuspešnosti, odsustvo adekvatne zakonske regulative, nepovoljno poslovno okruženje, teškoće u obezbeđivanju kolaterala i slično.

Iz razloga što poslovne banke nemaju dovoljno iskustva i sluha za mikro i mala preduzeća, kao ni dovoljno stimulativnih programa, pri čemu su administrativni troškovi obrade kreditnih zahteva visoki, mikrokreditiranje postaje veoma uspešan izvor podrške ekonomskom integrisanju najugroženijih slojeva stanovništva.

Osnovne karakteristike domaćih mikrokreditnih institucija i mikrokreditiranja odnose se na:

- Relativno lak pristup kreditima, bez velikog administriranja i uslovljavanja,
- Zajmovi su namenjeni preduzetnicima i mikro preduzećima za otpočinjanje biznisa i odobravaju se u veoma malim iznosima
- Mikrokreditne institucije uglavnom pozajmljuju novac klijentima u dinarima, bez valutne klauzule, eliminišući valutni rizik za klijenta

- Mikrokreditne institucije karakteriše visoka stopa naplativosti odobrenih kredita (preko 95%), kao posledica razvijanja čvrstih odnosa sa klijentima i kontinuirane brige i podrške razvoju njihovih poslovnih aktivnosti
- Mikrokreditne organizacije svojim klijentima istovremeno pružaju različite vrste pomoći i stručnog osposobljavanja kroz edukaciju, treninge, obuku, zbog čega ostvaruju bolju komunikaciju i saradnju sa njima i samim tim obezbeđuju više stope naplate odobrenih kredita u odnosu na bankarski sektor
- Mikrokreditne institucije pokazuju visok stepen društvene odgovornosti i
- Oblast mikrokreditiranja nije zakonski regulisana, zbog čega su mikrokreditne institucije primorane da posluju preko poslovnih banaka koje za svoje usluge naplaćuju visoke posredničke provizije i time dodatno uvećaju kamate i poskupljuju mikro kredite

4.5 Postupak apliciranja za mikro kredit

Da bi se mikro kredit odobrio potrebno je sledeće:

- ❖ Kontaktirati mikrokreditnu organizaciju i informisati se o svim uslovima dobijanja kredita
- ❖ Sačiniti Biznis plan i popuniti upitnik o klijentu uz pomoć nadležnog lica za rad sa mikro kreditima u saradnji sa mikrokreditnom organizacijom radi utvrđivanja preliminarne procene isplativosti i kreditne sposobnosti klijenta
- ❖ Podneti zahtev za kredit
- ❖ Donošenje Odluke o odobravanju kredita i isplata kredita preko posredničke banke i
- ❖ Monitoring i konsalting od strane mikrokreditne organizacije

Potencijalni korisnici mikro kredita treba, pre apliciranja za kredit, da kontaktiraju više organizacija koje odobravaju ove kredite i informišu se, uporede uslove odobravanja i korišćenja kredita. Po odabiru najpovoljnije ponude klijent treba da pripremi originalnu statusnu dokumentaciju. Mikrokreditne organizacije imaju konsultante koji pomažu svakom klijentu da shvati kreditne uslove, popuni odgovarajuće upitnike, izradi biznis plan i pripremi potrebnu dokumentaciju. U postupku obezbeđivanja potrebne dokumentacije, klijent treba da pruži što tačnije informacije koje se tiču prihoda, rashoda, cena, dobavljača, tržišta i kupaca, kao i drugih elemenata koji su ključni za ekonomsko – finansijsku analizu. Na taj način se stvara relativna slika o ekonomskoj opravdanosti investicije i mogućnostima klijenta da redovno servisira svoje obaveze. Ukoliko klijent uspešno realizuje sve predpripremne radnje i njegova poslovna ideja se pokaže ekonomski opravdanom, mikrokreditna organizacija donosi odluku o odobravanju kredita. Konačnu odluku o isplati kreditnih sredstava donosi banka sa kojom mikrokreditna organizacija sarađuje. Nakon isplate kredita i početka njegovog korišćenja, mikrokreditna organizacija vrši monitoring (koga smo do sad pominjali) i kontroliše namensko korišćenje sredstava.“³¹

³¹ Erić D. Dejan, Beraha A. Isidora, Đuričin O. Sonja, Kecman Đ. Nataša, Jakišić B. Božana, „Finansiranje malih i srednjih preduzeća u Srbiji”, Privredna komora Srbije, Beograd, 2012., str. 138-142

Peti deo
MAŁA I SREDNJA PREDUZEĆA U SRBIJI

5.1 Razvijenost sektora malih i srednjih preduzeća u našoj zemlji

Razvoj ovog sektora zasniva se na nekoliko nacionalnih bazičnih dokumenata koji su kreirani u skladu sa međunarodnim standardima i preporukama koji uređuje MSP sektor. Usmeravanje razvoja MSP u Srbiji bazirano je na Strategiji razvoja malih i srednjih preduzeća i preduzetništva u Republici Srbiji za period 2003 – 2008. godine i Akcionom planu za stimulaciju razvoja malih i srednjih preduzeća i preduzetništva 2005 – 2007. godine koji su poslužili kao polazna osnova za definisanje Strategije razvoja konkurentnih i inovativnih malih i srednjih preduzeća za period od 2008 – 2013. godine.

Ova strategija predstavlja strateški dokument kreiranja politike razvoja malih i srednjih preduzeća i preduzetništva koji na konzistentan i celovit način definiše osnovne prioritete i načine njihovog ostvarivanja u narednim godinama. Ekonomski napredak i razvoj Republike Srbije zahteva potrebu razvoja konkurentne ekonomije zasnovane na znanju, novim tehnologijama i inovativnosti. U ostvarivanju tog cilja, od preduzetništva se očekuje važan doprinos u ekonomskom i društvenom razvoju, a naročito u zemljama u tranziciji, kao što je Republika Srbija. Pri tome, od posebnog značaja je i spremnost sektora MSP za brže osvajanje tržišta EU, usvajanje potrebnih standarda i smanjivanje razlika u nivou razvijenosti.³²

Za početnike u poslovanju obezbeđena su sredstva iz javnih izvora, ali ni na taj način nisu izbegnute brojne prepreke za brži razvoj ovog sektora. To se odnosi na sivu ekonomiju, fiskalna zahvatanja, nemogućnost javnih nabavki, monopole, otežanu naplatu potraživanja, preterane administrativne dokumentacije, neadekvatan odnos poreske administracije, komplikovane i skupe administrativne procedure.

Tabela br. 3 Broj i struktura privrednih subjekata u MSPP sektoru u 2011. godini

Облик организовања	Микро	Мала	Средња	Укупно	
	Број	Број	Број	Број	Структура (%)
<i>Предузећа</i>	78.890	9.656	2.218	90.764	28,4
АД	1.053	508	459	2.020	0,6
ДОО	73.239	8.665	1.498	83.402	26,1
Остало ¹¹	4.598	483	261	5.342	1,7
<i>Предузетници</i>	228.540			228.540	71,6
Укупно	307.430	9.656	2.218	319.304	100,0
Структура (%)	96,3	3,0	0,7	100,0	

Izvor: Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu u 2011., Ministarstvo finansija i privrede, Beograd, 2012., str. 18

³² Strategija razvoja konkurentnih i inovativnih malih i srednjih preduzeća za period od 2008. do 2013. godine, Službeni glasnik RS br. 55/05, 71/05 – ispravka, 101/07 i 65/08, član 45, stav 1

Preduzetnički sektor Srbije u 2011. godini obuhvata 319.304 MSPP, što predstavlja 99,8% od ukupnog broja privrednih subjekata (319.902). MSPP generiše 65,3% zaposlenosti nefinansijskog sektora angažovanjem 786.873 radnika, 65,5% prometa. 5.200 milijardi dinara; 16,3 milijardi dinara po preduzeću i 55,2% BDV (878,2 mlrd dinara; 1,4 mil. dinara po preduzeću) nefinansijskog sektora u 2011. godini. Procenjuje se da u 2011. godini MSPP učestvuje sa oko 33% u BDP Republike.³³

Tabela br.4 Indikatori razvijenosti sektora MSPP u 2011. godini

	МСПП		Велпка		Нефинансијски сектор		Учешће МСПП %	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Бр. предузећа	318.540	319.304	504	498	319.044	319.802	99,8	99,8
Бр. запослених	814.585	786.873	412.966	418.404	1.227.551	1.205.277	66,4	65,3
Промет (мил. дин.)	4.677.933	5.200.832	2.482.401	2.738.749	7.160.334	7.939.582	65,3	65,5
БДВ (мил. дин.)	817.417	878.245	645.309	712.483	1.462.726	1.590.729	55,9	55,2
Извоз (мил. дин.)	339.845	400.015	393.232	424.975	733.077	824.990	46,4	48,5
Увоз (мил. дин.)	680.549	765.047	573.291	606.815	1.253.840	1.371.862	54,3	55,8
Робни биланс (мил. дин.)	-340.704	-365.032	-180.059	-181.840	-520.764	-546.872	65,4	66,7
Инвестиције (мил. дин.)	275.915	...	219.093	...	495.008	...	55,7	...

Izvor: Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu u 2011., Ministarstvo finansija i privrede, Beograd, 2012., str. 16

Na osnovu prethodno navedenog teksta može se videti objašnjenje tabele br.4

5.2 Uticaj ekonomske krize na poslovanje MSP

Ekonomska kriza u svetu negativno je uticala i na poslovanje privrednih subjekata u Srbiji. Došlo je do smanjenja ukupne zaposlenosti, smanjenja priliva stranih direktnih investicija, kao i usporavanja privrednih aktivnosti. Takvi uslovi nisu povoljni za poslovanje malih i srednjih preduzeća koji su posebno osetljivi na promene u poslovnom okruženju. MSPP u Srbiji su se suočila sa smanjenom kreditnom sposobnošću, padom tražnje, otežanom naplatom potraživanja, problemima sa likvidnošću, prezaduženošću, što je uticalo da ostvaruju znatno slabije poslovne rezultate.

Efekti svetske krize uticali su na pogoršanje preduzetničke klime i usporili dinamiku strukturnih reformi. Smanjenje spoljne i unutrašnje tražnje, investicija, porast rizika i troškova ulaganja, kao i strah od neuspeha (produžena recesija) negativno je uticala na razvoj sektora MSPP. Smanjena je stopa opstanka novoformiranih MSPP sa 71,9% u 2007. na 61,7% u 2011. godini.

³³ Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu u 2011., Ministarstvo finansija i privrede, Beograd, 2012., str. 15

5.3 Konkurentnost MSP

Za mala preduzeća od velikog značaja je poznavanje prirode konkurencije, profitabilnosti preduzeća u njenoj grani i ekonomije sa kojom se suočavaju. Mala preduzeća ni na jednu metodu, tj. strategiju ne mogu da utiču, a ne mogu ni da ih promene. Konkurentsko okruženje je grana u kojoj preduzeće posluje. Determinantne grane su proizvodi i kupci. Grana predstavlja grupu preduzeća čiji su proizvodi slični kao i tržište na kome se kupcima prodaju ti proizvodi. Retka je situacija da se u istoj grani prodaje isti proizvod svim kupcima. Ti proizvodi najčešće se određuju prema ceni, kvalitetu, funkcijama i načinu prodaje. Dopunske usluge, a to su montaža, servis, aplikativni softver, predstavljaju proizvode koji se nude i prodaju odvojeno od proizvoda.

Grane konkurentnosti su dinamičke veličine koje se kontinuirano menjaju, samo u ograničenom broju proizvodni program je statičan. Preduzeća sa vremenom uvode nove proizvode, kombinuju ih s postojećim i pojavljuju se novi kupci.

Da bi preduzeće uspešno izabralo strategiju koja će mu omogućiti dugoročnu konkurentnost potrebno je da analiza grane bude pravilno urađena.³⁴

Nivo konkurentnosti sektora MSPP Srbije značajno zaostaje u odnosu na većinu uporedivih zemalja. Tokom 2010. i 2011. godine došlo je do naglog smanjivanja broja osnovanih i povećavanja broja ugašenih privrednih subjekata što se iz priložene tabele može videti.

Tabela 5. Komparativni pokazatelji poslovanja sektora MSPP u 2011

	EU	Bugarska	Česka	Mađarska	Poljska	Rumunija	Slovenija	Srbija	
	2011							2010	2011
Br. preduzeća, u 000	20.989,9	287,0	934,5	552,7	1.566,2	535,3	106,9	318,5	319,3
Br. zaposlenih, u 000	87.818,2	1.459,2	2.368,8	1.876,8	5.960,5	3.032,3	396,9	814,6	786,9
Promet, u mlrd. EUR	12.464,5	78,1	238,0	159,1	524,5	149,9	48,4	45,4	51,0
БДВ, u mlrd. EUR	3.628,9	14,8	48,7	25,4	109,0	27,9	11,6	7,9	8,6
Профит, u mlrd. EUR	977	4,0	9	1	19	19	1	2,9	3,1
Br. MSP na 1.000 stanovnika	41,8	38,9	89,1	55,3	41,0	25,0	52,1	43,5	43,6
Број запос. по прел.	4,2	5,1	2,5	3,4	3,8	5,7	3,7	2,6	2,5
Пром. по зап. у 000 EUR	141,9	53,5	100,5	84,7	88,0	49,4	122,0	55,7	64,8
БДВ по зап. у 000 EUR	41,3	10,1	20,6	13,5	18,3	9,2	29,3	9,7	10,9
Проф. по зап. у 000 EUR	10,9	4,2	3,6	0,6	3,2	7,2	2,4	3,5	4,0
Стопа профитабил.	27,0	38,1	19	2,0	23,0	52,0	9,0	36,1	36,1
ПРОЦЕНТУАЛНО УЧЕШЋЕ МСП У НЕФИНАНСИЈСКОМ СЕКТОРУ									
Број предузећа	99,8	99,7	99,8	99,9	99,8	99,7	99,8	99,8	99,8
Број запослених	66,8	73,6	67,4	71,6	67,0	68,8	63,9	66,4	65,3
Промет	59,1	66,3	59,8	62,5	58,3	58,5	64,6	65,3	65,5
БДВ	58,3	59,5	55,5	54,4	54,1	46,1	63,1	55,9	55,2
Профит	49,4	45,4	31,5	-	33,6	34,8	29,1	51,6	51,0

Izvor: Izveštaj o razvoju Srbije 2012., Ministarstvo regionalnog razvoja i lokalne samouprave, Beograd, 2013., str. 34

³⁴ Avlijaš Radoslav, „Preduzetništvo i menadžment malih i srednjih preduzeća“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008., str. 183

5.4 Efikasnost poslovanja MSP

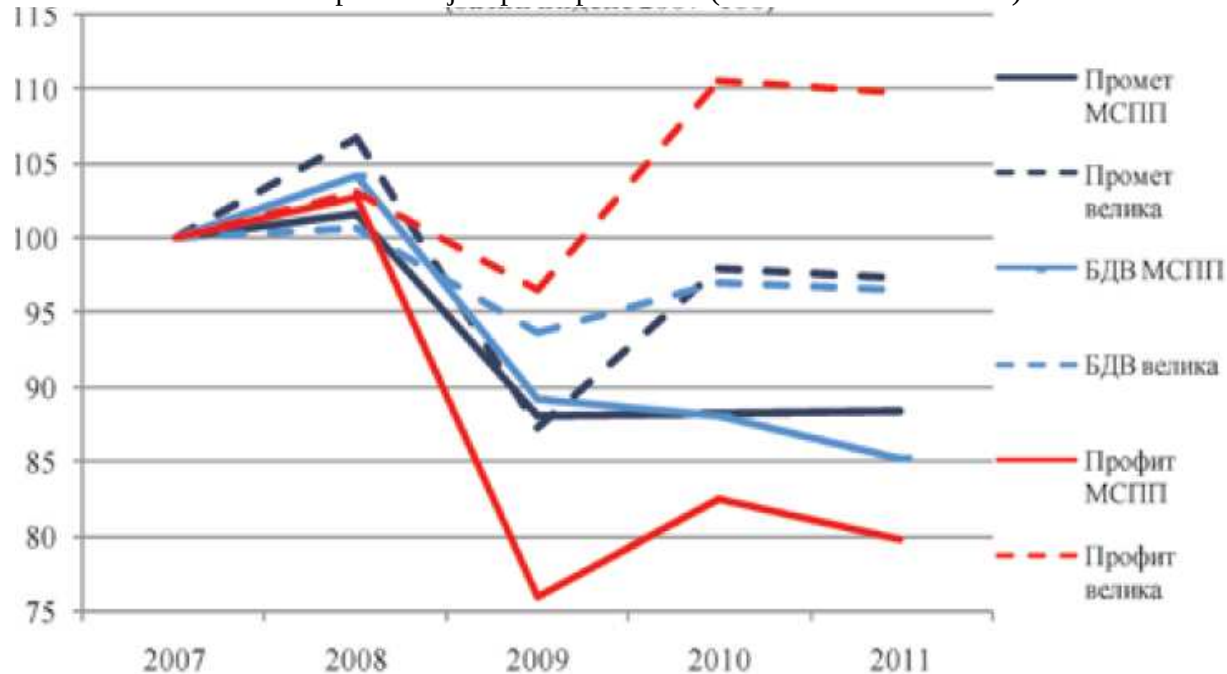
Posmatrajući analizu poslovanja sektora MSPP u 2011. godini u poređenju sa prethodnim godinama ukazuje da je ovaj sektor pao pod uticaj finansijske i ekonomske krize (koju smo ranije pominjali) započete krajem 2008. godine.

MSPP u 2011. godini zabeležio je blago povećanje obima aktivnosti. Ako ga uporedimo sa prethodnom godinom promet je veći za 0,2%, ali ipak nedovoljno da bi se dostigao nivo iz perioda pre krize. U poređenju sa 2007. godinom promet sektora MSPP je manji 11,5%, a kod velikih preduzeća za 2,6%.

Bruto dodata vrednost (BDV) malih i srednjih preduzeća u 2011.godini je manja za 3,2% nego 2010. godine (u privredi pad je bio za 2,0%, a kod velikih 0,5%). BDV sektora MSPP nije dostigla nivo iz 2007. godine, niža je za 14,7%, a kod velikih je zabeležen pad od 3,5%.

U odnosu na prethodnu godinu MSPP je u 2011. godini iskazala intenzivniji pad profita nego velika preduzeća (3,2% prema 0,8% respektivnoj, ali su zato uprkos tome mala i srednja preduzeća zadržala vodeće mesto u ostvarivanju profita privrede 51,6%. Gledamo li po veličini, jedino su srednja preduzeća imala rast profita i profitabilnosti (0,4%, odnosno 1,9%)

Grafikon br. 1 Efikasnost poslovanja srpskih preduzeća (bazni indeks 2007=100)

Izvor: Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu u 2011., Ministarstvo finansija i privrede, Beograd, 2012., str. 3

Nepovoljna ekonomska kretanja iz prethodnog perioda najviše su se odrazila na poslovanje preduzetnika u Republici Srbiji – pad prometa 9,5%, BDV 6,5%, a profita 7,9% u 2011. godini u odnosu na 2010. godinu, što se negativno odrazilo na stope rasta sektora malih i srednjih preduzeća i preduzetnika ukupno.

5.5 Ključni problemi u poslovanju MSP

Najveći problemi na koje nailaze vlasnici privrednih društava i preduzetničkih radnji obično proizilaze iz poslovnog okruženja, a nalaze se u nedostatku povoljnih izvora finansiranja i zakonodavnom ambijentu. Uz slabiji intenzitet naglašen je i problem nedostatka radnika odgovarajućih kvalifikacija. Posle toga dolazi neusklađenost poslovanja sa zahtevima standarda kvaliteta, nedostatak informacija o tržištu, kao i tehnologija.

Problemi se javljaju u poslovanju, prvenstveno se odnose na otežanu naplatu potraživanja, međusobnu neusaglašenost i česte promene propisa, nelojalnu konkurenciju, monopolističko ponašanje velikih preduzeća, javne nabavke i korupciju.

Manjak sredstava i propisi su najveća ograničenja kod svih tipova MSPP, a kod radnji propisi imaju veće ograničavajuće dejstvo od nedovoljnih sredstava.

Izvori finansiranja poslovanja u domaćim uslovima najpre korišćenje kredita, a manje se koriste pozajmice od prijatelja, lizing, krediti državnih fondova, inokrediti, uzimanje garancije i na kraju donatorska podrška.

Istraživanje je potvrdilo saznanje o skučenom asortimanu finansiranja MSPP na domaćem finansijskom tržištu. Ponuda banaka je nestimulativna i nedostižna za veliki deo sektora. Veliki problem kod kreditiranja malih biznisa predstavljaju visoke kamatne stope i veliki bankarski troškovi, teškoće kod garancija, dugo čekanje odobravanja kredita, ograničen iznos i slično.

Šesti deo

PROCEDURA ODOBRAVANJA KREDITA

6.1 Proces podnošenja zahteva za odobrenje plasmana

Da bi mikro klijenti mogli da podnesu zahtev za odobrenje plasmana, taj zahtev mora biti overen i potpisan od strane ovlašćenog lica za zastupanje privrednog subjekta. Takođe, dužan je da popuni obrazac pod nazivom „Zahtev za odobrenje plasmana“ koji predstavlja obrazac banke.

„Zahtevi za odobrenje plasmana“ podnose se u filijalama banke, tj. organizacionim delovima zaduženim za poslove kreditiranja mikro klijenata.

Pravno lice dužno je da da Saglasnost za pribavljanje izveštaja od Kreditnog biroa koji mora biti potpisan i pečatiran od strane ovlašćenog lica. U suprotnom, bez izveštaja „Zahtev za odobrenje plasmana“ ne bi bio potpun. Ukoliko preduzetnik podnosi zahtev, taj Zahtev mora biti potpisan od strane vlasnika preduzetničke radnje i on se podnosi na obrascu Udruženja banaka Srbije.

Banke poseduju obrazac „izjava o povezanim licima“ koji se uručuje klijentu kada je utvrđeno da klijent ima povezana pravna lica. Taj obrazac mora biti popunjen, potpisan i overen.

6.1.1 Potrebna dokumentacija za formiranje dosijea i obradu podnetog zahteva

I MIKRO PRIVREDNA DRUŠTVA:

1) Statusna dokumentacija (ukoliko ista nije u posedu Banke)

- Fotokopija Rešenja o registraciji kod Agencije za privredne registre ili druge nadležne institucije i sva Rešenja kojim je vršena promena podataka
- Izvod iz Agencije za privredne registre ne stariji od 3 meseca
- Fotokopija akta o usklađivanju sa Zakonom o privrednim društvima i sve izmene i dopune istog
- Fotokopija osnivačkog akta i svih izmena i dopuna istog i Statuta, odnosno Ugovora ortaka, odnosno Ugovora članova društva i sve izmene i dopune istog
- OP obrazac
- PIB
- Fotokopija kartona deponovanih potpisa za raspolaganje sredstvima
- Fotokopija lične karte/pasoša vlasnika i lica ovlašćenog za zastupanje (obe strane). Ukoliko je u pitanju nova lična karta – fotokopija lične karte i fotokopija dokumenta koji sadrži adresne podatke (vozačka dozvola, zdravstvena knjižica sl.), ili štampani adresni podaci sa čitača elektronske lične karte koju obezbeđuje zaposleni za rad sa mikro klijentima
- Izjava o povezanim licima na obrascu Banke ukoliko klijent ima povezana lica
- Odluku nadležnog organa o razvrstavanju po veličini

2) Finansijska dokumentacija (ukoliko ista nije u posedu Banke):

- Fotokopija kompletnog godišnjeg finansijskog izveštaja (bilans stanja, bilans uspeha, statistički aneks) za poslednja dva obračunska perioda (za poslednja tri obračunska perioda kod zahteva za investicioni kredit)
- Bruto bilans (odnosno Presek poslovanja klijenta u formi bilansa), ne stariji od 30 dana od dana podnošenja zahteva ukoliko je od datuma sastavljanja zvaničnog finansijskog izveštaja proteklo više od tri meseca. Bilansni ili bruto bilans mora biti potpisan i pečatiran od strane odgovornog lica. Ukoliko se podnosi zahtev za plasman sa punim pokrićem presek poslovanja u formi bilansa ili bruto bilans nije neophodan
- Sintetička kartica kupaca - na dan bilansa/bruto bilansa. Ukoliko se podnosi zahtev za plasman sa punim pokrićem sintetička kartica kupaca nije potrebna.
- Sintetička kartica dobavljača - na dan bilansa/bruto bilansa. Ukoliko se podnosi zahtev za plasman sa punim pokrićem sintetička kartica dobavljača nije potrebna
- Kartica kredita na dan bilansa/bruto bilans. Ukoliko se podnosi zahtev za plasman sa punim pokrićem kartica kredita nije potrebna
- Ugovori o kreditima u korišćenju ukoliko je namena plasmana za refinansiranje kredita u drugim bankama
- Specifikacija dinarskog i deviznog prometa ostvarenog preko poslovnih banaka u tekućoj i prethodnoj godini na memorandumu preduzeća, potpisana i pečatirana od strane odgovornog lica.

II PREDUZETNICI:

1) Statusna dokumentacija (ukoliko ista nije u posedu Banke)

- Fotokopija Rešenja o registraciji kod Agencije za privredne registre ili druge nadležne institucije i sva Rešenja kojim je vršena promena podataka
- Izvod iz registra Agencije za privredne registre (ne stariji od 3 meseca)
- PIB;
- OP obrazac
- Fotokopija kartona deponovanih potpisa za raspolaganje sredstvima
- Kopija lične karte vlasnika (obe strane) ili kopija pasoša ukoliko je nerezident vlasnik radnje. Ukoliko je u pitanju nova lična karta – fotokopija lične karte i fotokopija dokumenta koji sadrži adresne podatke (vozačka dozvola, zdravstvena knjižica i sl.), odnosno fotokopija lične karte i štampani adresni podaci sa čitača elektronske lične karte koju obezbeđuje zaposleni za rad sa mikro klijentima
- Saglasnost za upit u Kreditni biro za fizička lica – na propisanom obrascu
- Rešenje o poreskom zaduženju u poslednjih 12 meseci
- Uverenje o izmirenim poreskim obavezama ne starije od 30 dana
- Izjava o povezanim licima na obrascu banke ukoliko klijent ima povezana lica

2) Finansijska dokumentacija (ukoliko ista nije u posedu banke):

- Fotokopije finansijskih izveštaja (Bilans uspeha za preduzetnike koji vode prosto knjigovodstvo, odnosno Bilans uspeha, bilans stanja i statistički aneks za preduzetnike koji vode dvojno knjigovodstvo), za poslednja dva obračunska perioda (za poslednja tri obračunska perioda kod zahteva za investicioni kredit)
- Bruto bilans (odnosno Presek poslovanja klijenta u formi bilansa za mikro privredne subjekte i preduzetnike koji vode dvojno knjigovodstvo), odnosno presek poslovanja u formi bilansa uspeha (kada je podnosilac zahteva preduzetnik koji vodi prosto knjigovodstvo) ne stariji od 30 dana od dana podnošenja zahteva ukoliko je od datuma sastavljanja zvaničnog finansijskog izveštaja proteklo više od tri meseca. Bilansi ili bruto bilans, odnosno bilans uspeha mora biti potpisan i pečatiran od strane odgovornog lica. Ukoliko se podnosi zahtev za plasman sa punim pokrićem presek poslovanja u formi bilansa ili bruto bilans, odnosno bilans uspeha nije neophodan
- Sintetička kartica kupaca - na dan bilansa/bruto bilansa – za preduzetnike sa dvojnim knjigovodstvom. Ukoliko se podnosi zahtev za plasman sa punim pokrićem sintetička kartica kupaca nije potrebna.
- Sintetička kartica dobavljača - na dan bilansa/bruto bilansa - za preduzetnike sa dvojnim knjigovodstvom. Ukoliko se podnosi zahtev za plasman sa punim pokrićem sintetička kartica dobavljača nije potrebna.
- Kartica kredita na dan bilansa/bruto bilans - za preduzetnike sa dvojnim knjigovodstvom. Ukoliko se podnosi zahtev za plasman sa punim pokrićem kartica kredita nije potrebna.
- Ugovori o kreditima u korišćenju ukoliko je namena plasmana refinansiranje kredita u drugim bankama
- Specifikacija dinarskog i deviznog prometa ostvarenog preko poslovnih banaka u tekućoj i prethodnoj godini, potpisana i pečatirana od strane odgovornog lica. Preduzetnici paušalni poreski obveznici koji imaju otvorene račune u drugim bankama, potrebno je da dostave potvrde banaka o visini godišnjeg prometa najmanje za prethodnih dvanaest meseci ili više (u zavisnosti od vrste plasmana).

III OSTALO:

- Odluka nadležnog organa o zaduženju kod banke, ukoliko je predviđena aktima podnosioca zahteva, saglasnost Agencije za privatizaciju ukoliko je potrebna, saglasnost Akcijskog fonda i ostale Odluke nadležnih organa podnosioca zahteva u skladu sa njegovim internim aktima i zakonskim propisima
- Dokazi, osnov, odnosno dokumentacija o nameni koja je sadržana u zahtevu za odobrenje plasmana (ugovor, profaktura, faktura, otpremnica, JCI, menična ovlašćenja i potvrde, obostrana fotokopija menica koje se podnose na eskont, javni poziv ili konkurs, ugovori, predugovori sa dobavljačima/izvođačima radova, kupcima, dozvole i saglasnosti, i dr.)
- Biznis plan - kod investicionih kredita kojima bi se finansirala izgradnja poslovnih objekata, značajno povećanje postojećih kapaciteta (preko 40%), uvođenje nove tehnologije u okviru postojeće delatnosti, uvođenje nove delatnosti i kredita za

finansiranja projekata iz ino-kreditnih linija. Biznis plan sačinjen od strane klijenta nije potreban u slučajevima kupovine poslovnog prostora u cilju eliminisanja troškova zakupa, nabavke dostavnih vozila, nabavke transportnih vozila u skladu sa delatnošću klijenta, nabavke pojedinačnih mašina i sl. U ovim slučajevima potrebno je sve relevantne podatke za opravdanost zahteva obezbediti tokom posete klijentu u cilju kompletiranja „Osnovnog Izveštaja o klijentu“

- Popunjen obrazac za utvrđivanje kreditno deviznog rizika u skladu sa važećom odlukom Narodne banke Srbije o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki za mikro privredne subjekte, odnosno u skladu sa važećim Uputstvom upravljanja kreditnim rizikom određene grupe klijenata
- Dokumentacija u skladu sa enviromentalnim procedurama

IV Za JEMCA potrebno je dostaviti sledeću dokumentaciju:

1) Statusna dokumentacija (ukoliko ista nije u posedu Banke)

- Fotokopija Rešenja o registraciji kod Agencije za privredne registre ili druge nadležne institucije i sva Rešenja kojim je vršena promena podataka
- Izvod iz Agencije za privredne registre ne stariji od 3 meseca
- Fotokopija akta o usklađivanju sa Zakonom o privrednim društvima i sve izmene i dopune istog (osim za preduzetnike)
- Fotokopija osnivačkog akta i svih izmena i dopuna istog i Statuta odnosno Ugovora ortaka odnosno Ugovora članova društva i sve izmene i dopune istog (osim za preduzetnike)
- Odluku o razvrstavanju po veličini (osim za preduzetnike)
- OP obrazac
- PIB
- Fotokopija kartona deponovanih potpisa za raspolaganje sredstvima
- Fotokopija lične karte/pasoša vlasnika i lica ovlašćenog za zastupanje (obe strane). Ukoliko je u pitanju nova lična karta – fotokopija lične karte i fotokopija dokumenta koji sadrži adresne podatke (vozačka dozvola, zdravstvena knjižica i sl.), odnosno fotokopija lične karte i štampani adresni podaci sa čitača elektronske lične karte koju obezbeđuje zaposleni za rad sa mikro klijentima

2) Finansijska dokumentacija (ukoliko ista nije u posedu Banke):

- Fotokopija kompletnog godišnjeg finansijskog izveštaja za poslednja dva obračunska perioda, odnosno fotokopija bilansa uspeha za poslednja dva obračunska perioda kada je jemac odnosno trasant preduzetnik koji vodi prosto knjigovodstvo
- Bruto bilans (odnosno Presek poslovanja klijenta u formi bilansa), odnosno presek poslovanja u formi bilansa uspeha (kada je jemac odnosno trasant preduzetnik koji vodi prosto knjigovodstvo) ne stariji od 30 dana od dana podnošenja zahteva ukoliko je od datuma sastavljanja zvaničnog finansijskog izveštaja proteklo više od tri meseca

- Saglasnost za povlačenje izveštaja iz Kreditnog biroa za pravno lice kada je jemac privredni subjekat
- Saglasnost za povlačenje izveštaja iz Kreditnog biroa za preduzetnika i saglasnost za povlačenje izveštaja iz Kreditnog biroa za fizičko lice – vlasnika radnje, kada je jemac preduzetnik
- Izjava, odnosno odluka nadležnog organa jemca o prihvatanju jemstva
- Pored gore navedene dokumentacije, banka može zahtevati i dostavljanje druge dokumentacije u zavisnosti od specifičnosti zahteva, u skladu sa zakonskim propisima i aktima banke.³⁵

6.2 Prijem i obrada zahteva za odobrenje plasmana

Prijem i obradu zahteva za odobrenje plasmana mikro klijentima, kao što se do sada već pominjalo, sprovode zaposleni koji su odgovorni za rad sa mikro klijentima u određenom (nadležnom) organizacionom delu u filijalama banke.

U proceduri prijema i obrade zahteva zaposleni koji je odgovoran za rad sa mikro klijentima dužan je da:

- Proveri identitet klijenta i da kontaktira ekspozituru kod koje se vodi dinarski, odnosno devizni račun klijenta u vezi eventualne dopune dokumentacije
- Obezbedi dokumentaciju i da istu dostavi nadležnom organizacionom delu filijale, odnosno ekspozituri radi priključenja dosijeu o otvaranju računa
- Da sa klijentom popuni (ili da uruči klijentu) obrazac Zahtev za odobrenje plasmana, kao i da klijenta informiše o potrebnoj dokumentaciji, konkretnim proizvodima i traženim sredstvima obezbeđenja
- Uz pomoć klijenta obezbedi svu potrebnu dokumentaciju i informacije koje su neophodne za formiranje dosijea i obradu zahteva, a potom da obezbedi povlačenje izveštaja u Kreditnog biroa i popuni „Ček listu dokumentacije“
- Prekontroliše suštinski i formalno svu dostavljenu dokumentaciju
- Prekontroliše tekući račun klijenta, a ako se ustanovi da su se desile blokade tekućeg računa, dužan je da odštampa eventualne blokade u poslednjih 12 meseci sa sajta Narodne banke Srbije
- Na kraju Ček liste dokumentacije svojim potpisom zaposleni nadležan za rad sa mikro klijentima potvrđuje da je označena dokumentacija pribavljena i dovoljna za dalje procesuiranje zahteva
- Poseti klijenta (podnosioca zahteva) i da potvrdi funkcionisanje procesa proizvodnje/prodaje
- Ukoliko zahtev koji je podnet stavljen van snage, odnosno dokumentacija nije kompletirana, obavesti klijenta u roku od 30 dana od dana podnošenja zahteva

³⁵ Komercijalna banka, *Uputstvo za odobravanje, monitoring i naplatu plasmana mikro klijentima CI-22-12*, 2009. godine, Beograd

6.3 Kreditna analiza i sačinjavanje Predloga Kreditnom odboru

Zahtev za postupak kreditne analize mikro klijenata sprovode zaposleni koji su nadležni za rad sa mikro klijentima u okviru nadležnog organizacionog dela u filijalama banke.

U proceduri analize i sačinjavanja predloga Kreditnom odboru, zaposleni nadležan za rad sa mikro klijentima dužan je da:

- Napravi objektivnu analizu svih prikupljenih podataka uz dostavljanje dokumentacije i „Osnovnog izveštaja o klijentu – podnosiocu zahteva“
- Pribavi stručno mišljenje o ponuđenim instrumentima obezbeđenja od nadležnih organizacionih delova banke upućivanjem Zahteva za pribavljanje stručnog mišljenja
- Da u bazu kvantitativnih podataka izvrši unos podataka o klijentu/jemcu iz godišnjih i konsolidovanih finansijskih izveštaja
- Pribavi podatke o klasifikaciji jemca kada je jemac kreditno sposobno fizičko lice ili poljoprivrednik³⁶
- Vršiti skorovanje prema Korisničkom uputstvu za Interni rejting, odredi klasifikaciju dužnika po važećoj odluci NBS o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki banke
- Izvrši potpunu analizu poslovanja klijenta i kompletno popuni Predlog Kreditnom Odboru za odobravanje plasmana i to:
 - Popuni „Predlog Kreditnom odboru za odobravanje plasmana“
 - Izvrši analizu KDR
 - Da obavi procenu eventualnog rizika na obrascima banke ukoliko je to potrebno da obavi u skladu sa eventualnim procedurama
 - U slučaju zahteva za odobrenje dugoročnih kredita sa rokom vraćanja preko 24 meseca (a nisu pokriveni 100% depozitom) potrebno je uraditi projekciju poslovanja klijenta na bazi trenda kretanja pokazatelja iz godišnjih finansijskih izveštaja za poslednje dve godine. Kod investicionih kredita projekcija se vrši za poslednje tri godina na obrascu „Projekcija poslovanja klijenta“. Za odobrenje kredita za finansiranje projekta iz inokreditnih linija potrebno je uz Predlog Kreditnom odboru priložiti „Ocenu investicionog projekta“ na obrascu
 - Ukoliko klijent ima indentifikovana povezana pravna lica obavezno je navesti jemstva povezanih pravnih lica kao dodatni instrument obezbeđenja

³⁶ Kreditna sposobnost fizičkog lica se ne sagledava u slučajevima dodatnog jemstva ličnom menicom vlasnika, člana njegovog domaćinstva ili nekog drugog lica po osnovu lične imovine

Zaposleni koji je nadležan za rad sa mikro klijentima dužan je da izvrši kreditnu analizu i sačini Predlog Kreditnom odboru u što kraćem roku i to:

- najduže u roku od 5 radnih dana od datuma kompletiranja dokumentacije u slučaju zahteva za odobravanje investicionog kredita
- Najduže u roku od 3 radna dana od datuma kompletiranja dokumentacije u slučaju zahteva za odobravanje kratkoročnih i dugoročnih plasmana
- I u roku od 1 radnog dana u slučaju zahteva za odobravanje ekspres kredita

Nakon donete odluke nadležnog odbora i dostavljanju iste odgovornom organizacionom delu, zaposleni nadležan za rad sa mikro klijentima obaveštava klijenta u pisanoj formi ili telefonskim putem o Odluci nadležnog odbora.

6.4 Sačinjavanje i potpisivanje Ugovora o kreditu i pribavljanje instrumenata obezbeđenja

Nadležni zaposleni za rad sa mikro klijentima poziva klijenta, odnosno lice ovlašćeno za zastupanje klijenta da Ugovor potpiše i overi pečatom privrednog subjekta/preduzetnika. Nakon potpisivanja i overe Ugovora od strane klijenta, uz Ugovor o kreditu, klijentu se uručuje Pregled bitnih elemenata otplate kredita i plan otplate sa iskazanom efektivnom kamatnom stopom na dan potpisivanja ugovora, kao i amortizacioni plan kredita.

Nadležni radnik za rad sa mikro klijentima je u obavezi da dostavi predviđen broj primeraka Ugovora ugovornim stranama lično, preporučenom pošiljkom ili preko zaposlenog radnika/šefa ekspoziture u ekspozituri Banke u kojoj se vodi tekući račun klijenta ili ekspoziture preko koje je izvršena akvizicija klijenta

6.4.1 Isplata sredstava korisniku kredita

Sticanje uslova za isplatu sredstava korisniku kredita vrši se nakon potpisivanja Ugovora o kreditu, prijema i provere instrumenata obezbeđenja, kao i parafiranje jednog primerka Ugovora od strane radnika sektora/ filijale, obračuna i naplate naknade za obradu zahteva, kao i ispunjenja posebnih ostalih uslova predviđenih Odlukom nadležnog odbora i/ili zaključenim Ugovorom.

6.4.2 Izmena uslova plasmana u korišćenju

U slučaju da dođe do toga da klijent želi izmenu uslova plasmana u korišćenju, podnosi zahtev na obrascu Predlog Kreditnom odboru. Ako se izmena uslova plasmana u korišćenju odnosi na izmenu uslova plasmana odobrenog pre više od 3 meseca, kao i u slučaju produženja grace perioda i perioda otplate kredita, predlozi upućeni nadležnom odboru na razmatranje obavezno uključuju celokupnu finansijsku analizu.

Klijent podnosi zahtev na memorandumu sa obrazloženjem koje je overeno i potpisano od strane ovlašćenog lica za zastupanje privrednog subjekta ili preduzetnika. Ukoliko preduzetnik nema memorandum Zahtev o izmeni uslova plasmana i korišćenja može podneti na posebnom papiru koji je potpisan i overen.

6.5 Monitoring poslovanja klijenta

Posle odobravanja kredita banka, tj. organizacioni deo filijale vrši tehničke poslove oko naplate dospelih kreditnih rata, ali takođe bitnu ulogu ima i monitoring tj. praćenje kredita koji su u operativnoj funkciji.

Monitoring ima zadatak da uoči kvalitet svih aktivnih kredita i njihovih zajamskih portfolija kao i praćenje performansi svakog pojedinačnog zajma.

Cilj monitoringa ukupnog portfolija je povezan da sa kreditnom politikom banke i njenom sposobnosti izvrši sve svoje obaveze na vreme.

Sagledanje pojedinačnih zajmova se vrši da bi se uočile na vreme eventualne nepravilnosti i da bi se na vreme preduzele preventivne mere otklanjanja istih.

Na osnovu monitoringa zajmova banka određuje visinu rezervi i kapitala koje služe za pokriće eventualnih gubitaka.

Svaka banka ima izvesne gubitke, čak i one najsigurnije, ali zahvaljujući monitoringu ti gubici su minimalni i u granici tolerancije.

Ko obavlja monitoring?

Odgovornost za monitoring je generalno podeljena između sledećih činilaca:

- Organa države (ministarstva, agencije i inspektorata)
- Izvođača monitoringa (ovlašćene ustanove – stručna lica obučena da vrše monitoring

Veoma je važno da se odgovornost vezana za monitoring vrlo jasno definiše između svih odgovornih strana (ministarstva, agencije, inspektorata, ovlašćene ustanove i dr.) kako bi se tačno znalo ko šta radi i kakve su mu obaveze. Odgovorne strane su dužne da za monitoring u potpunosti razviju sistem obezbeđenja kvaliteta i njegovu kontrolu.

6.5.1 Redovni i vanredni monitoring

Banka sprovodi:

- ❖ Redovni monitoring poslovanja klijenata
- ❖ Vanredni monitoring poslovanja klijenata

Redovni monitoring poslovanja klijenta obavezno se sprovodi najmanje jednom u roku od 6 meseci od datuma poslednje analize zahteva za odobrenje plasmana. Po potrebi se sprovodi i češće u zavisnosti od vrste plasmana u korišćenju, u skladu sa obavezom periodičnog monitoringa poslovanja klijenta. Prema planu monitoringa koji predlaže i popunjava nadležni rukovodilac na obrascu „Plan monitoringa poslovanja klijenta“.

Vanredni monitoring u poslovnim prostorijama sprovodi se:

- Ako se desi identifikacija signala upozorenja,
- Po osnovu naloga nadležnog rukovodioca,
- U slučaju vanrednih događaja,
- Ako se dese kašnjenja u izmirenju obaveza dužem od 15 dana ukoliko:
 - Ukoliko se ne može kontaktirati sa klijentom telefonskim putem
 - Klijent pokušava da izbegne kontakt sa bankom telefonskim putem
 - Ukoliko se ne pridržava postignutog dogovora o dinamici plaćanja dospelih, a ne izmirenih obaveza u navedenom roku
- U slučaju da klijent nije u mogućnosti da izmiri obaveze i nakon isteka 30 dana od datuma dospeća obaveze
- U slučaju identifikovanja značajnih promena u poslovanju klijenta

I redovni i vanredni monitoring poslovanja klijenta uključuju monitoring plasmana i monitoring kolateral. Monitoring se sprovodi kako kontinuiranim praćenjem poslovanja klijenata na osnovu informacija dobijenih od klijenta, analize dokumentacije dostavljene od klijenta, internih i eksternih informacija, tako i monitoringom u poslovnim prostorijama klijenta.

Sedmi deo
EVROPSKI FOND ZA JUGOISTOČNU EVROPU – EFSE I
KOMERCIJALNA BANKA

4.1 Evropski fond za jugoistočnu Evropu - EFSE

Evropski fond za jugoistočnu Evropu (u daljem tekstu: EFSE) osnovan je kao investicioni fond 15. decembra 2005. godine u Luksemburgu, sa ciljem da podstakne ekonomski razvoj i napredak u ovom regionu. EFSE nudi dugoročne izvore finansiranja kompetentnim finansijskim institucijama sa ciljem da im pomogne da kvalitetno odgovore na finansijske potrebe mikro i malih preduzeća, kao i domaćinstava u regionu.

Međunarodni investitori u Fondu obuhvataju Evropsku uniju, vlade Nemačke, Švajcarske i Austrije, kao i međunarodne finansijske institucije kao što su: KFW, MFK i FMO. KFW je takođe u svojstvu inicijatora Fonda. Kao naslednik Evropskog fonda za Srbiju, EFSE trenutno sarađuje sa sedam partnerskih finansijskih institucija u našoj zemlji:

1. **Komercijalna banka AD** (<http://www.kombank.com/>)
2. **ProCredit Bank** (<http://www.procreditbank.rs/>)
3. **otpbanka** (<http://www.otpbanka.rs/>)
4. **ProCredit Leasing** (<http://www.procreditleasing.rs/>)
5. **NLB** (<http://www.nlb.rs/>)
6. **Privredna banka a.d.** (<http://www.pbb-banka.com/>)
7. **Čačanska banka a.d.** (<http://www.cacanskabanka.co.rs/>)

EFSE je među tri razvojna investiciona fonda u svetu koji su 1. februara 2007. godine, dobili prestižnu mikrofinansijsku oznaku „LuxFlag“.

Fond sredstava prikuplja od investitora iz javnog prihoda i privatnog sektora i od međunarodnih finansijskih institucija, a potom ih putem banaka dodeljuje preduzećima i domaćinstvima. Uslove za kredite uređuju same banke, iznos je od 5.000 evra do 100.000 evra, odobravaju se i poljoprivredni krediti, kao i krediti za unapređivanje stambenog prostora.

Kako bi se omogućilo dalje kreditiranje preduzetnika, mikro i malih preduzeća u našoj zemlji i domaćinstava sa ograničenom mogućnošću pristupa finansijskim ulaganjima, posebno ruralnim predelima, ulaganja EFSE se odnose na dugoročni pristup finansijskim paketima pomoću lokalnih finansijskih institucija.

Takođe, Odeljenje za razvoj EFSE fonda pruža dopunske, nefinansijske usluge partnerskim finansijskim institucijama, kao podršku kreditnom aranžmanu. U tom smislu, Fond podržava inicijative koje promovišu odgovornost u pružanju finansijskih usluga i predstavlja jednog od najznačajnijih kreditora grupacije malih i srednjih preduzeća i preduzetnika (u daljem tekstu: MSPP) u regionu jugoistočne Evrope.

Od osnivanja, Fond je u pomenuti region uložio više od 710 miliona evra omogućivši time plasman više od 200.000 kredita, namenjenih ne samo grupaciji MSPP, već i domaćinstvima sa nižim prihodima. Fond će nastaviti sa ulaganjima radi obezbeđenja kontinuiranog priliva sredstava grupaciji MSPP. 2010. godine investirao je preko 200 miliona evra u države jugoistočne Evrope, čime je obezbedio neophodnu finansijsku podršku za više od 20.000 MSPP. Takođe, planira se da u narednih pet godina Fond omogući dodatnih 900 miliona evra novčanih sredstava finansijskim institucijama jugoistočne Evrope za nastavak kreditiranja.

Od osnivanja, Fond je u državama regiona Jugoistočne Evrope (JIE) uložio 728,7 miliona evra. Od toga je 27% uloženo u Bosnu i Hercegovinu, a 16% u Republiku Srbiju.

Slika 1. Podsticaj ekonomskog razvoja Fonda u državama regiona JIE

Izvor: <http://www.singipedia.com/content/1774-Kreditiranje-malih-i-srednjih-privrednih-subjekata-i-preduzetnika-u-Republici-Srbiji>, preuzeto: 17.11.2013.

4.2 Saradnja EFSE i Komercijalne banke A.D. Beograd

Evropski fond za jugoistočnu Evropu podržava ekonomski razvoj i napredak u jugoistočnoj Evropi, nudi dugoročne instrumente finansiranja lokalni finansijskim institucijama za transferne kredite, mikro i malim preduzećima, a takođe, podržava i privatna domaćinstva sa niskim primanjima.

Osnovan od strane KfW Entwicklungsbank u decembru 2005. godine kao Javno-Privatno Partnerstvo, Fond pokazuje da ima jaku bazu investitora koja se sastoji od donatora, međunarodnih finansijskih institucija i privatnih institucionalnih investitora, uključujući: Evropsku Komisiju, Nemačko Savezno Ministarstvo za ekonomski razvoj i kooperaciju (BMZ), Švajcarsku Agenciju za razvoj i kooperaciju (SDC), Austrijsku Agenciju za razvoj (ADA), Dansku Međunarodnu Agenciju za razvoj (DANIDA), Vladu Republike Albanije, KfW Entwicklungsbank, IFC Međunarodnu finansijsku korporaciju, EBRD Evropsku Banku za rekonstrukciju i razvoj, FMO Holandsku Banku za razvoj, EIB Evropsku Investicionu Banku, OeEB Oesterreichische Entwicklungsbank, Sal. Oppenheim, Crédit Coopératif i Deutsche Bank. Osim investicionog fonda, EFSE ima i Razvojni program. Davanjem kredita, fond finansira tehnički konsalting i obuku da bi institucionalno ojačala partnerske finansijske institucije. Menadžer fonda je Oppenheim Asset Management Services, Luxembourg.

EFSE i Komercijalna banka A.D. Beograd, Srbija potpisali su ugovor kojim je EFSE odobrila Banci kredit od 20 miliona evra. Ovim kreditom Komercijalnoj banci je omogućeno da proširi svoje poslovanje sa mikro i malim preduzećima (u daljem tekstu: MSP) u Srbiji. Ovaj kredit predstavlja najveći kredit koji je EFSE do sada dao nekoj finansijskoj instituciji u Srbiji. To je, takođe, prvi kredit koji je EFSE odobrila Komercijalnoj banci. Ugovor o kreditu potpisan je između predstavnika EFSE-a i Komercijalne banke na trećoj godišnjoj skupštini EFSE-a, koja je održana u Srbiji i u Novom Sadu.³⁷

Ova sredstva omogućavaju Komercijalnoj banci još kvalitetnije finansijske razvojne planove velikog broja svojih po veličini malih, ali po značaju velikih klijenata, pod uslovom koji su primereni njihovom potencijalu, ekonomskoj situaciji u kojoj posluju i projektima koje su planirali da realizuju. Efekti čija će saradnja sa internacionalno priznatim fondom dati ne meri se samo povećanjem broja klijenata Komercijalne banke, već i višestrukim sinergetskim efektima na okruženje, njihove partnere, a povratno i za Banku.

³⁷ <http://www.kombank.com/srp/info>

4.2.1 Komercijalna banka a.d. Beograd

Komercijalna banka (u daljem tekstu: Banka) dugi niz godina predstavlja snažnu, prepoznatljivu i poštovanu finansijsku instituciju i nalazi se na samom vrhu bankarskog poslovanja u regionu. Po bankarskim atributima nalazi se među najjačim bankama u Srbiji. Ima preko 25 filijala i 270 ekspozitura i najveću mrežu u zemlji i značajan potencijal za dalji razvoj, posebno kada se radi sa stanovništvom, kao o poslovanju sa mikro, malim i srednjim preduzećima.

Po mnogo čemu Banka danas zauzima vrlo bitno mesto na srpskom finansijskom tržištu. Zahvaljujući razgranatoj mreži poslovnica banka brzo i efikasno pruža kompletnu bankarsku uslugu i proizvode za preko 700.000 klijenata u zemlji i inostranstvu. Najveći akcioneri Banke su: država Srbija sa 42% i EBRD sa 25%. Banka je 100-tni plasnik Komercijalne banke a.d. Budva, sa mrežom od 15 filijala u Crnoj Gori, kao i banke u Banja Luci sa 16 filijala i agencija.

Građani veruju Komercijalnoj banci i smatraju je jednom od najboljih banaka u zemlji. Poverenje koje Komercijalna banka uživa među građanima ilustruje podatak da po visini devizne štednje Banka godinama drži lidersku poziciju u Srbiji.

Brojni kreditni programi za finansiranje ne samo velikih privrednih subjekata, nego i malih i srednjih preduzeća Komercijalnu banku čine snažnim osloncem srpske privrede i ekonomije.

Komercijalna banka je Custody banka za više fondova, a i sama je osnovala investicioni fond KomBank Invest. Banka u ponudi ima i najbogatiju paletu platnih i kreditnih kartica iz nacionalnog i internacionalnog programa: Dina, Visa i MasterCard, koju je u 2008. godini proširila i Dina platnom karticom za poljoprivrednike – Kombank Agrar i premium proizvodom – Visa platinum karticom, koju izdaje samo 90 banaka u svetu. Banka ima međunarodni sertifikat o standardu kvaliteta londonskog instituta BSI ISO 9001:2000.

Sa nedavnim kreditom odobrenim Komercijalnoj banci, ukupni investicioni portfelj EFSE-a u ciljnoj regiji Jugoistočne Evrope (Regija) povećan je na 551 milion EUR-a, a u Srbiji se povećao na približno 100 miliona EUR-a. Ove investicije sastoje se od dugoročnih refinansirajućih kredita odobrenih ukupnom broju od 55 lokalnih finansijskih institucija (partnerske kreditne institucije) u Regiji, od koji se sedam nalaze u Srbiji. Partnerske kreditne institucije uključuju komercijalne banke, specijalizovane MSP banke, mikrokreditne organizacije i nebankarske finansijske institucije, poput lizing kompanija.

Investicije EFSE-a pomogle su partnerskim kreditnim institucijama da refinansiraju više od 150,000 kredita mikro i malim preduzećima i domaćinstvima, a samo u Srbiji više od 20,000 kredita, doprinoseći na taj način otvaranju 245.000 radnih mesta.

Prosečan iznos kredita refinansiran od strane EFSE-a iznosi manje od 5,000 EUR-a, što predstavlja dokaz da je misija Fond fokusiranje na mikro preduzeća i domaćinstva sa niskim primanjima. Totalne investicije EFSE-a u Srbiji dostižu ključnu cifru od 100 miliona EUR-a.³⁸

³⁸ <http://www.kombank.com/srp/info>

Iz sredstava odobrenih po ugovoru koji je Komercijalna banka potpisala sa Evropskim fondom za jugoistočnu Evropu (EFSE) o povlačenju kreditne linije u visini od EUR 20.000.000, Banka odobrava, kredite namenjene finansiranju obrtnih i osnovnih sredstava.³⁹

4.2.2 Opšti uslovi iz EFSE kreditne linije

- korisnici kredita mogu biti preduzetnici, mikro i mali privredni subjekti, u privatnom vlasništvu, registrovani za obavljanje delatnosti u skladu sa zakonom kojim se uređuje registracija privrednih subjekata, sa sedištem u Republici Srbiji, i koji su klasifikovani u kategoriju A ili B u skladu sa važećom Odlukom NBS o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki banke⁴⁰
- minimalni iznos kredita koji se iz ove linije može odobriti je
 - o 1.000 evra – za obrtna sredstva i
 - o 3.000 evra – za investiciju⁴¹
- maksimalni iznos kredita koji se može odobriti pod uslovima ove kreditne linije jednom klijentu (uključujući povezana pravna lica) je 100.000 evra, s tim da ukupna izloženost Banke prema tom klijentu, uključujući povezana pravna lica i predmetni kredit (ili kredite) ne može biti veća od 300.000 evra u dinarskoj protivvrednosti – do konačne otplate kredita iz EFSE kreditne linije
- jednom korisniku kredita ili grupi povezanih lica moguće je odobriti više kredita istih ili različitih namena (kombinacija dva ili više kredita za osnovna sredstva i za obrtna sredstva) u ukupnom iznosu koji ne može preći 100.000 evra u dinarskoj protivvrednosti
- rok vraćanja kredita: do 36 meseci od datuma puštanja kredita u tečaj
- grace period: 3 meseca

4.2.3 Dodatni uslovi za odobrenje kredita iz EFSE kreditne linije

- tekući račun klijenta ne sme biti u blokadi u momentu odobravanja kredita i može biti maksimalno u blokadi 15 radnih dana ukupno u toku poslednjih 12 meseci do dana podnošenja zahteva
- za kredite sa rokom vraćanja do 12 meseci - minimum jedna godina poslovanja i jedan godišnji finansijski izveštaj, odnosno aktivan račun u poslednjih 12 meseci za preduzetnike koji paušalno plaćaju porez
- za kredite sa rokom vraćanja preko 12 meseci – minimum dve godine poslovanja i dva godišnja finansijska izveštaja, odnosno aktivan račun u poslednjih 24 meseca za preduzetnike koji paušalno plaćaju porez

³⁹ Komercijalna banka ad Beograd, *Instrukcija za odobravanje kredita iz EFSE kreditne linije*, Beograd, 01.07.2009.godine

⁴⁰ Komercijalna banka ad Beograd, *Powerpoint prezentacija EFSE kreditne linije*, Beograd, jun 2009.godine

⁴¹ Isto

4.2.4 Posebni uslovi

- po odobrenju kredita, klijent je u obavezi da obavlja minimum 60% ukupnog dinarskog i deviznog platnog prometa preko Banke
- 6 mesečni monitoring ispunjenja obaveze,
- kamatna stopa se uvećava za 20% u slučaju neispunjenja ugovorenog prometa⁴²

4.2.5 Obezbeđenje kredita

- za sve kredite za obrtna sredstva sa rokom otplate preko 12 meseci obavezna je hipoteka I reda na nepokretnosti koja je prihvatljiva za Banku.
- za kredite sa rokom vraćanja do 12 meseci – ugovara se obezbeđenje u zavisnosti od kreditne sposobnosti a obavezni instrumenti obezbeđenja su menice dužnika i lične menice vlasnika
- za investicione kredite koji se odobravaju za kupovinu opreme, mašina, vozila i poslovnog prostora moguća je zaloga, odnosno hipoteka I reda na predmetu kupovine, s tim da je u tom slučaju obavezno učešće korisnika kredita u finansiranju kupovine u iznosu 20% ne uključujući troškove PDV. Kao obezbeđenje kredita moguća je i hipoteka I reda na nekretninama prihvatljivim za Banku (i kada to nije predmet finansiranja) i u tom slučaju nije obavezno učešće. Hipoteka I reda na nekretninama prihvatljivim za Banku je obavezno obezbeđenje kredita za Izgradnju poslovnog prostora i refinansiranje sopstvenih ulaganja
- takođe, za sve vrste investicionih kredita, obavezni instrumenti obezbeđenja su blanko sopstvene menice dužnika i lične menice vlasnika

4.2.6 Ograničenja za odobavanje kredita

Kreditima iz ove kreditne linije se ne mogu finansirati sledeće aktivnosti:

1. organizovanje igara na sreću, lutrija, sličnih delatnosti i namena;
2. proizvodnja i promet alkoholnih pića (isključujući pivo i vino)
3. proizvodnja i promet duvana
4. proizvodnja i promet oružja i municije
5. proizvodnju i promet roba i usluga koje se prema domaćim propisima i
6. međunarodnim konvencijama i sporazumima smatraju zabranjenim, kao i sve ostale aktivnosti koje su navedene Okvirnim ugovorom potpisanim sa EFSE Fondom

Imajući u vidu da lista aktivnosti koje se ne mogu finansirati ovom kreditnom linijom obuhvata i DAKO aktivnosti (duvan, alkohol, kocka, oružje) za koje inače Banka ima određene limite, potrebna je povećana pažnja kod sagledavanja delatnosti klijenta i namene za odobravanje ovih kredita.

⁴² Komercijalna banka ad Beograd, *Powerpoint prezentacija EFSE kreditne linije*, Beograd, jun 2009.godine

Podnosioci zahteva su u obavezi da, uz ostalu neophodnu dokumentaciju, prilikom apliciranja za kredit, pored Izjava koje su sastavni deo standardnog obrasca zahteva (saglasno enviromentalnim procedurama) dostave i potpisanu i overenu Izjavu za kredite iz »EFSE« kreditne linije.

Kreditima ove kreditne linije se ne mogu refinansirati obaveze po postojećim kreditima klijenta u Banci i kod drugih banaka.

Prema Ugovoru koji je potpisan sa EFSE Fondom, neophodno je uvek bude minimum plasirano 80% povučenih sredstava ino kreditne linije. U protivnom, Banka snosi troškove nekorišćenja sredstava.⁴³

⁴³ Komercijalna banka ad Beograd, *Instrukcija za odobravanje kredita iz EFSE kreditne linije*, Beograd, 01.07.2009.godine

Prilog

Ogledni primeri:

- ❖ *Primer br. 1 – Odluka Kreditnog odbora Banke o odobrenju kredita*
- ❖ *Primer br. 2 – Osnovni izveštaj o riziku na okruženje*
- ❖ *Primer br. 3 – Predlog Stručne službe Banke za odobrenje kredita*
- ❖ *Primer br. 4 – Osnovni izveštaj o klijentu – podnosiocu zahteva za odobrenje kredita*

KOMERCIJALNA BANKA AD BEOGRAD

KREDITNI ODBOR BANKE ZA PREDUZETNIKE I STANOVNIŠTVO

U Beogradu, 07.08.2009. godine

Odluka br. 0000111

Na osnovu člana 6. Statuta, a u skladu sa Odlukom Upravnog odbora o izmeni Odluke o utvrđivanju iznosa do kojih kreditni odbori Banke i filijala Banke mogu odlučivati o plasmanima Banke, broj 11/1 od 27.07.2009. godine, važećom Odlukom o kamatnim stopama Banke, važećom Tarifom naknada Banke, Odlukom Izvršnog odbora banke br. 1111 od 01.01.2009. godine o uslovima odobravanja kredita iz kreditne linije EFSE za preduzetnike, mikro i male privredne subjekte, Kreditni odbor za preduzetnike i stanovništvo nakon razmatranja predloga **Filijale Beograd** na sednici br. 005, održanoj dana **07.08.2009.** godine donosi sledeću:

ODLUKU O ODOBRENJU KREDITA –KREDITNA LINIJA EFSE

I

Odobrava se preduzetniku **SAMOSTALNA UGOSTITELJSKA RADNJA MIKRO PETAR PETROVIĆ PR BEOGRAD, JURIJA GAGARINA 10** (u daljem tekstu: Korisnik kredita) kredit u dinarima sa valutnom klauzulom za finansiranje obrtnih sredstava i ostale namene u iznosu od:

EUR 12.000,00

što po srednjem kursu NBS, na dan odobrenja kredita, čini protivvrednost RSD 1.120.198,80 (kursna lista NBS br.150 od 07.08.2009 godine 1 EUR= RSD 93,3499).

Za odobreni iznos kredita u EUR utvrdiće se ponovo iznos kredita u dinarima na dan puštanja kredita u tečaj.

1. Korišćenje kredita: jednokratno
2. Rok korišćenja kredita: 15 dana od datuma potpisivanja Ugovora
3. Rok vraćanja kredita: 12 meseci od datuma puštanja kredita u tečaj
4. Grace period: /
5. Način otplate kredita: u 12 jednakih mesečnih anuiteta
6. Kamata po kreditu:
 - kamatna stopa: 10,50% na godišnjem nivou
 - obračun kamate: Obračun kamate se vrši primenom proporcionalne metode, na iznos duga u EUR-ima i preračunava u dinare po važećem srednjem kursu iz kursne liste NBS, koja se primenjuje na dan obračuna kamate
 - plaćanje kamate: u skladu sa anuitetnim planom
7. Korisnik kredita se obavezuje da odobreni kredit izmiri u dinarskoj protivvrednosti po srednjem kursu NBS, važećem za EUR na dan izmirenja obaveza.
8. Korisnik kredita je u obavezi da pre puštanja kredita u tečaj jednokratno plati Banci naknadu na ime obrade zahteva u visini 1,5% od odobrenog iznosa kredita u dinarskoj protivvrednosti po važećem srednjem kursu na dan odobrenja kredita.
9. Korisnik kredita je u obavezi da plati Banci naknadu u u visini od 3 % od prevremeno otplaćenog iznosa kredita.
10. Kamatna stopa je, saglasno Odluci o kamatnim stopama Banke, promenljiva.
11. Na dospele obaveze obračunavaće se zatezna kamata utvrđena Zakonom o visini stope zatezne kamate.
 - Ukoliko je zatezna kamata, utvrđena Zakonom o visini stope zatezne kamate, niža od ugovorom predviđene kamatne stope uvećane za 30%, primenjivaće se ugovorom predviđena kamatna stopa uvećana za 30%.
 - Osnovicu za obračun zatezne kamate predstavlja dinarska protivvrednost glavnice kredita, utvrđena po srednjem kursu iz kursne liste NBS na dan dospeća.
 - Banka će obračunavati i naplaćivati kamatu na kamatu saglasno Članu 400. Zakona o obligacionim odnosima

Kapitalne transakcije sa inostranstvom sa posebnim osvrtom na mikro kredite

12. Obezbeđenje :	solo menice Korisnika kredita	(13)
	solo menice jemca platca pravnog lica ALFA doo Beograd	(13)
	solo menice jemca platca pravnog lica Klanica doo Stara Pazova	(13)

13. Korisnik kredita je u obavezi da mesečno minimum 60% ukupnog dinarskog i deviznog platnog prometa obavlja preko računa otvorenih kod Banke.

Ukoliko se na šestomesečnom nivou utvrdi da korisnik kredita ne obavlja minimum 60% ukupnog dinarskog i deviznog platnog prometa preko računa otvorenih kod Banke, Banka će za svaki mesec neispunjavanja navedenih uslova u posmatranom periodu, retroaktivno izvršiti obračun kamate u visini ugovorene kamatne stope uvećane za 20 %.

14. Ostali elementi Ugovora: /

15. Posebni uslovi: /

II

Korisnik kredita se obavezuje da plaća Banci poreze, takse i doprinose koji se na osnovu važećih propisa obračunavaju na kamate i naknade, kao i troškove na ime aktiviranja instrumenata obezbeđenja radi prinudne naplate dospelih obaveza po ovoj Odluci, deblokade računa, slanja opomene kao i ostale troškove obračunate i predviđene Tarifom naknada Banke.

III

Ostali uslovi utvrdiće se Ugovorom između Banke i SAMOSTALNA UGOSTITELJSKA RADNJA MIKRO PETAR PETROVIĆ PR BEOGRAD, JURIJA GAGARINA 10, Ugovorom o jemstvu između Banke i jemca platca pravnog lica ALFA doo Beograd, kao i Ugovorom o jemstvu između Banke i jemca platca pravnog lica Klanica doo Stara Pazova, koji će se zaključiti najkasnije u roku od (15) dana od dana donošenja ove Odluke, a u skladu sa zakonskim propisima i aktima Banke.

IV

O izvršenju ove Odluke staraće se Filijala Beograd.

Šifra klijenta: 12

Šifra proizvoda: 00066-3

Interni rejting : 1-

Klasifikacija dužnika: A3

Klasifikacija plasmana: A3

Odluka članova Kreditnog odbora Banke za preduzetnike i stanovništvo

		* odobrava se	* odbija se	* vraća se na doradu
		* odobrava se	* odbija se	* vraća se na doradu
		* odobrava se	* odbija se	* vraća se na doradu
		* odobrava se	* odbija se	* vraća se na doradu
		* odobrava se	* odbija se	* vraća se na doradu

☐ ODOBRAVA SE

☐ NE ODOBRAVA SE

☐ VRAĆA SE NA DORADU

Predsednik Kreditnog odbora Banke ⁴⁴

⁴⁴ Komercijalna banka a.d. Beograd, Primer br.1

FILIJALA BEOGRAD

Organizacioni deo: Odeljenje za mikro klijente

Datum : 30.07.2009. godine

KRAJNJI IZVEŠTAJ O RIZIKU NA OKRUŽENJE

1. OSNOVNE INFORMACIJE O PODNOSIOCU ZAHTEVA I ZAHTEVU						
Naziv podnosioca zahteva	SUR MIKRO Petar Petrović PR					
Matični broj podnosioca zahteva	12345678					
Delatnost podnosioca zahteva (prema Listi kategorizacije)	5	5	3	0	0	Restorani
Delatnost na koju se odnosi zahtev (prema Listi kategorizacije)	5	5	3	0	0	Restorani
Vrsta plasmana (garancija, akreditiv, aval, kratkoročni kredit, dugoročni kredit)	Kredit iz kreditne linije EFSE					
Iznos plasmana u EUR	Eur 12.000.00					
Rok plasmana u mesecima	12 meseci					
Namena (kod akreditiva i garancija za obezbeđenje plaćanja, navesti vrstu robe)	Finansiranje obrtnih sredstava					
Korisnik garancije (akreditiva)						
2. PODOBNOST ZAHTEVA U ODNOSU NA LISTU DELATNOSTI PRAVNIH LICA I PREDUZETNIKA ISKLJUČENIH IZ AKTIVNOSTI ODOBRAVANJA PLASMANA <i>(konstatovati da li se aktivnost klijenta ili aktivnost na koju se zahtev odnosi nalazi na Listi aktivnosti isključenih za finansiranje i dati obrazloženje ukoliko postoji osnov za odbijanje zahteva po tom uslovu)</i>						
Aktivnost klijenta se ne odnosi na Listu aktivnosti koje Banka isključuje iz procesa odobravanja. Klijent je potpisao Izjavu za isključenje.						
3. POTREBA DA SE ZA ODOBRAVANJE ZAHTEVA PRIBAVI SAGLASNOST EBRD <i>(konstatovati da li je za finansiranje aktivnosti klijenta ili aktivnosti na koju se zahtev odnosi potrebna pisana saglasnost EBRD, da li je ista pribavljena, da li postoji osnov za odbijanje zahteva po ovom uslovu)</i>						
Aktivnost klijenta se ne odnosi na Listu aktivnosti koje Banka isključuje iz procesa odobravanja. Klijent je potpisao Izjavu za saglasnost.						
4. INICIJALNA KATEGORIZACIJA (po osnovu Liste kategorizacije enviromentalnog rizika)						
Ne sagledava se po traženom plasmanu.						
5. PREDLOG KATEGORIJE NAKON IZVRŠENE OCENE NIVOA ENVIROMENTALNOG RIZIKA I OBRAZLOŽENJE PREDLOGA						
☐ Određivanje nivoa rizika ☐ Ocena enviromentalnih rizika na bazi prikupljenih informacija iz Upitnika i posete, prikazana u Izveštaju o oceni nivoa enviromentalnog rizika ☐ Potvrda da je rizik prihvatljiv za Banku						
Stepen rizika je nizak ; ne sagledava se zbog toga što je niži plasman od 100.000.00 EUR						
6. USLOVI ZA ODOBRAVANJE PLASMANA SA ASPEKTA ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE KOJE TREBA UKLJUČITI U UGOVOR O ODBRAVANJU PLASMANA						
Stepen rizika je nizak ; ne sagledava se zbog toga što je niži plasman od 100.000.00 EUR						

Referent:

Kontrolisao:⁴⁵

⁴⁵ Komercijalna banka a.d. Beograd, Primer br. 2

KOMERCIJALNA BANKA Sistem kvaliteta Oblasni

PREDLOG KREDITNOM ODBORU ZA MIKRO KLJENTE

Naziv pravnog lica / preduzetnika	Samostalna ugostiteljska radnja MIKRO		Mesto	Beograd		Datum	30.07.2009.	
Matični broj	12345678	Broj zahteva	175	Org. deo Banke	Filijala Beograd	Nivo odlučivanja	Primarni limit	
Broj računa u banci	205-11111-00		Šifra i Naziv proizvoda		40067-3, EFSE krediti za obrtna sredstva, val. klauzula do 12 meseci			
Ukupni godišnji prihodi po poslednjem zvaničnom godišnjem računu			29.759.000,00	RSD	Srednji kurs NBS za EUR na dan 3-11/2/2008	88,6010	Ukupni godišnji prihodi u EUR	335.876,57
Ukupno angažovanje Banke za račun dužnika			719.997,58	RSD	Šifra klijenta			
Iznos dospelih obaveza	0,00	RSD	Promet u Banci (dinarski / devizni)					
Angažovanje Banke po potencijalnim obavezama			RSD	prethodna godina		tekuća godina (do 24.07.2009.)	Prihodi Banke (prošla i tekuća godina)	
				dinarski: RSD 36.063.960,10 devizni: EUR /	dinarski: RSD 19.801.855,64 devizni: EUR /			
Angažovanje Banke za račun povezanih lica			0,00	RSD	prihodi u 2008: RSD 117.722,31 prihodi u 2009: RSD 111.400,06			
Ukupno angažovanje Banke za račun dužnika (sa dospelim obavezama) svih povezanih lica i potencijalnim obavezama			719.997,58	RSD	Radnja obavlja platni promet i preko EFG banke promet u 2008 godini dinarski: / devizni: / Radnja koristi overdraft kredit u iznosu od RSD 500.000,00 odobren 13.02.2009 koji doprova 24.08.2009. promet u periodu od 01.01.2009-30.06.2009 dinarski: RSD 1.060.154,26 devizni: /			

Kapitalne transakcije sa inostranstvom sa posebnim osvrtom na mikro kredite

PREGLED ANGAŽOVANJA BANKE KOD KLIJENTA I POVEZANIH LICA									
Korisnik Vrsta plasmama	Odobreni iznos / valuta	Datum odobrenja/ datum dospeća	Saldo	Kamatna stopa/Provizija	Naknada za obradu zahteva	Ostale naknade	Poštovanje posebnog uslova	Sredstva obezbeđenja	Procenjena vrednost sredstava obezbeđenja; kolateralni faktor; korigovana vrednost; odnos Saldo/Korigovana vrednost
kredit	RSD 1.200.000,00	25.08.2008./ 29.08.2010.	719997,58	2 % na mesečnom nivou	2 % jednokratno unapred			Blanko sopstvene menice Korisnika kredita	
Ukupno dinarsko angažovanje u RSD			719.997,58	Komentar izloženosti Banke u skladu sa Zakonom o bankama Izloženost Banke u odnosu na kapital Banke u iznosu od RSD 21.977.875.000,00 na dan 30.06.2009. godine, u skladu sa Zakonom o bankama je zanemarljivo Odluka Upravnog odbora Banke nije potrebna.					
Ukupno devizno angažovanje u EUR			0,00						
Komentar kompletnosti instrumenata obezbeđenja, ažurnosti i validnosti dokumentacije (procene, polise osiguranja, vinkulacije i dr)									
PREGLED DOSPELIH OBAVEZA U BANCI									
Vrsta plasmana i vrsta dospele obaveze		iznos dospelih obaveza	Datum dospeća obaveze		Komentar (razlog, preduzete mere, predlog rešenja)				
Komentar Izveštaja Kreditnog biroa (Izveštaj u prilogu) i ostale informacije vezane za kreditnu istoriju Klijenta									
Prema podacima Osnovnog izveštaja Kreditnog biroa za preduzetnike na dan 27.07.2009. godine radanja ima evidenciran: -kredit u Komercijalnoj banci odobren 29.08.2008 koji dospeva 29.08.2010.Ostatak duga na dan 22.07.2009 iznosi RSD 768.093,96.Uvidom u karticu kredita na dan 24.07.2009 ostatak duga iznosi RSD 768.077,83 .Status UR. -overdraft kredit u Komercijalnoj banci odobren dana 24.02.2009 u iznosu od RSD 500.000,00 koji dospeva 24.08.2009 godine.Status UR. -dugoročni kredit u EFG Banci odobren 14.02.2008.god u iznosu EUR 45.000,00 datum kraja oplate kredita je 14.02.2013.god, ostatak duga na dan 23.07.2009 iznosi EUR 35.166,41. Status UR. -dato jemstvo po kreditu u iznosu RSD 1.200.000,00, datum početka oplate kredita je 26.01.2009.god, dok je datum kraja oplate 25.12.2009.god. -dato jemstvo po kreditu u iznosu EUE 15.000,00 datum početka oplate kredita je 01.06.2009.god, dok je datum kraja oplate 26.05.2010.god. Prema podacima sa sajta NBS-a preduzetnik nije bio u blokdi u poslednjih 12 meseci.									
Prema podacima Osnovnog izveštaja za fizička lica prema podacima Kreditnog biroa na dan 27.07.2009 godine Klijent nema zaduženje ni po kom osnovu.									

OSNOVNI PODACI O ZAHTEVU

Vrsta plasmana	Namena plasmana	Valuta i iznos	Rok vraćanja/vaznosti Rok naplate	Kod zahteva za kredit			Korisnik/Tras nit	Kod lic. garancija/plasama o namerama
				način/rok korišćenja(jedno- kratno ili u transama)	gornji procent d	način otplate(rate, anuitet, jednokratno)		
EFSE kratkoročni kredit	za obrtna sredstva	12.000,00 EUR u cilinskoj protivvrednosti	12 meseci	jednokratno		u mesečnim anuitetima		
Obrazloženje zahteva Radnja se obratila banci sa zahtevom za dobijanje EFSE kratkoročnog kredita u visini Eur 12.000,00 na period od 12 meseci za finansiranje obrtnih sredstava i ostale namene. Radnja je dostavila fakture u ukupnom iznosu RSD 1.169.807,00 za nabavku mesa, jela, peciva i suhomesnatih proizvoda od dobavljača SZR-STR Pekara, Line doo, Szt Mesara, Klanica dco. Klijent očekuje da ulaganjem u obrtna sredstva uvećati svoj obim poslovanja, a samim tim i prihod. Klijent je naveo da će obaveze po osnovu kredita izmiriti z tekućeg poslovanja.								
Kratik komentar i prikaz finansijskih pokazatelja (prijaziti izveštaje o finansijskoj analizi): prikaz najvažnijih pozicija iz bruto bilansa/presaka poslovanja: Kratka analiza isionjskog finansijskog poslovanja (po zavšnim računima) sa osvrtom na trendove i kretanja racio pokazatelja: Preduzetnik je tokom 2008.godine ostvario ukupne prihode u visini od 29.759 h/din , koji poticu od prihoda od prodaje .Neto dobit je iznosila 866 h/din , sa ostvarenom stopom neto dobiti od 2,92%. EBITDA iznosi 4.138 h/din. Ukupni rashodi za 2008.godinu su iznosili 28.891 h/din i najvećim delom od 73,68% ih čini nabavna vrednost prodate robe. Bruto marža iznosi 28,47% Na bazi dostavljenog probnog bilansa zaključno sa 30.06.2009.godine konstatujemo da visina ukupnih prihoda iznosi 11.686 h/din koji poticu od prihoda od prodaje .Neto dobit je iznosila392 h/din , sa ostvarenom stopom neto dobiti od 3,35%. EBITDA iznosi 1.496 h/din. Ukupni rashodi za 2008.godinu su iznosili 11.294 h/din i najvećim delom od 67,59% ih čini nabavna vrednost prodate robe. Bruto marža iznosi 34,67%								

Kapitalne transakcije sa inostranstvom sa posebnim osvrtom na mikro kredite

Naziv pozicije iz preseka poslovanja	Iznos u RSD	Komentar ukoliko je potreban
nekretnine postrojenja i oprema-AOP 005		
zalihe - AOP 013 iz preseka u formi bilansa ili zbir salda grupe konta 10 do 13 i 15 iz bruto bilansa :		
potraživanja - AOP 016 iz preseka u formi bilansa ili zbir salda grupe konta 20, 21 i 22 osim 223 iz bruto bilansa		
dugoročne obaveze - AOP 111 iz preseka u formi bilansa ili saldo grupe konta 41 iz bruto bilansa		
kratkoročne finansijske obaveze - AOP 115 iz preseka u formi bilansa ili saldo grupe konta 42 osim 427 iz bruto bilansa		
obaveze iz poslovanja - AOP 117 iz preseka u formi bilansa ili zbir salda grupe konta 43 i 44 iz bruto bilansa		
poslovni prihodi - AOP 201 iz preseka u formi bilansa ili saldo klase 6 iz bruto bilansa		
neto dobitak/gubitak - AOP 229/ AOP230 iz preseka u formi bilansa ili uneti razliku salda klase 6 i klase 5 iz bruto bilansa		
Naziv pozicije iz preseka poslovanja - <u>za klijente koji vode prosto knjigovodstvo</u>	Iznos	Komentar ukoliko je potreban
Prihodi od delatnosti	11.585.000,00 Din.	Prema projekciji poslovanja za 2009 godinu Radnja beleži pad prihoda u odnosu na 2008 godinu.Razlog tome je sezonalnost u poslovanju,natme u predstojećem periodu Radnja očekuje pojačan obim poslovanja.
neto prihod - dobit / gubitak- neto	392.000,00 Din.	
Komentar KDR (ukoliko je potreban)		
U skladu sa Metodologijom za merenje izloženosti dužnika od promene kursa dinara zaključno sa 2008.god., procenjuje se da je verovatnoća da dođe do kašnjenja u izmirnjenju obaveza u ukupnom periodu mala		

OBEZBEĐENJE PLASMANA						
Opis nepokretnosti*	Površina u m ²	Lokacija	Vlasnik nepokretnosti	Redosled upisa	Procenjena tržišna vrednost, naziv procenitelja i datum procene	
Vrsta opreme/vozila*	Godina proizvodnje	Proizvođač i zemlja porekla	Vlasnik opreme/vozila		Procenjena tržišna vrednost, naziv procenitelja i datum procene	
Ostali ponuđeni instrumenti obezbeđenja- Opis*	Iznos/vrednost	Količina	Vlasnik	Ostalo		
Potražnja kreditu preduzeće nudi: solo menice Radnje		13				
Komentar stručnog mišljenja i adekvatnosti ponuđenih instrumenata obezbeđenja i odnos iznosa plasmana i korigovane vrednosti kolaterala (navesti procenjenju / tržišnu vrednost, kolateralni faktor i korigovanu vrednost)						

Kapitalne transakcije sa inostranstvom sa posebnim osvrtom na mikro kredite

Naziv pravnog lica/jemca / trasanta i	Interni rejting	Prihodi (u hilj din)			Osnovni kapital		Neto		Urednost u izmirivanju obaveza po KB-u
		preprošli g***	prošla	tekuća godina	preprošla	prošla	preprošla	prošla	
ALFA doo	2+	3.562	13.600	9.768	0	0	332	173	Prema podacima Osnovnog izveštaja Kreditnog biroa na dan 27.07.2009. godine Preduzeće ima evidentiran: -kredit u Banci Intesa na iznos od 1.200.000,00 odobren 30.12.2008 koji dopreva 25.12.2009.Ostatak duga na dan 05.01.2009 iznosi RSD 1.200.000,00.Status UR. -kredit u Banci Intesa na iznos od 15.000,00 odobren 25.05.2009 koji dopreva 26.05.2010.Ostatak duga na dan 25.07.2009 iznosi EUR 13.847,45.Status UR. Prema podacima Kreditnog biroa kao i prema podacima iz Verpex-a, Preduzeće nije bilo u blokadi u poslednjih 12 meseci.
Analiza poslovanja jemca/trasanta** :									
Preduzeće ALFA doo osnovano je 12.12.2006 godine kao PLUS doo. Dana 06.10.2008 godine izvršena je promena u APR-u gde se naziv menja u ALFA doo i vrši se promena osnivača i direktora. Naime reč je o restoranu "IKAR" u blizini Aerodroma Nikola Tesla koji su novi osnivači u potpunosti renovirali i koji pod novim nazivom i u novom ruhu radi od početka 2009 godine.									
Kratka analiza istorijskog finansijskog poslovanja (po završnim računima) sa osvrtom na trendove i kretanja racio pokazatelja: Analizu finansijskog poslovanja Preduzeća dajemo u prilogu. Prema istoj Preduzeće je klasifikovano na sledeći način: Finansijski izveštaji za 2007 - B Finansijski izveštaji za 2008 - B Prema Završnom računu za 2008 godinu ostvareni su ukupni prihodi u iznosu 13.600 hilj/sd, ukupni rashodi 13.427 hilj/sd, poslovni gubitak 209 hilj/sd i neto dobit 173 hilj/sd. Vrednost poslovne imovine je 5.103 hilj/sd. Kapital preduzeća je 508 hilj/sd i čini ga neraspoređena dobit. Pozajmljeni kapital iznosi 4.595 hilj/sd i čine ga isključivo kratkoročne obaveze. U okviru kratkoročnih obaveza knjižene su kratkoročne finansijske obaveze koje čine u iznosu od 2.224 hilj/sd, obaveze iz poslovanja u iznosu od 2.144 hilj/sd a ostatak čine ostale grupe kratkoročnih obaveza. Analizom finansijskih izveštaja za 2008 godinu, utvrđeno je da je društvo iskazalo neto dobit, negativne tokove gotovine i pozitivan NOK: NOK, što je uticalo da se isto razvrsta u kategoriju B. Prema preseku poslovanja u periodu od 01.01.2009. do 30.06.2009. godine ostvareni su ukupni prihodi u iznosu 9.768 hilj/sd, ukupni rashodi 7.738 hilj/sd, poslovni dobitak 2.256 hilj/sd i neto dobit 2.030 hilj/sd. Vrednost poslovne imovine je 7.053 hilj/sd. Kapital preduzeća je 2.761 hilj/sd i čini ga neraspoređena dobit. Pozajmljeni kapital iznosi 4.292 hilj/sd i čine ga isključivo kratkoročne obaveze. U strukturi kratkoročnih obaveza najveće učešće imaju obaveze iz poslovanja koje iznose 1.739 hilj/sd, kao i kratkoročne finansijske obaveze 2.199 hilj/sd.									
Poslednja verifikovana klasifikacija Trasanta/Jemca u skladu sa Odlukom NBS i datum iste; Predlog klasifikacije i obrazloženje predloga		nema		3 grupni scoring					
Poslednji zvanični interni rejting Trasanta/Jemca i datum									
Predlog internog rejtinga Trasanta/Jemca:									
Datum skorovanja		30.7.2009							
Podkategorija dobijena iz sistema		2++							
Podkategorija verifikovana od strane lica ovlašćenog za verifikaciju		2++							
Obrazloženje verifikovane podkategorije (ukoliko se ista razlikuje od podkategorije dobijene iz sistema)		-							

Kapitalne transakcije sa inostranstvom sa posebnim osvrtom na mikro kredite

Naziv pravnog lica jameca / trasa 2	Interni rejtng	Prihod			Osnovni kapital		Neto		Urednost u izmirivanju obaveza po KB-u
		preprosi a***	proša	tekuća godina	preproša	proša	dobit/pro šla	prepro proša	
KLANICA DOO	2++	219.925	270.561	156.894	65	65	1.701	7.698	Prema podacima Kreditnog biroa na dan 27.07.2008.godine, evidentirane su obaveze po osnovu kredita u iznosu EUR 5.594,81 i RSD 28.578.147,80, u okviru istih Evidentirana je i obaveza po osnovu overdraft kredita na iznos RSD 2.000.000,00, čiji saldo trenutno iznosi RSD 1.445.434,41. Evidentirana je docnja po kreditima maksimalno 30 dana i maksimalan iznos u docnji iznosi RSD 9.888,00. Evidentirane su obaveze po osnovu 2 lizinga u iznosu RSD 2.534.413,01, takode maksimalan broj dana u docnji iznosi do 32 dana, a maksimalan iznos u docnji iznosi RSD 30.525,11.
Analiza poslovanja jameca/trasa 2** :									
Preduzeće „KLANICA“ doo iz Stare Pazove je osnovano u martu 2005. godine, koje je od novembra 2002. godine do marta 2005. godine poslovalo kao SZR. Osnovna delatnost preduzeća proizvodnja, obrada, hlađenje i zamrzavanje životinjskog mesa i to prvenstveno juneceg. Sveže meso, preduzeće prodaje mesarima na teritoriji grada Beograda, ali isto tako i u Novom Sadu u manjem obimu, kaci i na teritoriji opštine Stara Pazova. Prerađeno meso, odnosno usitnjeno juneće meso (roštilj meso) najviše prodaje na teritoriji grada Beograda i to najčešće restoran ma brze hrane. Preduzeće se isključivo bavi veleprodajom.									
Nezavisna ocena boniteta: 2007 A ; 2008 B ; 01.01-30.06.2009 B									
Preduzeće je u periodu 01.01.2008. - 31.12.2008. godine ostvarilo RSD 270.531.000 ukupnih prihoda, RSD 262.572.000 ukupnih rashoda i ostvarilo neto dobitak u iznosu RSD 7.698.000. Ostvareni poslovni prihodi u 2008. godini su 23% veći od ostvarenih poslovnih prihoda u 2007. godini. Ukupne prihode u potpunosti čine poslovni prihodi (99,99%). Poslovne prihode u celosti čine prihodi od prodaje. Poslovni rashodi su uglavnom strukturirani od troškova materijala (91,30%). Ostvarena poslovna dobit u 2008. godini beleži povećanje od 83% i iznosi RSD 10.907.000									
Stopa neto poslovne dobiti iznosi 4,03% a stopa neto dobiti 2,85%.									
Stalna imovina preduzeća iznosi RSD 18.843.000 i u potpunosti je čine nekretnine, postrojenja i oprema. Značajan rast poslovne imovine u 2008.godini obrazlaže se značajnim ulaganjem u opremu za potrebe Klanice, koja je renovirana u toku 2008.godine.									
Preduzeće se finansira sopstvenim kapitalom sa 20,20%, koji iznosi RSD 12.201.000. Osnovni i ostali kapital je na nivou iz 2007. godine i iznosi RSD 65.000 dok je neraspoređena dobit veća za 99% i iznosi RSD 12.136.000.									
Dugoročne obaveze u 2008. godini iznose RSD 31.478.000 i u potpunosti se odnose na									
Prema dostavljenom presaku stanja na dan 30.06.2009 godine preduzeće je za prvih šest meseci 2009 godine ostvarilo 156.894 h/rsd ukupnih prihoda, 139.662 h/rsd ukupnih rashoda i 17.232 h/rsd neto dobiti.									
Ukupna imovina preduzeća iznosi 70.902 h/rsd, od čega se 56.801 h/rsd odnosi na obrtnu imovinu, a preostali iznos 14.101 h/rsd na stalnu. Stalnu imovinu čine vozila Citroen berlingo, Ford transit, Opel combo, Opel vivaro, pick-up Polo i 2 komada VW Caddy Furgon, oprema za Klanicu i dr.									
Obrtna imovina iznosi 56.301 h/rsd i 4.143 h/rsd se odnosi na zalih, a ostatak čine potraživanja, plasmani i gotovina u iznosu 52.658 h/rsd (potraživanja iznose 50.784 h/rsd, gotovina iznosi 22 h/rsd i kratkoročni finansijski plasmani iznose 1.552 h/rsd se odnosi na date avanse za zalih i to preduzećima: S doo, Kon doo, Mag doo i Commec doo.									
Detaljna analiza jameca nalazi se u prilogu.									
Poslednja verifikovana klasifikacija Trasa 2/jameca u skladu sa Odlikom NBS i datum iste: Predlog klasifikacije i obrazloženje predloga									B1 30.06.2009
Poslednji zvanični interni rejtng Trasa 2/jameca i datum									2++ 30.06.2009
Predlog internog rejtnga Trasa 2/jameca:									
Datum skorovanja									28.7.2009
Podkategorija dobijena iz sistema									2++
Podkategorija verifikovana od strane lica ovlašćenog za verifikaciju									2++

Kapitalne transakcije sa inostranstvom sa posebnim osvrtom na mikro kredite

*priložiti stručno mišljenje nadležnog sektora

** dati komentar vlasničke strukture, menadžmenta i opisa poslovanje jemalec/trasanta, šifru i opis registrovane i preovlađujuće delatnosti, šifru jemalec/trasanta (šifra klijenta), navesti ukupno angažovanje i komentar izvršaja Kreditnog biroa, navesti blokade računa u poslednjih 12 meseci i priložiti izvrtaj o finansijskoj analizi

***u 000 RSD iz zvaničnih završnih računa (podatak za prethodnu i prošlu godinu) i iz preseka poslovanja (podatak za tekuću godinu)

Poslednji zvanični interni rejting Klijenta i datum	1-., 03.09.2009
Predlog internog rejtinga Klijenta:	
Datum skorovanja	30.07.2009. godine.
Podkategorija dobijena iz sistema	3- (predlog IR 1-)
Podkategorija verifikovane od strane lica ovlašćenog za verifikaciju	3- (predlog IR 1-)
Obrazloženje verifikovane podkategorije (ukoliko se ista razlikuje od podkategorije dobijene iz sistema)	-

Poslednja verifikovana klasifikacija KLJENTA u skladu sa Odlukom NBS i datum iste	A1, 03.09.2009
---	----------------

Predlog klasifikacija klijenta i obrazloženje istog (u skladu sa važećom Odlukom NBS	
Predlog klasifikacija klijenta A3 uz dole navedeno obrazloženje.	

MIŠLJENJE I KOMENTAR SA ASPEKTA RIZIČNOSTI (uz obrazloženje kapaciteta za servisiranje obaveza i dati rezime procene primarnih i sekundarnih izvora erodativata za izmirenje obaveza) Imajući u vidu da: - su izmirene poreske obaveze što je dokumentovano Uverenjem Ministarstva finansija, Poreska uprava, Filijala Zvezdara, zaključno sa 27.07.2009 god kao i Uverenjem Sekretarijata za finansije, Uprave javnih prihoda grada Beograda, Odeljenja Zvezdara zaključno sa 27.07.2009 godine. - Klijent je kreditno nesposoban po uputstvu o upravljanju kreditnim rizikom za preduzetnike u poljoprivrednike. Raloc ne postojanja kreditne sposobnosti klijenta je IR 3- koji je nastao iz sledećeg razloga: Klijentu je odobren overdraft kredit 31.07.2008 godine u iznosu od RSD 608.000,00 sa dospećem 31.01.2009 godine. - Dana 31.01.2009 kredit je dospelo tako da je glavnica od 395.593,13 i redovna kamata od 13.442,73 prebačena na račun dospeća i uplaćena od strane klijenta 04.01.2009 godine (kašnjenje od 2 radna dana). Na dospeli kamatu i glavnici je obračunata zatezna kamata od RSD 1.899,82 o kojoj klijent nije bio obavešten tako da je tek 24.06.2009 godine pišten nalog kojim je naplaćena zatezna kamata što je prouzrokovalo dociju od 84 dana. Docnja od 84 dana je povukla IR klijenta u 3- a po Uputstvu o upravljanju kreditnim rizikom za preduzetnike u poljoprivrednike i definisanim cut of kriterijumima za odobrenje plasmana, preduzetnicima čiji je IR ispod 2 se ne odobravaju plasmani bez saglasnosti sektora upravljanja rizicima. - Samim tim klijentu nije moguće izračunati kreditnu sposobnost što ga po matrici za utvrđivanje klasifikacije dužnike svrstava u Klasifikaciju D. - S obzirom da je u planju greske banke o ne blagovremenom obavještenju klijenta o obračunatoj zateznoj kamati upućujemo predlog na mišljenje rizika i na odobrenje Kreditnom odboru za preduzetnike i stanovništvo uz predlog klasifikacije klijenta A3 i predlog IR 1-. - Ukoliko kreditnu sposobnost računamo po IR 1- ona iznosi 22%, poslovnih prihoda, umanjenih za tekuće finansijske obaveze, raspoloživa kredita sposobnost klijenta na godišnjem nivou iznosi RSD 3.304.890,00.	
---	--

KONAČAN PREDLOG ZA ODOBRAVLJANJE PLASMANA	DA
---	----

USLOVI ZA ODOBRENJE PLASMANA	
Uslovi odobravanja u skladu sa redovnim (dalje)	da
Vrsta proizvoda	EFSE kratkoročni kredit
Namena	za obrtna sredstva
Valuta (RSD, EUR u dinarskoj protivvrednosti, EUR) i iznos	EUR 12.000,00 u dinarskoj protivvrednosti
Rok	12 meseci
Grace period	/
Kamatna stopa (mesečna, godišnja) u %	10,5% na godišnjem nivou
Provizija (u % ili fiksn i iznos)	
Vaknata za obradu zahteva (u % ili fiksn i iznos)	1,5% od odobrenog iznosa kredita
Vaknata za meritiranje (%)	
Vaknata za prvenstvo otplate (%)	3,00%
Način korišćenja (jednokratno ili u tranšama – broj tranši)	jednokratno
*Traženi iznos uključivanja platnog i deviznog prometa preko Banke u %	12 mesecnih anuiteta
Obezbeđenje	minimum 6%, ukupnog dinarskog i deviznog platnog prometa, 6-mesečni monitoring ispunjenja obaveza
Posebni uslovi	menice radnje
Ostali elementi ugovora	solidarno jamstvo pravnog lica ALFA doo
Monitoring u poslovnim prostorijama klijenta (tromesečni, šestomesečni, godišnji)	solidarno jamstvo pravnog lica Klanca doo
Projekcija klasifikacije PLASMANA u skladu sa ponuđenim instrumentima obezbeđenja i obrazloženje	Obzirom da je predlog klasifikacije klijenta A3 a da su instrumenti obezbeđenja traženog plasmana jamstva bonitetnih pravnih lica klasifikovanih u B1, šifra kolaterala 6, pa je projekcija klasifikacije plasmana je A3.

**ODLUČIVANJE O ZAHTEVU ZA ODOBRAVLJANJE PLASMANA - KREDITNI ODBOR ZA PREUZETNIKE I STANOVNIŠTVO
FILIALA BANKE**

Po zahtevu SUR MIKRO Petar Petrović PR za odobrenje EFSE kratkoročnog kredita za obrtna sredstva na iznos Eur 12.000,00 u din protivvrednosti na period od 12 meseci

Obradio		pozitivna	Komentar
Šef službe		negativna	
Direktor		aktivna	
oddeljenja		pasivna	

Kapitalne transakcije sa inostranstvom sa posebnim osvrtom na mikro kredite

Osnovni izveštaj o klijentu					Organizacioni deo Banke	8V
U cilju efikasne obrade potrebno je popuniti sve tražene podatke					Broj zahteva	175
Datum podnošenja zahteva					27.07.2009.	
Mesto podnošenja zahteva					FILIJALA BEOGRAD	
OSNOVNI PODACI O KLJENTU						
Naziv privrednog subjekta/preduzetnika		Samostalna ugostiteljska radnja MIKRO Petar Petrović pr				
Adresa, Mesto		Jurija Gagarina 10				
Matični broj		12345678				
Datum osnivanja		10.11.2006				
Opis delatnosti (iz APR-a) i šifra		55300-Restorani				
Pretežna delatnost (uneti šifru)		55300	DAKO	DA	Da ili ne	
Datum poslednje posete					19.06.2009.	
Datum poslednjeg ažuriranja						
Direktor privrednog subjekta						
Vlasnik preduzetničke radnje					Petar Petrović	
Ovlašćena lica za zastupanje						
Ime i prezime		JMBG	Ovlašćenja/ograničenja			
Da li je potrebna odluka nadležnog organa preduzeća o zaduživanju (DA ili NE):					NE	
POSLOVNA AKTIVNOST I ISTORIJA RAZVOJA						
Osnovna delatnost (stvarna preovlađujuća) i koliko preduzeće dugo radi:						
Radnja je osnovana 10.11.2006. godine sa sedištem u ul. Jurija Gagarina 10 u Beogradu. Radnja se bavi ugostiteljstvom. Naime reč je prodaji brze hrane, roštiljskog mesa, sendviča i pice.						
Koliko se preduzeće/preduzetnik dugo bavi trenutnom delatnošću i da li je bilo promene delatnosti od osnivanja:						
Radnja se od osnivanja bavi ugostiteljstvom.						
Prethodno radno iskustvo vlasnika:						
/						
Broj stalnih i povremenih radnika:						
Radnja ima 11 stalno zaposlenih radnika.						
VLASNIČKA STRUKTURA						
Vlasnik (Naziv/ime i prezime, MBI/JMBG)					Da li preduzeće/preduzetnik ima pravne prethodnike/sledbenike	
Mesto i zemlja					NE	
% vlasništva					Da ili ne	
Petar Petrović ; JMBG 1106956710000					BEOGRAD, SRBIJA	
100%					Ukoliko preduzeće/preduzetnik ima pravne prethodnike/sledbenike potrebno je popuniti sledeću tabelu:	
					Pravni prethodnici/sledbenici - ukoliko postoje pored preduzeća/preduzetnika	
					Matični broj	
POVEZANA LICA						
Da li preduzeće/preduzetnik ima povezana pravna lica					Da	
					Da ili Ne	
Ukoliko preduzeće ima povezanih lica potrebno je popuniti sledeće :						
Naziv povezanog lica	Matični broj	Osnov povezanosti (% vlasništva - ukoliko je vlasništvo)				God. prihod
ALFA doo	222111	50% vlasništva fizičkog lica Petra Petrovića				
					Ukupno	
Da li je poslovanje preduzeća zavisno od poslovanja povezanog lica:						
Ne						
PROIZVODI / USLUGE, STRUKTURA PRODAJE, ASORTIMAN						
Glavni proizvodi / usluge, navesti diversifikaciju prodajnog asortimana:						
U svom asortimanu radnja ima roštiljsko meso, razne sendviče i pice.						
U kom procentu ovi proizvodi/delatnosti učestvuju u ukupnim prihodima, koliko je učešće maloprodaje, veleprodaje, izvoza u ukupnim prihodima:						
/						
Najznačajniji poslovi realizovani u prethodne dve godine (opis, iznos, naručilac) i poslovi u toku:						
/						
Da li postoji sezonalnost u poslu i kako ona utiče na poslovanje:						

Kapitalne transakcije sa inostranstvom sa posebnim osvrtom na mikro kredite

S obzirom da se u blizini radnje nalazi Škola, u vreme letnjeg raspusta Radnja belezi pad poslovne aktivnosti.

CENA, LOKACIJA, KONKURENCIJA, PROMOCIJA
 Koja je prosečna marža za najvažnije proizvode - navesti 3 do 5 proizvoda
 20-30%

Gde se preduzeće/preduzetnik lokacijski nalazi? Da li je poslovni prostor u vlasništvu preduzeća/preduzetničke radnje ili vlasnika preduzeća/preduzetničke radnje?
 Delatnost se obavlja u poslovnom prostoru na adresi Jurija gagarina 10 i u poslovnom prostoru u okviru tržnog centra BN BOS, Batajnički drum 1. Oba poslovna prostora su pod zakupom.

Koliko dugo klijent posluje na trenutnoj lokaciji
 Klijent na navedenoj lokaciji posluje od osnivanja.

Koliko se izdvaja za zakup, a koliko za održavanje ukoliko je u pitanju iznajmljen prostor
 Iznos mesečnog zakupa iznosi 500eur .

Kakav je tržišni položaj i ko su konkurenti preduzeća/preduzetnika – navesti najmanje tri konkurenta:
 Konkurenti su Food i Daff.

Koje su sve prednosti odnosno nedostaci preduzeća/preduzetnika (u odnosu na glavne konkurente) i pretnje na tržištu:
 /

Da li se preduzeće/preduzetnik reklamira i na koji način (novine, TV, radio, sajmovi ...):
 /

Da li postoji nekurentna roba na zalihama i u kom iznosu?
 Ne

KUPCI (ko su najznačajniji domaćinski kupci - u odnosu na ukupan promet) minimalno navesti 3 - 5 kupaca

Naziv kupca	Period saradnje sa kupcem	Stanje potraživanja (po bruto hitašcu)	% u ukupnom prometu	Dogovoren rok naplate	Prosečan rok naplate
FIZIČKA LICA			100,00%	odmah	
OSTALI					
Ukupno		0			

Da li postoje pogodnosti koje se odobravaju kupcima (kasa skonto, rabat, dostava...)
 Ne

Da li se uzimaju sredstva obezbeđenja od kupaca i koja?
 /

Ukoliko postoje dospelja potraživanja (na dan posete) navesti naziv kupca, iznos dospelja potraživanja, broj dana od dospeća i da li su potraživanja sporna?
 Ne

IMOVINA PREDUZEĆA/PREDUZETNIČKE RADNJE

Opis imovine (nekretnine, oprema, vozni park)	Uknjiženo	m ² (za objekte)	Godina proizvodnje (za opremu i vozila)	Orijentaciona tržišna vrednost
oprema				10.000,00 eur
Ukupno				10.000,00 eur

IMOVINA VLASNIKA PREDUZEĆA /PREDUZETNIKA KOJA SE KORISTI U POSLOVANJU

Opis imovine (nekretnine, oprema, vozni park)	Uknjiženo	m ² (za objekte)	Godina proizvodnje (za opremu i vozila)	Orijentaciona tržišna vrednost
Stan u Borči		45		40.000,00
Kombi				4.500,00

Kapitalne transakcije sa inostranstvom sa posebnim osvrtom na mikro kredite

	Ukupno	44.600,00 eur
--	---------------	----------------------

OSTALA LIČNA IMOVINA PREDUZETNIKA KOJOM ODGOVARA ZA OBAVEZE IZ POSLOVANJA				
Opis imovine (nekretnosti, oprema, vozni park)	Uknjiženo	m2 (za objekte)	Godina proizvodnje (za opremu i vozila)	Orijentaciona tržišna vrednost
Ukupno	0			

Opis ponuđenih instrumenata obezbeđenja, redosled upisa i utisak iz posete o ponuđenoj imovini; utisak o stanju imovine koja je obezbeđenje plasmana u korišćenju

Dobavljači (ko su najznačajniji domaćino dobavljači - u odnosu na ukupan promet) minimalno navesti 3 - 5 dobavljača					
Naziv dobavljača	Period saradnje sa dobavljačima	Stanje potraživanja (po bruto bilansu)	% u ukupnom prometu	Dogovoren rok plaćanja	Prosečan rok plaćanja
Klanica doo		2.666.304,00	30,00%	30 dana	
Pekara		258.260,00	10,00%	30 dana	
Lilina doo		306.482,00	10,00%	30 dana	
Mesara doo		268.475,00	10,00%	30 dana	
Popović		384.465,00	10,00%	30 dana	
OSTALI					
Ukupno		1.217.682,00			

Da li postoje pogodnosti koje odobravaju dobavljači (kasa skonto, rabat, dostava...)

Dobavljači odobravaju rabat od 5% za avansno plaćanje .
30% plaćanja prema dobavljačima vrši se avansno.

Da li se daju sredstva obezbeđenja dobavljačima i koja?

Kao sredstva obezbeđenja radnja daje menice.

Ukoliko postoje dospelje obaveze (na dan posete) navesti naziv dobavljača, iznos dosp. obaveza, broj dana od dospeća i da li su obaveze sporne?

/

OBAVEZE PREMA BANKAMA / LIZING KUĆAMA (kredit, vanbilansne obaveze, lizing ugovori)						
Naziv banke / lizing kuće	Vrsta plasmana	Iznos odobrenog plasmana	Datum odobrenja	Datum dospeća	Obezbeđenje	Kam. stopa/ provizija
Komercijalna Banka	dugoročni kredit	RSD 1.200.000,00	25.8.2008	29.08.2010.	menice radnje	2% na mesečnom nivou
Ukupno						719.997,58

Ukoliko klijent ima dospelih obaveza u banci navesti : vrstu plasmana, iznos dospelih obaveza, vrstu dospelje obaveze, datum dospeća obaveze i razlog

/

Ukoliko vlasnik koristi kredite kao fizičko lice navesti: iznos plasmana, trenutno stanje duga, naziv banke/lizing kuće, rok i namenu i instrumente obezbeđenja

Prema izveštaju KB na dan 27.07.2009 godine gospodin Petar Petrović nema kreditnih zaduženja.

Da li je preduzeće/preduzetnik/vlasnik dalo jemstvo drugom licu (navesti vrstu i iznos plasmana) i kome je jemstvo dato (naziv i matični broj preduzeća).

Navesti i da li postoji pravo trećeg lica (naziv i matični broj lica) na imovinu preduzeća/preduzetnika/vlasnika.

/

Komentar izveštaja Kreditnog biroa (ukoliko se stanje podaci razlikuju od stvarnog stanja) i ostale informacije vezane za kreditnu istoriju klijenta

/

Komentar izveštaja Kreditnog biroa za vlasnika preduzetničke radnje (ukoliko se stanje podaci razlikuju od stvarnog stanja) i ostale informacije vezane za kreditnu istoriju klijenta

Prema podacima Osnovnog izveštaja Kreditnog biroa za preduzetnike na dan 27.07.2009. godine radanja ima evedentiran:

-kredit u Komercijalnoj banci odobren 29.08.2008 koji dopeva 29.08.2010.Ostatak duga na dan 22.07.2009 iznosi RSD 768.093,96.Uvidom u karticu kredita na dan 24.07.2009 ostatak duga iznosi RSD 768.077,83 .Status UR.

-overdraft kredit u Komercijalnoj banci odobren dana 24.02.2009 u iznosu od RSD 500.000,00 koji dospeva 24.08.2009 godine.Status UR.

-dugoročni kredit u EFG Banci odobren 14.02.2008.god u iznosu EUR 45.000,00 datum kraja otplate kredita je 14.02.2013.god, ostatak duga na dan 23.07.2009.iznosi EUR 35.166,41.

Status UR.

-dato jemstvo po kreditu u iznosu RSD 1.200.000,00, datum početka otplate kredita je 26.01.2009.god. dok je datum kraja otplate 25.12.2009.god.

-dato jemstvo po kreditu u iznosu EUE 15.000,00 datum početka otplate kredita je 01.06.2009.god. dok je datum kraja otplate 26.05.2010.god.

POSLOVNE INVESTICIJE ZA POSLEDNJIH 12 MESECI (koliko su bile investicije preduzeća i za koju namenu, da li su navedene investicije potpuno realizovane i da li su dobavljači isplaćeni)

/

Kapitalne transakcije sa inostranstvom sa posebnim osvrtom na mikro kredite

U slučaju investicionih kredita obavezno dati odgovore na sledeća pitanja:

OPIS PLANIRANE INVESTICIJE (opisati planiranu investiciju, navesti ukupnu predračunsku vrednost i dati detaljnu specifikaciju pojedinačnih ulaganja (u izgradnju, u nabavku pojedinih stavki opreme, pojedinih stavki obrtnih sredstava i druge) sa nazivom izvođača radova i isporučioća opreme

Napomena: potrebno je da klijent priloži ponude, profakture, fakture dobavljača odnosno izvođača radova čije plaćanje bi se finansiralo iz kredita, a da prezentira dokaze o do sada izvršenim sopstvenim ulaganjima.

CILJ I UTICAJ PLANIRANE INVESTICIJE NA POSLOVANJE (šta se želi postići u poslovanju realizacijom investicije, da li dolazi do promene kupaca i dobavljača, odnosno obezbeđenost potrebnih nabavki, obezbeđenost plasmana povećanog obima proizvodnje/usluga

FINANSIJSKI EFEKAT PLANIRANE INVESTICIJE (opisati na koji će način investicija uticati na buduće poslovanje - povećanje prihoda, smanjenje troškova poslovanje, povećanje kapaciteta, itd., izneti osnovnu kalkulaciju neto profita klijenta koja se očekuje završetkom investicije)

Ostali članovi domaćinstva vlasnika (broj članova, starost, aktivnost, uslovi stanovanja, ostali porodični prihodi, lični utisak) :

Porodica broji 4 člana domaćinstava i svi su uključeni u poslovanje radnje.

Imovina klijenta (vlasnika preduzeća), imovina članova porodice i porodične investicije u poslednjih 12 meseci (sopstveni izvori ili krediti/lizing) :

RAČUNOVODSTVO

Računovodstveni sistem kompanije

X

Eksterno računovodstvo profesionalni računovođe

Mešovito (interno računovodstvo i eksterni računovođe)

PORESKA OSNOVICA

GODINA	IZNOS
31.12.2007	316.780,60
1.1.2008	62.500,00

DA LI KLIJENT UREDNO IZMIRUJE SVOJE PORESKE OBAVEZE

X

DA

NE

Iznos neizmirenih poreskih obaveza u RSD

Razlog

Da li je račun preduzeća/preduzetnika bio u blokadi poslednjih 12 meseci

NE

Da ili ne

Ukupan broj dana dana

Iznos poslednje blokade u RSD

Blokiran od strane /

Razlog blokade

Sudski sporovi /

Inicijalni nivo
enviromentalnog rizika NIZAK

DODATNA OBJAŠNENJA

Ime, prezime / potpis zaposlenog nadležnog za rad sa mikro klijentima

Zaključak

Proteklih godina u Srbiji je više pažnja posvećena privatizaciji nego stvaranju povoljne poslovne klime koja bi odgovarala otvaranju novih malih i srednjih preduzeća i privlačenju stranih direktnih investicija u našu zemlju.

Sprovedene su značajne bankarske reforme poslednjih godina, ali je potrebno još mnogo toga učiniti da bi bankarski sistem prestao da bude ključna barijera i uspeo da odgovori potrebama tržišta i zahtevima malih i srednjih preduzeća. Rešenje se vidi u obezbeđenju većih osnovnih fondova, zaokruživanju odgovarajuće pravne regulative za mikrofinansiranje, obezbeđenju adekvatnih garantnih mehanizama, formiranju službi za podršku malim i srednjim preduzećima, poboljšanju opštih znanja i veština u malim i srednjim preduzećima. Mada, banke i dalje prioritet daju drugim preduzećima, one bi vremenom trebalo da shvate da kreditiranje malih i srednjih firmi može da bude i te kako profitabilan biznis.

Bankarsko tržište je primer najbrže i najuspešnije restrukturisanog sektora srpske privrede: bankarske usluge su umnogome usavršene, građanima su banke postale dostupnije, usluga u njima je veoma profesionalna, banke ponovo počinju da igraju veoma važnu ulogu u srpskoj privredi.

Srpsko bankarsko tržište je veoma dinamično već više godina. Od 2001. godine kada su inostrane banke počele građanima da nude svoje proizvode, naročito kredite, konkurencija se pooštrila, banke su počele da nude veliki broj usluga, a klijenti su počeli da razmišljaju o novim mogućnostima poboljšanja svog poslovanja, naročito kreditima.

Prisutnost domaćih banaka u savremenom obliku finansiranja proizvodnje i trgovine, u saradnji sa domaćim i ino kreditorima, je neophodno kako bi stekle konkurentnu prednost na finansijskom tržištu, a one banke koje ne uspeju da održe korak sa njegovim razvojem, kao i razvojem ostalih modernih načina poslovanja rizikuju da izgube određen broj svojih klijenata, smanje svoje poslovanje i ostanu bez većeg profita.

Adekvatna primena kredita u saradnji sa domaćim kreditorima, a naročito u saradnji sa međunarodnim finansijskim institucijama, kao jednim od najznačajnijih učesnika finansiranja trgovine, obezbeđuje bankama konkurentnu tržišnu poziciju, dugoročnu poslovnu egzistenciju, i naravno zagarantovani uspeh na finansijskom tržištu.

U vreme ekonomske krize, kada privatnog kapitala za ulaganje ima manje i kada je njegova cena veća, pokazuje se značaj međunarodnih finansijskih institucija i dodatnih sredstava koja se preko njih obezbeđuju. U kriznim vremenima važno je obezbediti stabilne izvore finansiranja za mikro i mala preduzeća, koja su suština privrede, tako da mikro krediti u tome igraju značajnu ulogu.

Plasman kreditnih proizvoda obavlja se posredstvom poslovnih banaka i mikrokreditnih društava, što pozitivno utiče i na održavanje i jačanje likvidnosti domaćeg finansijskog sektora.

Naše istraživanje, nas upućuje na zaključak da su osnovne koristi kreditiranja poslovanja preduzetnika, mikro i malih privrednih subjekata uz pomoć EFSE kreditne linije višestruke kako na makroekonomskom planu, tako i na nivou privrednih subjekata kao aktivnih učesnika ovih

poslovnih aktivnosti. Evidentan je uticaj na rast proizvodnje i prometa, kao i na ukupne efekte u privrednim i finansijskim tokovima, bržih tokova izvoza i uvoza, pa pozitivnim uticajem na bilans zemlje i na ukupan rast privređivanja.

Na osnovu prethodno iznetog može se konstatovati da je kreditiranje u saradnji sa međunarodnim finansijskim institucijama je veoma značajano za mikro, mala i srednja preduzeća, kao i za preduzetnike. U ekonomskoj situaciji u kojoj dominira krupni kapital i oštra konkurencija na tržištu, pritisak na manje firme je veliki. Da bi ove firme uopšte mogle da opstanu na tržištu, one moraju da stalno unapređuju i modernizuju svoj proces proizvodnje i da stalno prate kretanja na tržištu kako bi na taj način mogle da nude konkurentne uslove kupcima, naročito u pogledu uslova plaćanja. Takve firme ne dolaze lako do kredita, pa zato nalaze pomoć u bankama koje uz saradnju sa domaćim i ino kreditorima mogu da im pruže podršku odobrenjem plasmana iz ovakvih izvora.

Prema tome, nema sumnje da se racionalnom upotrebom ovih kredita mogu obezbediti potrebna sredstva koja će omogućiti preduzećima i preduzetnicima da ostvare što optimalnije poslovanje. Drugim rečima, to znači da je ukupna strategija funkcionisanja kreditnog mehanizma usmerena prvenstveno na povećanje efikasnosti privređivanja preduzeća i preduzetnika, kao i njihove finansijske tokove na otvorenom tržištu.

Na osnovu gore navedenog, može se reći da hipoteze koje su postavljene u Uvodnom delu rada dokazane.

Do ovih zaključaka smo došli pre svega upoređivanjem trenutnih dešavanja u svetskoj finansijskoj ekonomiji i savremenom društvu sa monetarnom, društvenom, ekonomskom i moralnom situacijom u našoj zemlji.

Literatura

1. Adamović Lj. „*Međunarodni ekonomski odnosi*“, Savremena administracija, Beograd, 1975.
2. Avlijaš R., „*Preduzetništvo*“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010.
3. Avlijaš R., „*Preduzetništvo i menadžment malih i srednjih preduzeća*“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008.
4. Beslać M., „*Obim stranih direktnih investicija u jugoistočnoj Evropi i privreda Srbije*“, Economic Annals no 168, 2009.
5. Đođević M., Veselinović P., „*Makroekonomski aspekt procesa tranzicije u Srbiji- rezultati i perspektive*“, Ekonomska analiza, Beograd, 2006.
6. Erić D. Dejan, Beraha A. Isidora, Đuričin O. Sonja, Kecman Đ. Nataša, Jakišić B. Božana, „*Finansiranje malih i srednjih preduzeća u Srbiji*“, Privredna komora Srbije, Beograd, 2012.
7. Hadžić M., „*Bankarstvo*“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
8. Ivaniš M., „*Upravljanje finansijama*“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
9. Ivaniš M., Nešić S., „*Poslovne finansije*“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011.
10. Jednak J., „*Osnovi ekonomije*“, Čigoja štampa, Beograd, 2009.
11. Jeremić Z., „*Finansijska tržišta*“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
12. Jovanović Gavrilović P., „*Međunarodno poslovno finansiranje*“, Ekonomski fakultet, Beograd, 2004.
13. Kapor P., „*Međunarodne poslovne finansije*“, Megatrend, Beograd, 2010.
14. Kljajić D., Vasić M., Lešević D., Areoski P., „*Kreditne linije: Mala i srednja preduzeća i preduzetnici u Srbiji*“, Republička agencija za razvoj malih i srednjih preduzeća i preduzetništva, Beograd, 2006.
15. Knežević G., „*Analiza finansijskih izveštaja*“, Univerzitet Singidunum, 2009.
16. Kovačević R., „*Oblici i mehanizmi stranih ulaganja*“, Univerzitet BK, Beograd, 2000.
17. Kovačević M., „*Uzroci i posledice svetske ekonomske krize i efekti na Srbiju*“, Ekonomska politika, Beograd, 2009.

18. Kovačević R., „*Ekonomski odnosi Srbije sa inostranstvom*“, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2009.
19. Kragulj D., Milićević D., „*Ekonomija, Uvod u ekonomsku analizu, mikroekonomija i makroekonomija*“, Makarije, Beograd, 2007.
20. Kulić M., „*Javne finansije*“, Megatrend univerzitet, 2010.
21. Miljević M., „*Metodologija društvenih istraživanja*“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007.
22. Miljević M., „*Metodologija naučnog rada*“, Filozofski fakultet, Pale, 2007.
23. Ognjanović V., „*Zajednička ulaganja*“, Vojna štamparija, Beograd, 2000.
24. Paunović, B., „*Ekonomika preduzeća: preduzeće, okruženje i ulaganja*“, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2009.
25. Perić P., „*Kapitalna ulaganja i projektno finansiranje*“, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2010.
26. Petković J., „*Uticaj ekonomske krize na poslovanje kompanija u Srbiji*“, Biznis&Finansije, Beograd, 2009.
27. Raičević, „*Javne finansije*“, Ekonomski fakultet, Beograd, 2007.
28. Ristić Ž., „*Tržište kapitala - teorija i praksa*“, Privredni pregled, Beograd, 1990.
29. Rosić I., Veselinović P., „*Osnovi ekonomije*“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006.
30. Stakić B., „*Međunarodne finansijske institucije*“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012.
31. Stakić B., Barać S., „*Međunarodne finansije*“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010.
32. Stakić B., Jezdimirović M., „*Javne finansije*“, Univerzitet Singidunum, 2012.
33. Strategija razvoja konkurentnih i inovativnih malih i srednjih preduzeća za period od 2008. do 2013. godine, Službeni glasnik RS br. 55/05, 71/05 – ispravka, 101/07 i 65/08
34. Tešić M., „*Spoljnotrgovinsko poslovanje*“, Savremena administracija, Beograd, 1996.
35. Torington D., „*Menadžment ljudskih resursa*“, Prevod, Data Status, Beograd, 2004.
36. Unkovic M., „*Međunarodna ekonomija*“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012.

37. Unković dr Milorad, “ *Međunarodna ekonomija*”, Univerzitet Singidunum, 2011.
38. Unković M., „*Savremena međunarodna trgovina*“, Beogradska knjiga, Beograd, 2004.
39. Unković M., Stakić B., „*Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje*“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
40. Veselinović P., „*Ekonomija*“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
41. Vidas-Bubanja M., “*Metode i determinante stranih direktnih investicija*”, Institut ekonomskih nauka, Beograd, 2008.
42. Vukadinović P., Jović Z., „*Investicije*“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012.
43. Zakon o deviznom poslovanju („Sl. glasnik RS“, br. 62/2006, 31/2011 i 119/2012)
44. Zakon o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima („Sl. glasnik RS“ br. 85/2005 i 31/2011)
45. Zakon o privrednim društvima („Sl. Glasnik RS“, br. 36/2011 i 99/2011)
46. Zakon o računovodstvu i reviziji, („Sl. Glasnik RS“, br. 46/2006, 111/2009, 99/2011, 62/2013)
47. Zakon o registraciji privrednih subjekata, („Sl. Glasnik RS“, br. 55/2004, 61/2005 i 111/2009, 62/2013)
48. Zakon o spoljnotrgovinskom poslovanju („Sl. Glasnik RS“, br. 36/2009, 36/2011 i dr. zakon i 88/2011)
49. Zakon o stranim ulaganjima („Sl. list SRJ“, br. 3/2002 i 5/2003 i „Sl. list SCG“ br.1/2003 – Ustavna povelja)

Stručni časopisi

1. Birovljev Jelena, Davidović Milivoje, Petrović Romana, „*Ekonomika preduzeća*“, Savez ekonomista Srbije, Beograd, 2011.
2. Bubnjević D., “*Efekti stranih direktnih investicija po zemlju domaćina*”, Škola biznisa, 4/ 2009.
3. *Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu u 2011.*, Ministarstvo finansija i privrede, Beograd, 2012.

4. Komercijalna banka ad Beograd, „Instrukcija za odobravanje kredita iz EFSE kreditne linije”, Beograd, 01.07.2009.godine
5. Komercijalna banka ad Beograd, „Powerpoint prezentacija EFSE kreditne linije”, Beograd, jun 2009.godine
6. Komercijalna banka, „Uputstvo za odobravanje, monitoring i naplatu plasmana mikro klijentima CI-22-12”, 2009, Beograd
7. „Strane direktne investicije u Srbiji 2001- 2011“, Pregled RS 1/2012

Internet izvori:

1. www.apr.gov.rs
2. www.fondzarazvoj.gov.rs
3. www.kombank.com
4. www.narr.gov.rs
5. www.nbs.rs
6. www.pks.rs
7. www.singipedia.com